

BESTRIJDING VAN HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN | TRAININGSHANDLEIDING

Training voor beroepskrachten werkzaam in de opsporing, vervolging, opvang
en hulpverlening

ECPAT Europe Law Enforcement Group Programme against Trafficking in Children for Sexual Purposes in Europe

BESTRIJDING VAN HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN | TRAININGSHANDLEIDING

ISBN 978-90-74270-27-4
Amsterdam, 2008
ECPAT Europe Law Enforcement Group

Gepubliceerd in samenwerking met ECPAT Nederland, Defence for Children International Nederland en ECPAT International

Auteurs: Muireann O Briain, Anke van den Borne en Theo Noten
Vertaald en bewerkt door: Hester van Deutekom en Mirjam Blaak

Ontwerp en opmaak: Manida Naebklang
Opmaak Nederlandse editie: Arjen Bemmelmans

Met dank aan de ECPAT Europe Law Enforcement Group en diverse deskundigen

Deze publicatie kwam tot stand met financiële ondersteuning van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en de OAK Foundation

BESTRIJDING VAN HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN | TRAININGSHANDLEIDING

Training voor beroepskrachten werkzaam in de opsporing, vervolging, opvang
en hulpverlening

INHOUD

Afkortingenlijst		4
Dankwoord		5
1 Inleiding		6
2 Trainingsvaardigheden		9
Informatieblad 2a	Leren door trainen	11
Informatieblad 2b	Kenmerken van een goede trainer	13
Informatieblad 2c	Trainingstechnieken en -methoden	16
Informatieblad 2d	Omgaan met moeilijke situaties en lastige deelnemers	19
Informatieblad 2e	Omgaan met verschillende culturen en achtergronden	21
Informatieblad 2f	Opwarmoefeningen/ijsbrekers/sfeermakers/oppeppers	24
3 Het maken van een trainingsprogramma		27
Informatieblad 3a	Checklist trainingsbehoeften	31
Informatieblad 3b	Schema voor het maken van een trainingsprogramma	33
4 De Training: beschrijving trainingsonderdelen		34
Onderdeel 1	Samen trainen	35
Werkblad 1	Basiskennistest	38
Onderdeel 2	De achtergronden van handel in minderjarigen	39
Factsheet 2	Achtergrondinformatie over handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen	41
Onderdeel 3	Definitie van een kind	46
Werkblad 3	Houding en opvattingen ten opzichte van kinderen	48
Onderdeel 4	Risico's en gevolgen van mensenhandel voor minderjarigen	50
Werkblad 4a	Casussen: Minderjarige slachtoffers van mensenhandel?	52
Werkblad 4b	Vragenlijst: Minderjarige slachtoffers van mensenhandel?	54
Factsheet 4a	Indicatoren voor signalering	55
Factsheet 4b	Gevolgen van mensenhandel voor minderjarigen	58

Onderdeel 5	Het juridische kader: wetgeving en beleid ten aanzien van handel in minderjarigen	62
Werkblad 5	Het juridische kader voor de aanpak van handel in minderjarigen	64
Factsheet 5a	Het internationale juridische kader voor de aanpak van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen in Nederland	68
Factsheet 5b	Relevante Nederlandse wetgeving voor de aanpak van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen	74
Factsheet 5c	Volledige tekst van mensenhandelartikel 273f Wetboek van Strafrecht.	83
Onderdeel 6	Bescherming van en hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel	85
Werkblad 6a	Rollenspel over terugkeer	88
Werkblad 6b	Scenario's en mogelijkheden	89
Factsheet 6	Bescherming van en hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel	96
Onderdeel 7	Opsporing van handel in minderjarigen	103
Werkblad 7a	Het plannen van een onderzoek: De escortservice	105
Werkblad 7b	Het plannen van een onderzoek: De bordeelcatalogus	108
Factsheet 7	Opsporing van mensenhandel	111
Onderdeel 8	Het verhoren van minderjarigen	114
Werkblad 8a	Casus: Wasila	117
Werkblad 8b	Casus: Nadia	118
Werkblad 8c	Casus: Irene	120
Factsheet 8a	Gespreksvoering door de politie met minderjarige slachtoffers van mensenhandel	121
Factsheet 8b	Het verhoren van jonge kinderen door de politie: Het scenariomodel	128
Onderdeel 9	Ketenpartners en hun taken	131
Werkblad 9a	Schema taakverdeling voor ketenpartners	134
Werkblad 9b	Casus: Katrin en Anna	137
Werkblad 9c	Vragenlijst: Ketenpartners en hun taken	141
Werkblad 9d	Opbouw ketenaanpak handel in en uitbuiting van minderjarigen	143
Factsheet 9a	Ketenaanpak handel in en uitbuiting van minderjarigen	144
Onderdeel 10	Evaluatie	150
Werkblad 10a	Toetsing kennisniveau	152
Werkblad 10b	Evaluatieformulier	153
Literatuurlijst		155
Bijlagen		157
Bijlage 1	Audiovisueel materiaal ter ondersteuning in de training	157
Bijlage 2	Contactgegevens van ECPAT partnerorganisaties	159
Bijlage 3	Lijst van specialisten en partners die bijdroegen aan de internationale trainingshandleiding	162

AFKORTINGENLIJST

AMV	<i>Alleenstaande Minderjarige Vreemdeling</i>
BW	<i>Burgerlijk Wetboek</i>
ESH	<i>Europees Sociaal Handvest</i>
EVRM	<i>Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden</i>
FP	<i>Facultatief Protocol</i>
ILO	<i>Internationale Arbeidsorganisatie</i>
IOM	<i>Internationale Organisatie voor Migratie</i>
IVBPR	<i>Internationaal Verdrag inzake de bescherming van Burgerlijke en Politieke Rechten</i>
IVESCR	<i>Internationaal Verdrag inzake de bescherming van Economisch, Sociale en Culturele Rechten</i>
IVRK	<i>Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind</i>
KMar	<i>Koninklijke Marechaussee</i>
NGO	<i>Niet Gouvermentele Organisatie</i>
OM	<i>Openbaar Ministerie</i>
PTSS	<i>Posttraumatische Stress Stoornis</i>
REC	<i>Recommendations</i>
Rv	<i>Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering</i>
Sr	<i>Wetboek van Strafrecht</i>
Sv	<i>Wetboek van Strafvordering</i>
OTS	<i>Ondertoezichtstelling</i>
OVSE	<i>Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa</i>
V-OTS	<i>Voorlopige ondertoezichtstelling</i>

DANKWOORD

Een groot aantal mensen heeft bijgedragen aan de totstandkoming van deze trainingshandleiding. De adviezen en bijdragen van de vertegenwoordigers van de partnerorganisaties en van de diverse deskundigen van andere organisaties en instellingen waren onmisbaar. ECPAT Nederland wil hen hiervoor zeer hartelijk bedanken.

Met speciale dank aan:

Anke van den Borne (Fuse Projects)

Carla van Os (Defence for Children International Nederland)

Esmie Masselink (CoMensha)

Fenneke Goutbeek (Politieacademie)

Hans Booij (Politie Kennemerland)

Henk van Ee (Koninklijke Marechaussee)

Karina Dekens (Politieacademie)

Kees Kleijbergen (De Rading)

Manon Eijgenraam (Defence for Children International Nederland)

Michèl Hes (Bureau Jeugdzorg)

Kinderporno politieteam Oost-Nederland

Sabine de Jong (Defence for Children International Nederland)

HOOFDSTUK INLEIDING

Achtergrond van het project

Deze handleiding is het resultaat van de vierde fase van een project rondom de aanpak van handel in kinderen voor seksuele doeleinden. Dit project is een initiatief van de ECPAT Europe Law Enforcement Group. De ECPAT Europe Law Enforcement Group is een samenwerkingsverband van ECPAT-groepen in Europa en wordt gecoördineerd door ECPAT Nederland. ECPAT is een niet-gouvernementele organisatie (NGO) die zich inzet voor de aanpak van seksuele uitbuiting van kinderen. In de eerste en tweede fase van het project is onderzoek gedaan in acht Oost- en Centraal-Europese landen en in acht West-Europese landen. Het onderzoek richtte zich op de vaststelling van kenmerken van handel in minderjarigen. In het kader van dit onderzoek zijn ook de preventieactiviteiten en hulpverleningsvoorzieningen voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel in kaart gebracht. De onderzoeksresultaten geven een beeld van de achtergronden van de kinderen die slachtoffer zijn van mensenhandel. Tevens heeft het een overzicht gegeven van de internationale en regionale regelgeving op het terrein van de aanpak van handel in minderjarigen.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat er bij de verantwoordelijke organisaties (politie, hulpverlening en overheid) een gebrek aan kennis en aandacht is voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel en de speciale behoeften en zorg die zij nodig hebben. Ook bleek dat er op internationaal, nationaal, regionaal en lokaal niveau onvoldoende wordt samengewerkt. Veel medewerkers van opsporings- en hulpverleningsdiensten hebben onvoldoende kennis van de gevolgen van mensenhandel voor minderjarigen en weten niet goed hoe zij deze groep minderjarigen kunnen beschermen. Uit het onderzoek bleek dat de beroepskrachten behoefte hebben aan training vanuit een kinderrechtenbenadering.

Mensenhandel wordt zowel gekenmerkt door grensoverschrijdende en binnenlandse verplaatsing van personen als door een grote verscheidenheid van problemen waarmee slachtoffers te maken krijgen. Daarom is het belangrijk om de verschillende verantwoordelijke organisaties te betrekken in de training en het belang van samenwerking en het opbouwen van een netwerk te benadrukken.

Deze trainingshandleiding is naar aanleiding van de conclusies uit dit onderzoek ontwikkeld. Net zoals in het onderzoek werd voor de totstandkoming van deze trainingshandleiding gewerkt met 'twinning partnerships' tussen West-Europese en Centraal- of Oost-Europese NGO's.

Doel van de handleiding

Deze handleiding is een naslagwerk voor trainers die een training willen geven aan medewerkers van instanties, organisaties en instellingen die werkzaam zijn op het terrein van opsporing en vervolging van mensenhandel en de opvang van

en hulpverlening aan de minderjarige slachtoffers hiervan. Het doel van de training is beroepskrachten te informeren over de signalering van minderjarige slachtoffers van mensenhandel en seksuele uitbuiting en de wijze waarop zij deze minderjarigen gepaste bescherming en begeleiding kunnen bieden. De doelgroep van deze training is voornamelijk werkzaam bij politie of justitie, in de kinderbescherming, de jeugdzorg of de jeugdhulpverlening. Behalve informeren is een ander belangrijk doel van deze training het bij elkaar brengen van de verschillende organisaties die werken op het terrein de bestrijding van kinderhandel zodat er een betere samenwerking ontstaat. Deze organisaties worden in deze handleiding aangeduid als 'ketenpartners'.

Deze trainingshandleiding geeft voornamelijk informatie over zorg aan en bescherming van minderjarige slachtoffers van mensenhandel voor seksuele doeleinden. Toch wordt in de handleiding niet voortdurend een onderscheid gemaakt tussen minderjarigen die het slachtoffer zijn van mensenhandel ten behoeve van seksuele doeleinden en minderjarige slachtoffers van mensenhandel voor andere doeleinden.

De handleiding geeft praktische informatie, technieken en methoden voor het opzetten en uitvoeren van een training. Ook geeft de handleiding informatie over:

- De rol van de trainer
- Inzicht krijgen in de doelgroep
- Omgaan met moeilijke situaties
- Diverse lesmethoden en trainingstechnieken
- Interculturele vaardigheden
- Tijdsplanning en prioriteitstelling tijdens de training
- Het zorgen voor een optimale trainingsomgeving

Deze handleiding is een praktische leidraad voor trainers. Trainers kunnen deze handleiding gebruiken om een trainingsprogramma samen te stellen en in te vullen. De informatie in deze trainingshandleiding dient te worden aangepast aan de behoeften van de deelnemers van de training en de bijzondere omstandigheden in het land waar deze training wordt gegeven.

Gebruik van deze handleiding

Deze handleiding bevat achterin een lijst met literatuur en bronnen, die gedeeltelijk zijn gebruikt bij de samenstelling van deze handleiding. Hierin staan tevens boeken en publicaties die bruikbaar zijn als naslagwerk en informatiemateriaal.

Hoofdstuk 2 en 3 geven algemene informatie en advies aan de trainer over het opzetten en geven van een training.

Hoofdstuk 2 gaat in op trainingstechnieken en –methoden zoals rollenspellen, het gebruik van discussie enzovoort. Ook worden in dit hoofdstuk tips gegeven over het omgaan met moeilijke situaties.

In hoofdstuk 3 wordt uitgelegd hoe een trainingsprogramma opgezet dient te worden. Hierbij dient rekening te worden gehouden met het doel van de training, de doelgroep en de tijdsduur van de training.

Hoofdstuk 4 beschrijft tien trainingsonderdelen. Per onderdeel wordt uitgelegd wat het doel er van is en welke moeilijkheden de trainer in de uitvoering van dit onderdeel kan tegenkomen. De trainer kan deze onderdelen waar nodig aanpassen aan de doelstelling van zijn training en de specifieke behoeften en vaardigheden van de deelnemers.

In elk onderdeel worden suggesties gegeven voor werkvormen die het actieve leren van de deelnemers stimuleren. Ook zijn voor elk onderdeel werkbladen en factsheets gemaakt die de trainers kunnen gebruiken.

Vanwege de leesbaarheid van de handleiding is gekozen om overal 'hij' te schrijven in plaats van de vorm 'hij/zij' te gebruiken. Vanzelfsprekend kan overal waar 'hij' wordt geschreven ook 'zij' worden gelezen.

HOOFDSTUK 2 TRAININGSVAARDIGHEDEN

In dit hoofdstuk worden verschillende zaken besproken die belangrijk zijn om als trainer te weten. De trainer kan daar vervolgens rekening mee houden in de opbouw en de uitvoering van de training. Hieronder is aangegeven welke kennis en vaardigheden er in welk informatieblad worden behandeld.

Een trainer dient ervoor te zorgen dat de kennis die de training beoogd over te brengen ook daadwerkelijk overkomt bij de deelnemers. Daarom beschrijft Informatieblad 2a de verschillende leerstijlen waarop mensen informatie verwerken en onthouden. In dit informatieblad wordt duidelijk gemaakt waarom het van belang is verschillende leermethoden te gebruiken.

Een goede trainer beschikt over specifieke kenmerken en vaardigheden. Deze worden beschreven in Informatieblad 2b. Hoewel ieder mens zijn eigen persoonlijke eigenschappen heeft, zijn veel dingen aan te leren. De informatie in blad 2b helpt de trainer bovendien zijn eigen positie te bepalen tegenover de deelnemers aan de training. Er zijn verschillende methoden en technieken

die gebruikt kunnen worden tijdens een training. Deze methoden en technieken worden beschreven in Informatieblad 2c.

Bij elk van de verschillende trainingsonderdelen die in deze handleiding staan beschreven worden suggesties gegeven voor trainingsmethoden en –technieken. Het staat de trainer vrij om zelf te kiezen welke technieken, methoden en materialen hij bij elk onderdeel wenst te gebruiken. Dit kunnen ook methoden zijn die niet in Informatieblad 2c vermeld staan. Het is echter aan te raden om in de training verschillende methoden en technieken af te wisselen en te werken met praktische activiteiten, zoals discussies en creatieve presentaties. Kies voor oefeningen die passen bij de doelstelling en doelgroep van de training.

Omdat een trainer te maken kan krijgen met lastige deelnemers, staan in Informatieblad 2d voorbeelden beschreven van moeilijke situaties en lastige deelnemers. Dergelijke situaties kunnen een bedreiging vormen voor de stabiliteit van de gehele groep. Daarom is het handig dat een trainer een dergelijke situatie tijdig kan herkennen en in kan grijpen.

Aangezien het in een training over kinderhandel essentieel is om rekening te houden met culturele verschillen tussen mensen, geeft Informatieblad 2e informatie over de invloed van cultuur. Cultuur kan worden omschreven als het geheel van opvattingen en waarden die worden gedeeld door een bepaalde groep mensen. Cultuur heeft invloed op de wijze waarop mensen met andere mensen omgaan en hoe zij problemen oplossen. Minderjarige slachtoffers van mensenhandel komen vaak uit een andere cultuur, land of regio dan de deelnemers aan

de training. Daarom is het noodzakelijk dat de trainer zich bewust is van de stereotype denkbeelden die de deelnemers kunnen hebben over prostitutie, kinderen, slachtoffers en dergelijke. Voor een goede communicatie tijdens de training dient de trainer de deelnemers bewust te maken van hun eigen aannames en vooroordelen. Tegelijkertijd dient een trainer in staat te zijn om zich in te leven in de deelnemers en hun zienswijzen, waarden en houding te begrijpen.

Tenslotte geeft Informatieblad 2f nog een aantal opwarmoefeningen, ijsbrekers en oppeppers die kunnen helpen om een prettige sfeer te creëren in de groep. Het verloop van een training is van een prettige sfeer afhankelijk. Deze oefeningen kunnen helpen om de deelnemers op hun gemak te stellen, het energieniveau van de deelnemers op te peppen of de aandacht van de deelnemers te focussen. Van belang bij deze oefeningen is dat de deelnemers geen tijd krijgen om na te denken over wat ze aan het doen zijn maar spontaan reageren. De trainer dient er wel voor te zorgen dat er niet te veel tijd aan deze oefeningen worden besteed. Het is aan te raden geen oefeningen te doen die de trainer niet eerder heeft gedaan. Het kan dan te veel tijd kosten om de oefening uit te leggen, of blijken dat een dergelijke oefening niet past in de training.

INFORMATIEBLAD 2A

LEREN DOOR TRAINING

Een volwassene neemt informatie tot zich door middel van zien, horen en beweging. Normaal gesproken is bij iedere persoon een van deze leerstijlen dominant. Het kan zijn dat deze niet in alle situaties altijd dezelfde is. Zo kan een persoon bij een bepaalde taak de voorkeur geven aan een de ene leerstijl terwijl hij voor een andere oefening liever een combinatie van leerstijlen gebruikt. Het is belangrijk om in een training rekening te houden met de verschillende leerstijlen van mensen waardoor de training geschikt is voor alle deelnemers.

Leren met de ogen

Leren met de ogen kan gebeuren op twee manieren. Enerzijds kunnen mensen leren door teksten te lezen en informatie op te schrijven. Deze mensen hebben een 'visueel-talige' leerstijl. Zij onthouden wat ze opschrijven, ook al lezen ze het niet meer dan een keer. Ze houden ervan aantekeningen te maken en kunnen hun aandacht beter bij een presentatie houden als deze door schriftelijke teksten wordt ondersteund. Om tegemoet te komen aan de behoeften van dit type leerlingen:

- Deel schriftelijk informatiemateriaal uit
- Geef schrijfofdrachten

- Gebruik tekst bij presentaties (door middel van PowerPoint of overhead sheets)

Anderzijds kunnen mensen leren met de ogen door het bekijken van tabellen, een demonstratie, video's en ander visueel materiaal. Deze leerstijl heet 'visueel-ruimtelijk'. Mensen met deze leerstijl kunnen zich goed gezichten en plaatsen voor de geest halen door hun verbeeldingskracht te gebruiken. In een nieuwe omgeving verdwalen ze zelden. Om tegemoet te komen aan de behoeften van dit type leerlingen:

- Gebruik grafieken, tabellen en illustraties
- Zorg voor schriftelijk informatiemateriaal waarop je ook aantekeningen kunt maken
- Deel schriftelijk informatiemateriaal uit dat na de training gelezen kan worden
- Verlevendig schriftelijk informatiemateriaal met illustraties
- Maak gebruik van schema's en leg ze uit

Leren via de oren

Voor de mensen die het beste leren via hun gehoor is het belangrijk om:

- Nieuw materiaal te beginnen met een korte mondelinge introductie en te eindigen met een samenvatting ("Vertel ze wat ze gaan leren, leer ze het en vertel ze vervolgens wat ze hebben geleerd")
- Maak gebruik van auditieve activiteiten zoals brainstormen
- Zorg dat er voldoende tijd is om terug te kijken op activiteiten. Hiermee zien de deelnemers wat de rode lijn is in de training en hoe ze het geleerde kunnen gebruiken in hun dagelijkse praktijk
- Geef de deelnemers de gelegenheid om vragen te stellen
- Zorg voor dialoog tussen de deelnemers en de trainers

Leren door beweging

Mensen die leren via beweging verliezen hun concentratie als er te weinig beweging is of onvoldoende externe prikkels zijn. Als ze naar een lezing luisteren, willen ze graag aantekeningen maken. Als ze lezen, gaan ze eerst globaal door het materiaal heen (om een beeld te krijgen van het geheel). Vervolgens richten ze zich meer op de details. Ze gebruiken graag markeerstiften en houden er van om te tekenen terwijl ze luisteren. Dit type leerlingen wordt geholpen door:

- Gebruik te maken van beweging in activiteiten (opstaan en lopen)
- Gebruik te maken van gekleurde markeerstiften om kernwoorden te benadrukken op flip-overs of white boards
- Regelmatig de mogelijkheid te geven om even de benen te strekken
- Ervoor te zorgen dat er markeerstiften, gekleurde pennen en potloden zijn
- De deelnemers de informatie uit de geschreven tekst op een flip-over te laten schrijven of te tekenen

Bij het trainen van volwassenen is het belangrijk om er rekening mee te houden dat:

- *Volwassenen door ervaring leren*
Alles wat volwassenen erbij leren is gebaseerd op wat ze al weten. De deelnemers aan de training hebben waarschijnlijk al veel ervaring, vaardigheden en ideeën. Ze dienen te worden aangemoedigd om hun ervaringen en eerdere leermomenten te delen. Ga er nooit vanuit dat deelnemers niets weten over het onderwerp.
- *Volwassenen leren het beste van elkaar*
De deelnemers respecteren de informatie die ze van andere beroepskrachten of collega's krijgen.

- *Volwassenen leren het beste via discussies*

Maak zo veel mogelijk gebruik van discussies. Dit maakt volwassenen zowel leerling als leraar. Presentaties zijn minder effectief als lesmethode.

- *Volwassenen leren het meeste van leeftijdgenoten en mensen met een vergelijkbare achtergrond.*

Stimuleer de deelnemers om hun kennis met elkaar te delen.

- *Volwassenen leren alleen dat wat ze willen leren, dat waar ze geïnteresseerd in zijn en dat wat ze nuttig vinden*

Trainingsmateriaal moet relevant zijn voor het onderwerp van de training. De materialen in de trainingshandleiding dienen te worden aangepast aan de ervaring en kennis van de deelnemers.

- *Het vermogen tot observeren en redeneren neemt toe als volwassenen ouder worden*

Met het vermogen tot observeren, denken en analyseren is in het volwassenenonderwijs in feite iedere leerling ook leraar.

INFORMATIEBLAD 2B

KENMERKEN VAN EEN GOEDE TRAINER

Een aantal kenmerken van een goede trainer zijn afhankelijk van de individuele persoonlijkheid van de trainer. Toch kunnen door ervaring en oplettendheid de vaardigheden van iedere trainer toenemen.

Een goede trainer is:

- *Ontvankelijk voor de gevoelens van anderen en weet hierop te reageren:* Een goede trainer is in staat een vertrouwelijke en open sfeer te creëren en te behouden, waarin iedereen zich veilig voelt om zich eerlijk te uiten. Verschillen van mening en opvattingen worden gerespecteerd. De meeste mensen komen niet openlijk uit voor hun ongenoegens of boosheid maar zullen zich stil terugtrekken uit een discussie.
- *Ontvankelijk voor de gevoelens van de groep als geheel:* De chemie van de groep laat meestal zien welke gevoelens gedeeld worden door de groep als geheel. Een groep kan enthousiast, ongedurig, prikkelbaar, argwanend of vrolijk zijn. Essentieel voor een goede leeromgeving is te zorgen voor een dynamiek in de groep die gericht is op samenwerking.

- *Gevoelig voor de positie en de capaciteiten van de deelnemers in de groep:* In een training met deelnemers uit verschillende organisaties zitten mensen met een groot verschil in achtergronden. Ook de capaciteiten van de deelnemers verschillen van elkaar. Daarnaast kan de positie van mensen invloed hebben op hoe ze zich gedragen in een groep. Iemand kan zich bijvoorbeeld ongemakkelijk voelen als hij zijn mening in een discussie moet geven waarin zijn leidinggevende ook betrokken is. Een goede trainer heeft oog voor de wijze waarop elke deelnemer zichzelf en de anderen in de groep ziet. Het kan tijd kosten om een vertrouwelijke sfeer op te bouwen waarin de deelnemers zich op hun gemak voelen.
- *Gericht op samenwerking: Samen leren kan soms frustrerend zijn of inefficiënt lijken.* Het kan verleidelijk zijn voor de trainer om de traditionele rol van leraar op zich te nemen en de groep te gaan leiden in plaats van te ondersteunen in het leerproces. Een goede trainer weet wat de waarde is van samen leren en zal de samenwerking tussen de deelnemers in de groep proberen te versterken. Ook zorgt hij ervoor dat de verantwoordelijkheid voor het leren bij de gehele groep ligt.

Daarnaast beschikt een goede trainer over:

- *Luistervaardigheid:* Een trainer moet niet alleen in staat zijn te horen wat iemand letterlijk zegt maar ook luisteren naar de toon en indirecte betekenis van hetgeen iemand zegt. Op die manier kan de trainer een beeld krijgen van de gevoelens die leven onder de individuele deelnemers en de groep. Het is belangrijk dat iedereen zich betrokken voelt en deel kan nemen.

- *De vaardigheid om de aandacht van mensen vast te houden:* Lichaamstaal, stem en kleding hebben allemaal invloed op de wijze waarop de deelnemers reageren op de trainer. Een zelfverzekerde trainer geeft de deelnemers het gevoel dat ze in goede handen zijn en iets belangrijks zullen gaan leren. Een trainer die zijn handen op een expressieve manier gebruikt geeft de deelnemers het gevoel dat ze betrokken worden. Een goede trainer spreekt duidelijk, kijkt de deelnemers aan en kleedt zich gepast.
- *De vaardigheid om informatie te verkrijgen van de deelnemers:* Door de deelnemers actief te betrekken bij de training, leren ze van elkaar en zijn ze meer betrokken.
- *Tact:* Soms moet de trainer voor een goed verloop van het groepsproces lastige dingen doen of zeggen. Een trainer moet daarom in staat zijn om dit op een voorzichtige en aardige manier te doen. Ook kan het onderwerp van de training bij de deelnemers soms sterke gevoelens en pijnlijke herinneringen oproepen. Een trainer moet respectvol kunnen omgaan met emotionele situaties.
- *Eerlijkheid:* Een trainer dient eerlijk te zijn over de grenzen van zijn kennis in plaats van te doen alsof hij het antwoord op een moeilijke vraag weet. De trainer kan een andere deelnemer vragen de vraag te beantwoorden of op een ander tijdstip het antwoord geven op deze vraag.
- *Een gevoel voor timing:* Een trainer moet een goed gevoel hebben voor timing tijdens de training. Hij moet goed weten op welk moment hij een discussie moet onderbreken, wanneer hij van onderwerp moet veranderen, op welk punt hij iemand moet onderbreken die al te lang aan het woord is geweest en hoe hij stiltes kan gebruiken. Timing is ook van belang voor de opbouw van de training. De trainer dient er voor te zorgen dat hij de tijd tijdens de verschillende trainingsonderdelen in de gaten houdt, dat presentaties niet te lang duren en dat er op tijd wordt begonnen en gestopt.
- *Flexibiliteit:* Een trainer moet de verschillende onderdelen goed voorbereiden en plannen wanneer deze in het programma plaats moeten vinden. Toch moet een trainer ook gemakkelijk van zijn schema af kunnen wijken als dat beter aansluit bij de leeromgeving en de situatie. Er doen zich vaak mogelijkheden voor waarin het goed is om gebruik te maken van de talenten en ervaringen van deelnemers in de groep of gebruik te maken van ervaringen die de deelnemers zelf aandragen. Ook is het raadzaam om flexibel om te gaan met de tijdstippen om pauzes te nemen. Dit kan voorkomen dat de groep zijn concentratie of interesse verliest.
- *Gevoel voor humor:* Een trainer die in staat is om zichzelf te lachen en met anderen te lachen kan de leerervaring van iedereen verhogen. Een warme en vriendelijke sfeer maakt dat mensen zich op hun gemak voelen en openstaan voor leren.
- *Goede organisatievaardigheden:* De trainer moet goed voorbereid zijn op de training in organisatorische zin. Voorafgaand aan de training moet alles goed voorbereid zijn: het trainingsmateriaal en de lokatie. Een goede organisatie geeft deelnemers het vertrouwen dat ze iets belangrijks gaan leren.
- *Een positieve houding naar de deelnemers:* Een goede trainer heeft een positieve manier om te reageren op de deelnemers, zelfs als hij iets wil rechtzetten of het niet eens is met iets.

Een trainer is NIET:

- *De baas:* De gehele groep is verantwoordelijk om te leren. De trainer faciliteert hier alleen bij. Daarom is het belangrijk dat de groep betrokken wordt bij het opstellen van de agenda van de training.
- *Een docent die klassikaal les geeft:* De trainer leert samen met de deelnemers; hij neemt op gelijkwaardige basis het onderwerp van de training met de deelnemers onder de loep en draagt bij vanuit zijn eigen ervaring.
- *Noodzakelijkerwijs deskundige:* De trainer heeft de training goed voorbereid maar weet misschien niet zo veel van een bepaald onderwerp als andere deelnemers in de groep.
- *Het middelpunt van de aandacht:* Een goede trainer spreekt over het algemeen minder dan de deelnemers. Hij stimuleert de deelnemers om aan de discussie of een activiteit deel te nemen.
- *Een scheidsrechter:* Bij het samen leren bepaalt niemand of opvattingen goed of fout zijn. Wel is het van belang om feitelijke onjuistheden toe te lichten.
- *De huishoudelijke hulp:* De trainer neemt de leiding in het coördineren van de trainingsonderdelen, maar moet niet de enige persoon zijn die zich verantwoordelijk voelt voor de organisatorische taken rond de training.

INFORMATIEBLAD 2C TRAININGSTECHNIKEN EN -METHODEN

Voorbeelden van trainingstechnieken en -methoden

Brainstorm: Dit is een techniek om ideeën te ontwikkelen. Het bestaat uit een snelle discussie waarin iedereen suggesties of informatie kan geven. De groep wordt gevraagd op een onderwerp te reageren met meningen, ideeën en ervaringen. De bijdragen aan de discussie zijn snel, kort en bondig. Ideeën mogen de vrije loop hebben. Aan een brainstorm wordt niet veel tijd besteed. Het gaat erom zoveel mogelijk ideeën over een onderwerp naar voren te brengen. De kwaliteit van de ideeën is minder belangrijk. Zo worden de deelnemers zich bewust van de vele manieren waarop naar een bepaald onderwerp kan worden gekeken. Gebruik een flip-over om de ideeën in steekwoorden samen te vatten.

Nominale groepstechniek: Deze techniek vormt een alternatief voor de brainstorm. Het helpt om ideeën te ontwikkelen en oplossingen voor problemen te vinden die door de

meerderheid van de groep gesteund worden. De trainer legt de groep een probleem voor. Elke individuele deelnemer bedenkt zoveel mogelijk oplossingen en ideeën hierover en schrijft deze op een flip-overvel. Als alle ideeën zijn verzameld en opgeschreven, worden de deelnemers uitgenodigd om ze een voor een te bespreken. Op deze manier krijgen de deelnemers beter inzicht in het probleem. Hierna kan elke deelnemer voor zichzelf een waardering aan de ideeën en oplossingen geven in volgorde van belangrijkheid. Als laatste worden de lijsten met de waardering van alle deelnemers verzameld en een ranglijst gemaakt. Op deze manier ontstaat een lijst waarbij de oplossingen met de meeste waardering als eindoplossingen worden gekozen.

Discussiegroepen: Mensen kunnen hun eigen ideeën en mening uiten en tegelijkertijd naar elkaar luisteren door in kleine werkgroepen over een probleem te discussiëren.

Samenwerking in kleine groepen vereist optimale deelname van elke deelnemer. De werkgroepen krijgen beperkte tijd om een probleem op te lossen. Elke groep wijst een leider aan en een persoon die aantekeningen maakt. Als de tijd voorbij is, presenteert één van de aangewezen personen het werk van de groep aan alle deelnemers. Als de oplossingen van de verschillende werkgroepen op elkaar lijken vraagt de trainer aan de andere werkgroepen om alleen afwijkende conclusies te presenteren.

Panel discussies: Als er relevante expertise aanwezig is onder de deelnemers, zijn panel discussies een goede manier om die kennis te delen met de rest van de groep. Een panel bestaat uit twee of drie mensen die specifieke kennis hebben over een relevant onderwerp. Zij geven een korte presentatie voor de

hele groep. Vervolgens kunnen de overige deelnemers vragen stellen, over hun eigen ervaringen vertellen of hun mening geven.

Rollenspellen: Een rollenspel is een manier om vaardigheden te oefenen. Het zijn 'toneelstukjes' waarin de deelnemers een rol spelen. Het is noodzakelijk dat de trainer voorafgaand aan de training de rollenspellen goed uitdenkt en de verwachtingen helder aan de deelnemers uitlegt. Iedereen moet weten welke rol hij speelt en hoe deze zich gedraagt. Als een politieagent bijvoorbeeld wordt gevraagd de rol van een slachtoffer te spelen, dient hij zich in te leven in diens situatie. Hierdoor zal hij zich realiseren hoe machteloos een slachtoffer zich kan voelen in zo'n situatie. Rollenspellen kunnen een leuke manier zijn om iets te leren maar het is belangrijk dat de deelnemers het doel van de oefening niet uit het oog verliezen of buiten hun rol treden. Ook is het nodig om als trainer aan te voelen of de deelnemers bereid zijn om een rol te spelen. Sommige mensen houden er niet van om toneel te spelen als onderdeel van een leerproces en zullen daarom weigeren hieraan mee te doen.

Opwarmers / ijsbrekers / oppeppers: Dit soort oefeningen helpen deelnemers om elkaar beter te leren kennen en zich sneller op hun gemak te voelen. De oefeningen zijn nuttig omdat ze een vertrouwensband smeden tussen de deelnemers. Ook kunnen ze helpen om het hoofd leeg te maken zodat de mensen zich beter kunnen concentreren. Een aantal opwarmers / ijsbrekers / oppeppers zijn te vinden in Informatieblad 2f. De trainer kiest de oefeningen uit die passen bij de doelgroep en de sfeer in de groep. Ze kunnen ook worden gebruikt tussen de trainingsonderdelen door als de trainer denkt dat het de groep helpt om beter samen te werken. Het is belangrijk

dat de trainer vooraf goed bedenkt wat hij wil bereiken met de oefening die hij kiest zodat de meest geschikte oefening op het juiste moment wordt gekozen.

Tekeningen maken: Het kan mensen helpen de onderwerpen die besproken worden te visualiseren. Als je de deelnemers bijvoorbeeld vraagt een slachtoffer van kinderhandel te tekenen, zullen ze gaan nadenken over de signalen waaraan een slachtoffer herkend kan worden. Ook lokt het een discussie hierover uit. Nadat de tekeningen af zijn kunnen de deelnemers gezamenlijk de verschillen en overeenkomsten bespreken en uitleggen. De tekeningen kunnen in kleine groepjes of individueel worden gemaakt.

Reflectie met de groep: Het helpt de groep geconcentreerd te blijven als de trainer regelmatig een paar minuten besteedt aan reflectie met de deelnemers. Praat over wat er gebeurt en hoe de deelnemers daarop reageren. Dit helpt de trainer ook om te controleren of alles goed gaat.

Klassikale onderwijsmethode: Als er veel specialistische kennis is om over te brengen aan de deelnemers, kan dat het gemakkelijkst worden gedaan op de klassikale onderwijsmanier. Om de aandacht van de groep vast te houden is het echter goed dat de trainer actief blijft en de flip-over gebruikt of informatie verschaft via PowerPoint of hand-outs. Zelfs bij het gebruik van klassikale onderwijsmethoden, helpt het om dit af en toe te onderbreken en de deelnemers in een discussie te betrekken of te vragen om hun reactie te geven.

Concentrische cirkels: Dit is een techniek om veel informatie in een korte tijdperiode met elkaar te delen. Plaats de deelnemers in twee cirkels met de gezichten naar elkaar toe; niet meer dan vijf personen in de binnenste

cirkel en vijf in de buitenste. Elke persoon in de binnenste cirkel krijgt een rol waarin hij zich moet inleven. De mensen in de buitenste cirkel krijgen een thema toebedeeld dat zij samen met de mensen uit de binnenste kring moeten bespreken. De mensen in de binnenste cirkel krijgen bijvoorbeeld rollen als: slachtoffer, agent, onderwijzer, rechter. De deelnemers in de buitenste cirkel krijgen bijvoorbeeld de vraag of het een goed idee is om slachtoffers van loverboys ter bescherming in gesloten instellingen te plaatsen. De buitenste kring bediscussieert deze vraag een paar minuten met een 'persoon' in de binnenste kring en loopt daarna door naar de volgende 'persoon' om dezelfde vraag nog een keer te bespreken. Nadat de hele ronde is afgemaakt, kunnen de deelnemers van plaats verwisselen en nieuwe rollen en thema's gebruiken voor de volgende ronde. Deze techniek moet echter alleen gebruikt worden als de trainer er bekend mee is en deze al een keer geoefend heeft.

Voorbeelden van materialen die gebruikt kunnen worden in de training

Gebruik van een casus: Een casus laat de werkelijkheid van een probleem zien. Het gebruik van waargebeurde verhalen helpt de deelnemers zich in te leven in het onderwerp. Het laat hen nadenken over échte mensen in waar gebeurde situaties. Hoewel er een aantal voorbeelden in deze handleiding staan, kan de trainer ook andere bedenken aan de hand van krantenberichten, rechterlijke uitspraken, eigen ervaringen of een combinatie van verschillende bronnen. Deelnemers kunnen ook zelf een casus uit hun eigen werkpraktijk presenteren. Als de casus realistisch overkomt op de deelnemers zullen zij sneller met oplossingen

voor het probleem komen. Het gebruik van een casus draagt ook bij aan het begrip van de deelnemers voor de minderjarige slachtoffers van mensenhandel.

Audiovisueel en visueel materiaal: Visueel materiaal kan de training ondersteunen doordat het informatie laat zien op video, film of afbeeldingen. Ook helpt audiovisueel en visueel materiaal om een discussie uit te lokken en de realiteit van wat onderwezen wordt te laten zien aan de deelnemers. Het materiaal hoort aan te sluiten bij de doelstellingen van de training en deze op het juiste moment op een relevante manier te illustreren. Ook moeten er genoeg tijd en mogelijkheden zijn om het materiaal effectief te gebruiken. Videofragmenten duren een paar minuten maar een hele film kan meer dan een uur in beslag nemen. Het kan daarom wenselijk zijn enkele relevante fragmenten uit te kiezen of de film als deel van een avondactiviteit te laten zien.

PowerPointpresentatie: Een PowerPointpresentatie is handig om de belangrijkste punten van een onderwerp aan de deelnemers duidelijk te maken. Een PowerPointpresentatie geeft alleen de belangrijkste sleutelconcepten en korte zinnen weer.

Gebruik van informatie- en factsheets: Veel informatie kan via geprint materiaal worden overgedragen aan de deelnemers. Het is echter belangrijk dat het materiaal niet wordt uitgedeeld op een moment dat het afleidt. Geef het als de deelnemers de tijd hebben om het te lezen of vraag of ze het vóór de volgende dag gelezen kunnen hebben. Bedenk dan een manier om te controleren of ze de informatie in zich hebben opgenomen, bijvoorbeeld door middel van een groepsdiscussie of opdracht.

INFORMATIEBLAD 2D

OMGAAN MET MOEILIJKE SITUATIES EN LASTIGE DEELNEMERS

Voorbeelden van situaties met ‘lastige deelnemers’ en hoe daar mee om te gaan

“Dit gaat nooit lukken”: Probeer deze opmerking niet als een obstakel te zien maar als opbouwend te behandelen. Vraag de deelnemer om een oplossing aan te dragen voor het probleem dat is gesignaleerd. Luister naar de moeilijkheden die deelnemers voorleggen, en probeer hier mee om te gaan. Laat het zich in elk geval niet tot een ‘klaagsessie’ ontwikkelen.

Conflict tussen twee mensen: Wees bewust van de situatie maar kom niet te vroeg tussenbeide omdat het dan mogelijk is de steun van de groep te verliezen. Als het nodig is om tussenbeide te komen, probeer dan de punten van overeenkomst te benadrukken en de andere deelnemers deel te laten nemen aan de discussie. Het is belangrijk om de discussie te depersonaliseren. Het kan ook goed zijn

om de deelnemers zover te krijgen dat ze het discussiepunt even laten rusten. Het is beter om er later op terug te komen als de gemoederen weer gekalmeerd zijn.

“Ik houd mijn mond zolang het kan”:

Deze persoon kan verlegen zijn of bang om te praten waar zijn collega’s of baas bij zijn. Als discussieleider is het daarom belangrijk om te laten merken dat je de bijdrage van iedereen gelijk waardeert. Op deze manier kun je de verlegen deelnemers stimuleren om ook hun mening te geven. Het gebruiken van verschillende leerstijlen kan ook helpen om stille mensen actief te laten participeren in het leerproces. Een verlegen iemand vindt het bijvoorbeeld misschien gemakkelijker om in een kleine dan in een grote groep te praten.

“Ik ben dé expert op dit gebied”: Deze persoon kan daadwerkelijk een deskundige op dit gebied zijn. Respecteer in dat geval zijn bijdrage aan de discussie. Gebruik zijn expertise voor de leerervaring van de anderen, maar bepaal zelf hoelang de deskundige het woord krijgt. Gebruik lichaamstaal om duidelijk te maken wanneer hij moet stoppen met praten. Moedig hem aan te luisteren. Overweeg om hem een rol te geven in het beantwoorden van vragen van andere deelnemers. Nodig de deskundige eventueel uit om een korte presentatie te geven over het discussieonderwerp.

“Ik houd ervan mezelf te horen spreken”:

Deze persoon wil waarschijnlijk de discussie domineren en de trainer moet de controle dan op een constructieve manier overnemen. Probeer de andere deelnemers in de discussie te betrekken door ze bij naam te noemen. In de meeste gevallen blijkt dat de groep zelf de controle overneemt en de ‘lastige’ deelnemer vertelt zijn mond te houden.

“Dit weet ik allemaal al”: Wordt niet boos en schiet niet in de verdediging. Probeer iets

positiefs te vinden in wat de persoon zegt. Probeer hem aan te moedigen zich op de positieve kant te focussen.

“Ik ga niet aan deze hele training deelnemen”: Het kan voor de deelnemers in de groep heel moeilijk zijn om zich te concentreren als één iemand met tegenzin deelneemt aan de training of er niet bij alle onderdelen bij is. Deze deelnemer zal niet veel opsteken van de training die speciaal voor deze groep deelnemers ontworpen is. Wees streng en sta erop dat de persoon ofwel deelneemt aan alle onderdelen of er helemaal mee stopt.

“Ik ben het er niet mee eens”: Iemand die het constant oneens is en elke keer bezwaren maakt kan een negatieve sfeer veroorzaken in de groep. Een goede manier om als trainer met zo’n situatie om te gaan is de persoon te vragen even mee te lopen naar een ruimte waar het probleem zonder bijzijn van de rest van de groep besproken kan worden. Op deze manier wordt de persoon die zich negatief uit gedwongen om de trainer buiten de groep aan te spreken. Door dit buiten de groep te bespreken wordt voorkomen dat de rest van de deelnemers worden beïnvloed door de negatieve uitlatingen. Op deze manier behoudt de trainer de positieve energie binnen de groep. Nadat het probleem met de lastige deelnemer individueel is afgehandeld, kan de trainer terugkeren naar de positieve situatie in de groep.

“Ik wil een moeilijk en ander onderwerp bespreken”: Als er een onderwerp ter sprake komt dat te lang zal duren om onmiddellijk te bespreken, of niet geschikt is voor het trainingsonderdeel, laat het dan rusten en kom er later op terug. Schrijf het kernwoord van het onderwerp op een flip-over en zet dit in het zicht van iedereen. Dit kernwoord herinnert iedereen eraan dat het probleem nog besproken moet worden. Haal het weg zodra het onderwerp in de groep is behandeld.

INFORMATIEBLAD 2E

OMGAAN MET VERSCHILLENDE CULTUREN EN ACHTERGRONDEN

Cultuur wordt soms omschreven als het geheel van (geloofs)overtuigingen, ideeën, gewoonten en praktijken die horen bij een groep mensen. Hoewel cultuur soms duidelijk zichtbaar is – zoals hoe we ons kleden of eruit zien – zijn veel aspecten verborgen. In plaats daarvan blijkt het verschil in cultuur en achtergrond in de manier waarop we denken en ons gedragen. Dit alles bepaalt hoe wij de wereld zien en de betekenis die we daaraan geven.

Het begrip ‘cultuur’ is moeilijk te bevatten omdat wij, als individuen, tegelijkertijd tot meerdere, verschillende groepen behoren. Het gebied waar we bijvoorbeeld leven, de religie die we (wel of niet) aanhangen, onze families en zelfs ons beroep of de werkplek, beïnvloeden ons allemaal bewust of onbewust, in de manier waarop we leven, werken en de wereld zien.

Cultuur wordt wel eens beschreven als ‘de bril’ waardoor je de wereld en het leven om je heen bekijkt. Hoewel dit een goede beschrijving is,

kan deze uitleg ook misleidend zijn. Want als we een bril dragen zijn we ons er doorgaans van bewust dat we deze op hebben! Onze eigen cultuur is echter zo sterk een onderdeel van onszelf, dat we ons er vaak niet bewust van zijn. Desondanks beïnvloedt dit zeer sterk onze gedachten en ons gedrag.

Normaal vormt dit geen enkel probleem omdat we omgaan met mensen uit dezelfde cultuur. In het werk op het gebied van mensenhandel is het echter aannemelijk dat we in contact komen met mensen die een heel ander referentiekader hebben dan wij. Dit referentiekader kan al verschillen tussen hulpverleners en politieagenten. Het verschil is echter nog groter tussen mensen uit verschillende culturen. Beroepskrachten krijgen hier bijvoorbeeld mee te maken als het slachtoffer niet uit Nederland komt of als er met buitenlandse deskundigen moet worden samengewerkt bij de opsporing van een mensenhandelnetwerk of het repatriëren van slachtoffers.

Bij het trainen van mensen die met slachtoffers van kinderhandel en hun gemeenschappen werken is het belangrijk de deelnemers te laten reflecteren op hun eigen aannames en overtuigingen. Laat hen nadenken over de wijze waarop deze overtuigingen en oordelen hun werk kunnen beïnvloeden, zowel positief als negatief. Ook de trainer zelf moet zijn eigen culturele achtergrond kunnen onderzoeken en bepalen hoe dit hem beïnvloedt in de rol als trainer.

Het onderzoeken van culturele achtergronden vergt goede vaardigheden omdat overtuigingen en ideeën vaak zo diep zijn ingesleten dat ze onderdeel zijn geworden van wie we zijn. Toch is het cruciaal dat de trainer ingesleten,

maar tegenwerkende stereotypes en ideeën over anderen onderzoekt en deze in twijfel trekt. Zo wordt voor de deelnemers van de training duidelijk hoe hun eigen cultuur hen beïnvloedt in hun denken en doen. Tijdens het discussiëren is het van belang te proberen om niet te oordelen. Het gebruiken van vragen die niet bedreigend zijn en een verlangen in zich dragen om cultuur te begrijpen, kunnen heel nuttig zijn om mensen hun eigen culturele overtuigen te laten inzien. Voorbeelden van goede vragen zijn: “Waar denk je dat zulke ideeën vandaan komen?”, “Welke andere ideeën / opvattingen / gevoelens denk je dat anderen daarover hebben?”, “Hoe denk je dat deze ideeën / opvattingen / gevoelens jouw werk en dat van anderen beïnvloeden?”

John Burnham, een gezinstherapeut en maatschappelijk werker in Groot-Brittannië, heeft een nuttige lijst van uitgangspunten ontwikkeld waar aan gedacht moet worden bij het werken met mensen uit andere culturen. De meest relevante uitgangspunten van deze lijst zijn bewerkt en hieronder weergegeven. Ze geven trainers een idee waaraan gedacht moet worden bij het onderzoeken van en het werken met verschillende culturen.

Cultuur mag nooit gebruikt worden als een excuus voor mishandeling

Hoewel er verschillende levensstijlen zijn en deze allemaal even waardevol zijn, is het belangrijk te onderscheiden welke schadelijk zijn. Een cultureel pluralistische kijk, waarin verschillende levensstijlen worden geaccepteerd en gewaardeerd, erkent het belang van cultuur. Cultureel relativisme echter, waarin ‘alles toegestaan’ is, kan kinderen onbeschermd

laten. Een specifieke valkuil hierin is dat beroepskrachten *aannemen* dat een bijzonder gedragspatroon een culturele gewoonte is en het dus als toelaatbaar beoordelen. Het is echter altijd noodzakelijk de *gevolgen* of de *aannemelijke gevolgen* voor het kind mee te wegen. Indien noodzakelijk moet begeleiding worden gezocht om veilig te werken en de bescherming van het kind te garanderen.

Herken machtsverschillen en discriminatie

In elke samenleving heersen dominante ideeën over ras, etniciteit en cultuur. In een situatie waarin mensen uit verschillende culturen met elkaar te maken krijgen, is het belangrijk deze ideeën te herkennen. Probeer ook te bedenken hoe, en in hoeverre, de gevolgen hiervan kunnen worden geminimaliseerd. In een situatie van hulpverlening aan een slachtoffer van kinderhandel, kan dit soms bereikt worden door een beroepskracht in te zetten met dezelfde etnische of culturele achtergrond als het slachtoffer. Dit is echter praktisch niet altijd mogelijk. Het kan soms ook juist extra stress opleveren bij het slachtoffer als deze zich zorgen maakt dat hij wordt teruggestuurd naar het land van herkomst.

Het werken in een open en veilige omgeving

Het is noodzakelijk dat in de training een veilige werkomgeving wordt gecreëerd waarin beroepskrachten hun ideeën vertrouwelijk kunnen verkennen. Alleen dan kunnen de deelnemers opvattingen en ideeën uiten, deze onderzoeken en in twijfel trekken.

Cultuur en etniciteit zijn altijd belangrijk maar niet altijd duidelijk zichtbaar

Zoals eerder werd uitgelegd is het essentieel om onderwerpen zoals cultuur te onderzoeken, zelfs als de deelnemers en de mensen die zij in hun werk tegenkomen hetzelfde 'eruit zien' als zijzelf.

Mensen die verschillen (van de beroepskrachten) zijn niet noodzakelijkerwijs hetzelfde

Deskundigen en beroepskrachten dienen het idee te vermijden dat alle mensen uit 'hetzelfde' land, familie of lokale cultuur, dezelfde gedragsregels, voorkeuren, enzovoort hebben.

Het is beter 'onhandig' dan 'slim' te zijn

Beroepskrachten kunnen zich zorgen maken dat ze hun collega's of cliënten beledigen of kwaad maken omdat ze weinig kennis hebben over hun cultuur. Toch is het beter om dingen te vragen dan om onwetend te blijven. Vragen zoals "Kun je me uitleggen waarom dit zo belangrijk is voor jou?" of "Wat moet ik weten/begrijpen zodat ik je niet beledig?" kunnen helpen om een positieve werkrelatie op te bouwen met mensen van een verschillende culturele of etnische achtergrond. Het is beter om te laten zien dat je je best doet om hun achtergrond te begrijpen in plaats van deze te veroordelen.

INFORMATIEBLAD 2F OPWARMOEFENINGEN/ IJSBREKERS/ SFEERMAKERS/OPPEPPERS

De wereld is dichtbij

Stel een vraag en verzoek de mensen die het er mee eens zijn om op te staan.

Bijvoorbeeld:

- Is alcohol(misbruik) een probleem in deze wereld? (Sta op als je het ermee eens bent)
- Is alcohol(misbruik) een probleem in ons land? (Sta op als je het ermee eens bent)
- Is alcohol(misbruik) een probleem in deze stad? (Sta op als je het ermee eens bent)
- Is alcohol(misbruik) een probleem in deze groep? (Sta op als je het ermee eens bent)

Deze oefening helpt mensen mondiale kwesties in verband te zien met lokale problemen.

Twee waarheden, één leugen

Deel de groep op in kleine groepjes van drie tot vijf personen. Vraag iedereen om één leugen en twee dingen die waar zijn over zichzelf te vertellen. Laat vervolgens de andere groepsleden raden welke uitspraken waar zijn en welke gelogen is.

Als iedereen geweest is, kiest iedere groep zijn beste 'leugenaar'. Die probeert om de andere groepen voor de gek te houden. Deze oefening helpt mensen te realiseren dat het moeilijk is iemand te leren kennen op basis van wat hij vertelt of hoe hij overkomt.

Namenspel

Met dit spel leren de deelnemers de namen van elkaar kennen. Vorm groepen met ongeveer tien personen. De persoon die het spel begint zegt zijn naam en een woord dat begint met dezelfde letter als de eerste letter van zijn naam. De trainer kan een specifiek thema geven voor dit aanvullende woord, zoals emoties of kleuren. De tweede persoon zegt de naam en het aanvullende woord van de persoon voor zich en zijn eigen naam met de aanvulling daarop. Dit gaat zo door totdat alle leden van de groep hun eigen naam en die van iedereen voor zich hebben gezegd.

Bijvoorbeeld: Als de eerste persoon Bob heet en de tweede Gerdie, dan kan Bob 'Blauwe Bob' zeggen. Gerdie zegt dan 'Blauwe Bob, Gele Gerdie'. Deze oefening helpt mensen de namen van de andere deelnemers te onthouden en creëert een leuke sfeer. Dit spel is echter niet zo geschikt voor hele grote groepen.

Spel met bewegingen

Elke deelnemer kiest voor zichzelf een beweging uit. De deelnemer die begint kiest bijvoorbeeld het uitsteken van zijn rechterarm. De persoon naast hem doet de beweging na en voegt daar een nieuwe beweging aan toe. Zo herhaalt elke deelnemer alle bewegingen van de voorgaande deelnemers en voegt daar een nieuwe beweging aan toe.

Een land op het voorhoofd

Iedereen krijgt een sticker met de naam van een land op zijn voorhoofd geplakt. Niemand weet welk land er op de sticker op zijn voorhoofd staat. De deelnemers stellen elkaar vervolgens vragen om erachter de te komen welk land er op de sticker op hun voorhoofd staat. Deze vragen kunnen alleen met 'ja' of 'nee' beantwoord worden. Deze oefening helpt de deelnemers om zich op hun gemak te voelen en elkaar te leren kennen.

WAARSCHUWING!

Deze oefeningen zijn enkel suggesties. Zorg dat je de oefeningen met zorg uitkiest en houd rekening met de deelnemers in de groep. Sommige mensen houden niet zo van speelse oefeningen en raken geïrriteerd of voelen zich beledigd als je hen vraagt bepaalde dingen te doen. Dit kan resulteren in een negatieve in plaats van een positieve leerervaring.

Blindemannetje

Verdeel de groep in tweetallen. Eén van de twee doet een blinddoek voor. De ander leidt hem rond langs obstakels zoals tafels en stoelen. Na vijf minuten draaien de rollen om en doet de ander de blinddoek voor. Bespreek na deze oefening hoe de deelnemers zich tijdens de oefening voelden. Discussieer vervolgens over hoe slachtoffers zich kunnen voelen. Deze oefening gaat over vertrouwen, maar laat deelnemers ook voelen hoe het is om kwetsbaar te zijn.

Tekenen of schrijven

Geef elke deelnemer een flip-over vel en laat ze het in drie vlakken verdelen. Laat ze in elk vlak een tekening maken of iets opschrijven over een bepaald onderwerp. Onderwerpen hiervoor kunnen bijvoorbeeld zijn: mijn sterke

punten, mijn zwakke punten, waarom ben ik hier, wat zijn mijn hobby's enzovoort. Deze oefening helpt de deelnemers de karakters en kwaliteiten van de anderen te leren kennen.

Interviewen

Verdeel de groep in tweetallen. De tweetallen stellen elkaar vragen om elkaar beter te leren kennen. Nadat men het één en ander te weten is gekomen, stellen de partners elkaar voor aan de groep. Voorbeelden van vragen kunnen zijn:

- Waar denk je aan bij de term 'mensenrechten'?
- Op welk dier lijkt jij?
- Welke gebeurtenis heeft jouw kijk op de wereld wezenlijk bepaald?
- Waarom ben je hier?
- Wat vind je het leukst aan je werk?

Dit is een oefening voor aan het begin van een training.

Dezelfde kenmerken

Aan de deelnemers wordt gevraagd om deelnemers te zoeken die dezelfde kenmerken hebben als zichzelf. De trainer roept kenmerken, zoals: zij die geboren in dezelfde maand of jaar; zij die evenveel kinderen hebben; zij die dezelfde moedertaal spreken of evenveel talen spreken. Deze oefening helpt mensen zichzelf in anderen te herkennen.

Ik ook!

Een deelnemer zegt zijn naam en begint zichzelf te beschrijven. Zodra een ander iets hoort dat hij gemeen heeft met de ander, onderbreekt hij de ander en zegt zijn naam. Bijvoorbeeld: "Ik ben _____ en heb ook twee oudere zussen". Deze persoon begint zichzelf ook te beschrijven totdat een ander zich weer in zijn beschrijving herkent en hem onderbreekt. Ga met deze oefening door totdat iedereen in

de groep zichzelf heeft geïntroduceerd. Deze oefening helpt de deelnemers de namen en overeenkomsten van elkaar te onthouden.

Sneeuwbal

Bij dit spel is spontaniteit belangrijk. Het kan gebruikt worden voor een snelle evaluatie of om snel ideeën op tafel te krijgen. Maak een bal van papier. Geef je eigen mening of idee en gooi dan de bal naar een andere deelnemer. Hij uit tevens zijn mening of idee en gooit de bal vervolgens weer verder.

HOOFDSTUK 3

HET MAKEN VAN EEN TRAININGSPROGRAMMA

Doel van de training

In hoofdstuk 4 van deze handleiding staan trainingsonderdelen beschreven waarmee een trainingsprogramma kan worden samengesteld. De training is bedoeld om de kennis en vaardigheden bij beroepskrachten rondom de aanpak van kinderhandel te vergroten. Het gaat in de training niet alleen om de signalering van minderjarigen die risico lopen om slachtoffer te worden of die slachtoffer zijn van mensenhandel. Ook wordt behandeld wat er vervolgens gedaan kan worden voor deze minderjarigen.

Stel in de gehele training het 'kind' centraal en benadruk dat het belang van het kind altijd de voornaamste overweging moet zijn in alle contacten tussen beroepskrachten en minderjarigen. Ook al zijn de deelnemers deskundig op hun werkterrein, dit betekent niet dat zij zich ook volledig bewust zijn van de rechten en behoeften van minderjarigen.

Een belangrijk aspect van de training is het bijeenbrengen van diverse ketenpartners in de

training. Aanpak van mensenhandel kan alleen succes hebben met een ketenaanpak. Voor de bescherming van minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel en voor slachtoffers van seksuele uitbuiting is een netwerk van ketenpartners nodig en zijn speciale vaardigheden vereist.

Als het niet mogelijk is om met een groep van ketenpartners te werken, dan is het nog steeds noodzakelijk om in de training het belang van ketensamenwerking te benadrukken.

Aan het einde van de training, dienen de deelnemers:

- te weten wat 'mensenhandel' en 'kinderhandel' inhoudt
- te weten hoe een minderjarige slachtoffer kan worden van mensenhandel
- te weten wat de gevolgen van mensenhandel zijn voor minderjarigen
- te weten wat hun eigen verantwoordelijkheden als beroepskrachten zijn om minderjarigen te beschermen en de rechten van kinderen te respecteren
- te weten wat nodig is om adequate professionele bescherming en ondersteuning te verlenen aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel
- op de hoogte te zijn van de verantwoordelijkheden en taken van andere beroepskrachten
- het belang van een ketenaanpak te onderschrijven

Het opstellen van een trainingsprogramma

Bij de opzet van een trainingsprogramma op maat, dient de trainer op de hoogte te zijn van de behoeften van de deelnemers. Bespreek voorafgaand aan de training de vragen en

behoefte van de potentiële deelnemers met de opdrachtgever. In Informatieblad 3a staat een checklist die gebruikt kan worden bij het opstellen van het trainingsprogramma. Op deze manier kan een training op maat worden ontworpen.

Omdat de training is bedoeld voor ketenpartners met een opsporings- of een hulpverleningsachtergrond wordt de training bij voorkeur gegeven door twee trainers: een trainer met een opsporingsachtergrond en een trainer met een hulpverlenings- of NGO-achtergrond.

De trainers dienen gezamenlijk het trainingsprogramma op te zetten en duidelijke afspraken te maken over de verdeling van taken en rollen tijdens de training. Als een trainer de leiding heeft, kan de andere trainer hem ondersteunen. Een goede samenwerking tussen de trainers laat de deelnemers het belang zien van samenwerking en het delen van kennis en vaardigheden. Maak aan eventuele gastsprekers duidelijk wat de verwachtingen zijn en hoeveel tijd tot hun beschikking staat.

Een jongere die assisteert bij het trainingsprogramma kan een belangrijke bron van informatie zijn, vooral bij onderdeel 8 van de training, dat gaat over het verhoren van kinderen. Jongeren weten beter hoe het is om kind te zijn en kunnen dit duidelijk maken aan de deelnemers. Ook helpt de aanwezigheid van een jongere als trainer om het respect ten aanzien van jonge mensen te bevorderen.

Indeling van de trainingshandleiding

Deze trainingshandleiding helpt bij het

opstellen van het trainingsprogramma. Het bevat tien trainingsonderdelen.

De trainingsonderdelen zijn erop gericht de deelnemers te helpen om:

- Hen prettig te laten samenwerken
- Hun kennis te vergroten rondom het onderwerp mensenhandel
- Hun kennis te vergroten over de gevolgen van mensenhandel voor minderjarige slachtoffers
- Signalen bij minderjarigen die risico lopen en kinderen die al slachtoffer zijn van mensenhandel te kunnen herkennen
- De wetgeving te leren kennen die van toepassing is op mensenhandel en seksuele uitbuiting van minderjarigen
- Op de hoogte te zijn van de beschermingsmaatregelen en hulpverleningsvoorzieningen voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel
- Meer inzicht te krijgen in opsporingsonderzoek naar mensenhandel en op welke wijze de betrokken minderjarigen in een dergelijk onderzoek beschermd kunnen worden
- Precies te weten waaraan het verhoren van minderjarigen moet voldoen
- Op de hoogte te zijn van de ketenpartners die relevant zijn in de aanpak van kinderhandel.
- Te weten hoe er samengewerkt kan worden om er voor te zorgen dat minderjarigen beter beschermd worden

Het laatste onderdeel is gericht op evaluatie.

De deelnemers kunnen hierin hun mening geven over de training. Op basis van de evaluatie kunnen de trainers beoordelen of de training succesvol was of niet.

Elk trainingsonderdeel begint met het beschrijven van de specifieke doelstelling van

het betreffende onderdeel. Daarna volgen aanwijzingen voor de trainer met suggesties voor trainingstechnieken en –methoden. Bij elk onderdeel horen ook factsheets met relevante informatie en/of werkbladen met oefeningen. Tevens wordt voor elk onderdeel aangegeven hoeveel tijd en welke basismaterialen hiervoor nodig zijn. Het samengestelde trainingsprogramma behoort aan de volgende eisen te voldoen:

- Het sluit aan bij de behoeften van de deelnemers
- Het past binnen de beschikbare tijd
- Het houdt de aandacht van de deelnemers vast
- Het maakt gebruik van beschikbare bronnen

De trainer maakt een plan aan de hand van de tijd die beschikbaar is voor de training, de inhoud van de training en de trainingsmethoden.

In Informatieblad 3b staat een schema dat gebruikt kan worden bij het opstellen van een plan voor het trainingsprogramma. Het plan vormt de basis van het trainingsprogramma. Bespreek aan het begin van de training het programma met de deelnemers. Het is de bedoeling dat deelnemers en trainers het eens zijn over de invulling hiervan. Het is handig om gedurende de (meerdaagse) training dit dagelijks te bekijken want er kunnen wijzigingen nodig zijn.

Zorg ervoor dat er voor elk onderdeel voldoende tijd beschikbaar is. Ruim tijd in voor koffie- en theepauzes, maaltijden etc. De tijd die nodig is voor een trainingsonderdeel wordt vaak onderschat. Daarom is het noodzakelijk om heel zorgvuldig het programma samen te stellen en te overdenken. Hou in gedachte dat deelnemers graag de tijd willen hebben om dingen te bespreken en ervaringen uit te wisselen.

De training met alle onderdelen uit deze handleiding, zou idealiter in drie dagen gegeven kunnen worden. Als er minder tijd beschikbaar is, dienen keuzes te worden gemaakt door een aantal trainingsonderdelen te selecteren of de benodigde tijd per onderdeel te beperken. De trainer kan zelf uit deze handleiding kiezen wat het beste past bij de deelnemers aan de training. Hij kan zelf bedenken welk onderdeel hij wil geven en de trainingsmethoden kiezen die passen bij de doelgroep. Het is belangrijk om de training aan te passen aan de lokale omstandigheden. De situatie verschilt van land tot land en in een land van plaats tot plaats. Als de trainer duidelijk in gedachte houdt wat het doel van de training is, kan hij de activiteiten en het materiaal aanpassen aan de lokale sociale, politieke en culturele context.

Aanpassen aan de doelgroep van de training

- Ken de deelnemers. Probeer van te voren zoveel mogelijk te weten te komen van de deelnemers, zoals functie, sekse, leeftijd, opvattingen, cultuur, werkervaring, opleiding, persoonlijkheid, religieuze achtergrond. Dit helpt de trainer om in te spelen op de verschillen in vaardigheden en ervaringen. Zo kan hij zich richten op de sterke kanten en de expertise van de deelnemers in de training. Het helpt ook om er achter te komen waar de grootste gezamenlijke behoefte aan informatie ligt.
- Houding is van groot belang. Bij het trainen van een groep mensen die niet open staat voor kinderrechten en kinderbescherming, is het van belang om meer aandacht te besteden aan activiteiten die deze houding kunnen openbreken en tot meer begrip voor kinderrechten kunnen zorgen. In een dergelijke situatie is bijvoorbeeld het

kweken van begrip voor kwetsbare kinderen effectiever dan het vergroten van de kennis over internationale regelgeving.

- Een negatieve houding tussen de beroepskrachten onderling kan ook een probleem vormen. Kies activiteiten die zorgen voor meer waardering van ieders kwaliteiten en verantwoordelijkheden.
- Let goed op hiërarchie. Als vanuit een organisatie meer dan een persoon deelneemt, kan het zijn dat het gaat om leidinggevend en ondergeschikt. Kies dan niet voor activiteiten die de deelnemers in een lastig pakket kunnen brengen.

Trainingsomgeving

Let op het volgende:

- Zorg voor een trainingsruimte met genoeg licht en ruimte en een aangename temperatuur
- Plaats de stoelen in een kring zodat de deelnemers elkaar kunnen zien
- Leg het trainingsmateriaal op volgorde klaar
- Zorg voor voldoende papier en schrijfbenodigdheden voor de deelnemers
- Zorg voor een goed toegankelijke plaats waarin het trainingsmateriaal kan worden bewaard dat nodig is tijdens de training
- Zorg voor een aparte ruimte voor koffie en thee die goed bereikbaar is vanuit de trainingsruimte
- Zorg voor voldoende ruimte en benodigdheden voor het uitvoeren van de activiteiten en het werken in kleinere groepen (Zijn er tafels nodig? Is er genoeg ruimte voor het spelen van een rollenspel? Enzovoort)

Maak voor de training begint aan de organisatoren duidelijk wat de benodigdheden zijn.

Zorg ervoor dat het maximum aantal deelnemers niet hoger ligt dan twintig personen. Met een grotere groep is het moeilijk om iedereen volledig mee te laten doen.

Certificaten

Afhankelijk van de omstandigheden kan het goed zijn de deelnemers een certificaat te geven waarop staat dat ze deze training hebben gevolgd. Op deze manier hebben de deelnemers een bewijs van deelname aan de training. Het uitdelen van een certificaat kan bijdragen aan het gevoel een waardevolle ervaring te hebben gehad.

CHECKLIST TRAININGSBEHOEFTE

Element	Criteria	Check
1. Bepaal de behoefte aan de training	1.1 Selecteer de ketenpartners en vraag hen om advies bij het opstellen van trainingsdoelen en benodigdheden	
	1.2 Maak een trainingsvoorstel in overeenstemming met de doelen van de ketenpartners	
	1.3 Onderzoek of er relevante trainingen of personen zijn die een bijdrage zouden kunnen leveren	
2. Bepaal het profiel van de deelnemers	2.2 Bedenk wie de potentiële deelnemers aan de training zijn	
	2.3 Stel vast of er lees- of taalproblemen zijn	
3. Ontwikkel de structuur van de training	3.1 Kies de kernonderdelen van de training	
	3.2 Bepaal de relatie tussen de trainingsonderdelen en de verwachte resultaten van de training	
	3.3 Stel vast wat je nodig hebt voor de training en de specifieke onderdelen	
4. Stel de benodigdheden voor de training en de evaluatie vast	4.1 Stel vast wat de trainers nodig hebben	
	4.2 Bedenk wat nodig is aan materiaal, apparatuur, assistentie	
5. Stel de inhoud van de training vast	5.1 Stel vast wat de leerdoelen van de training zijn	
	5.2 Stel vast welke kennis de deelnemers bij aanvang van de training nodig hebben	
	5.3 Kies de evaluatiemethoden	

Element	Criteria	Check
6. Ontwikkel een model voor het monitoren van de training	6.1 Ontwikkel een model voor het monitoren van de training in overleg met de ketenpartners/trainers	
	6.2 Zorg er voor dat de training kan worden geëvalueerd aan de hand van relevante indicatoren	
7. Toekomst	7.1 Stel vast welke mogelijkheden de voltooiing van de training biedt voor de deelnemers	

SCHEMA VOOR HET MAKEN VAN EEN TRAININGSPROGRAMMA

Tijd	Inhoud	Methode	Wie	Opmerkingen
<i>Zet hier de tijd die nodig is</i>	<i>Zet hier welk trainingsonderdeel behandeld wordt</i>	<i>Zet hier het type activiteiten</i>	<i>Zet hier de naam van de trainer die deze activiteit gaat leiden</i>	<i>Zet hier wat je nodig hebt</i>
Voorbeeld 14.00 – 15.00	Onderdeel 1: Inleiding Verwachtingen Leerovereenkomst Tijdschema	Kring Kaarten en bord Flip-over Hand-out	Trainer AB Trainer CD Trainer AB	Markeerstiften Gekleurde kaarten Hand-out

HOOFDSTUK **4**

DE TRAINING: BESCHRIJVING TRAININGSONDERDELEN

ONDERDEEL

1

SAMEN TRAINEN

Doelstelling

Dit onderdeel heeft tot doel een positieve leeromgeving te creëren.

Aanwijzingen voor de trainer

De deelnemers hebben diverse achtergronden, vaardigheden en deskundigheid. Het is belangrijk dat alle deelnemers zich in dit gezelschap op hun gemak voelen. Het is de eerste keer dat ze bij elkaar komen. De trainer moet een veilige sfeer creëren waarin de deelnemers het gevoel hebben dat hun opvattingen en eigenschappen in deze groep worden gerespecteerd en de leerervaring vertrouwelijk blijft. Dit onderdeel is daar speciaal voor samengesteld.

Zorg er voor dat de deelnemers zich aan elkaar voorstellen en kennis met elkaar maken, zodat iedereen weet wie er meedoet aan de training en wat de achtergrond van alle deelnemers is. Deel naambordjes of badges uit en vraag de deelnemers om deze te dragen.

Begin met het uitleggen van het doel van de training. Dit is ook het moment om huishoudelijke zaken mee te delen,

bijvoorbeeld wanneer en waar er wordt geluncht en eventueel gedineerd. Deelnemers willen graag weten waar ze aan toe zijn. Breng ze daarom op de hoogte van het programma en de tijdsindeling, dan kunnen ze het afstemmen op hun eigen behoeftes (bijvoorbeeld het innemen van medicatie). Geef aan dat het programma waar mogelijk op verzoek van de deelnemers kan worden aangepast.

Spreek aan het begin van de training met de deelnemers basisregels af die tijdens de gehele training gelden. Deelnemers weten zo wat ze aan elkaar hebben, kennen de verwachtingen van de andere deelnemers en zullen de afspraken respecteren. Te laat komen kan bijvoorbeeld erg storend zijn. Het is belangrijk om daar een regel over af te spreken.

Het is belangrijk om de verwachtingen van de deelnemers te kennen voordat de training plaatsvindt. Deze informatie bepaalt de richting van de training. Ook geeft het de mogelijkheid aan de trainer om in de evaluatie te zien in welke mate de training voldeed aan de verwachtingen (zie hiervoor onderdeel 10).

Zoals aangegeven in hoofdstuk drie, is het belangrijk om van te voren vast te stellen wat het algemene kennisniveau van de deelnemers is. Met deze informatie kan de trainer op het juiste niveau van kennis en ervaring insteken.

In een ketenaanpak is het belangrijk om er voor te zorgen dat er voor de deelnemers gelegenheid is om aan elkaar te laten weten hoe ze denken over de andere beroepsgroepen. Vaak zijn verschillende beroepsgroepen wantrouwig naar elkaar toe of hebben ze stereotype opvattingen over elkaar. Deze houding kan samenwerking belemmeren of in de weg staan. Door de deelnemers bewust

te maken van hun houding, zijn deelnemers in staat om te zien wie de persoon is achter de beroepskracht die tegenover hen zit. Hieronder wordt hiervoor een oefening gegeven.

Voorstel voor invulling trainingsonderdeel

- a. De trainers stellen zichzelf voor.
- b. Vraag de deelnemer om zichzelf voor te stellen en zijn of haar werk toe te lichten. Laat hen een voorbeeld geven van een vaardigheid waarin ze goed zijn en die bruikbaar is voor het werken met minderjarige slachtoffers van mensenhandel (bijvoorbeeld empathie met mishandelde minderjarigen, juridische kennis, talenkennis). Laat hen ook aangeven waarin ze minder goed zijn (weinig ervaring met minderjarigen, geen kennis van internationaal recht). Iedere deelnemer krijgt hiervoor drie zinnen.
- c. Aanvulling/Alternatief: Doe een Ijsbreker/Opwarmer-oefening met de deelnemers zodat ze de namen van iedereen leren kennen (zie Informatieblad 2f).
- d. Bespreek de regels die tijdens de training gelden. Vraag de deelnemers welke regels zij willen opstellen voor samenwerking tijdens de training over op tijd komen, vertrouwelijkheid, mobiele telefoons uitzetten, enzovoort. Schrijf de afgesproken regels op een groot vel en hang het op een plaats waar iedereen het kan zien.
- e. Vraag de deelnemers om hun persoonlijke verwachtingen van de training op te schrijven. Wat verwachten zij van de training en wat willen ze er van opsteken? De verwachtingen kunnen worden genoteerd op kaarten of 'post-its' en op een groot vel geplakt worden.
- f. Alternatief: Maak op het grote vel een tekening van een boom en maak van de kaarten of 'post-its' de takken van de boom.
- g. Geef alle deelnemers de basiskennistest (Werkblad 1) en vraag hen om deze in te vullen. Evalueer de antwoorden op een later tijdstip. (Alternatief: Stuur deze vragenlijst voorafgaand aan de training naar de deelnemers en vraag het hen voor de training terug te sturen. Het is dan mogelijk om op basis van het niveau van kennis en vaardigheden van de deelnemers de training op te zetten).
- h. Presenteer het trainingsprogramma aan de groep en leg uit wat de onderwerpen zijn die aan bod gaan komen. Geef aan wat de doelstellingen van de training zijn. Bespreek gezamenlijk met de deelnemers kort het programma en het tijdschema. Zorg er voor dat iedereen het daarmee eens is.
- i. Alternatief: Gebruik de basiskennistest (Werkblad 1) als basis voor een quiz en stel vragen als: wie kan een definitie geven van 'kinderhandel'? Wat is het eerste dat je doet als je een minderjarig slachtoffer aantreft? Welke beroepskrachten zijn verantwoordelijk voor de bescherming van minderjarigen in Nederland?
- j. Optie: Discussieer met de deelnemers over de houding van politie en hulpverleners. Verdeel de groep eerst in gemengde tweetallen (hulpverlenings- of opsporingsachtergrond). Roep dan een aantal woorden en vraag de tweetallen om spontaan hierop te reageren. Gebruik woorden als politie, politie en minderjarigen, maatschappelijk werker, slachtoffer van mensenhandel, hulpverlener, kind, kindermishandeling, seksueel misbruik, delinquent enzovoort. Na vijf minuten komt de groep weer bij elkaar en wordt

hen gevraagd om verslag uit te brengen. Discussieer over de resultaten. Geef alle beroepsgroepen de gelegenheid om te reageren op de stereotype denkbeelden van de andere beroepskrachten en deze te verdedigen dan wel te verduidelijken.

Bijlage

Werkblad 1 - Basiskennistest

Materiaal

- Naamkaartjes of badges
- Kopieën van Werkblad 1
- (Quiz-vragen)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

45-60 minuten

WERKBLAD 1

BASISKENNISTEST

A	Wat verstaat u onder 'handel in minderjarigen'?	Antwoord:			
	Geef aan wat uw kennis is over het volgende:	Geen	Slecht	Goed	Zeer goed
B	Minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting en mensenhandel en de gevolgen hiervan op de slachtoffers				
C	De wetgeving in Nederland over seksueel misbruik, seksuele uitbuiting, prostitutie, kinderhandel en kinderbescherming				
D	Signalering van minderjarige slachtoffers van mensenhandel				
E	Maatregelen voor kinderbescherming en hulpverleningsvoorzieningen voor verhandelde minderjarigen				
F	Het vergaren van bewijs en tegelijkertijd beschermen van de slachtoffers tijdens onderzoek en opsporing van kinderhandel				
G	Het verhoren van minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel				
H	Kinderrechten				

ONDERDEEL 2

DE ACHTERGRONDEN VAN HANDEL IN MINDERJARIGEN

Doelstelling

Dit onderdeel is bedoeld om de deelnemers een goed beeld te geven van wat mensenhandel en in het bijzonder handel in minderjarigen voor seksuele doeleinden inhoudt en op welke wijze dit fenomeen in Nederland voorkomt.

Aanwijzingen voor de trainer

Factsheet 2 geeft de benodigde informatie over de achtergronden van handel in minderjarigen. De tekst van deze Factsheet is vrij lang. De trainer dient te kiezen hoe hij deze informatie wil overdragen. De Factsheet kan voorafgaand aan de training als voorbereidingsmateriaal aan de deelnemers worden gestuurd of aan het begin van de training worden uitgedeeld. Ook kan de trainer een PowerPoint-presentatie geven.

Zorg ervoor dat de deelnemers de informatie goed in zich op hebben genomen. De deelnemers moeten na afloop weten wat

mensenhandel is en wat dit betekent voor minderjarigen. Deze kennis kan worden getoetst door het voeren van een discussie met vragen over de wijze waarop handel in minderjarigen zich manifesteert in Nederland. De trainer kan daarbij gebruik maken van voorbeeldvragen (zie hieronder). Uiteraard is het ook mogelijk andere vragen te stellen. Het is de bedoeling dat de deelnemers nadenken en praten over handel in minderjarigen. Zorg er voor dat de discussievragen op een PowerPoint of flip-over staan.

Als er verschillen in opvattingen zijn tussen de deelnemers onderling dan dient de trainer er voor te zorgen dat de discussie verder gevoerd wordt totdat er duidelijkheid bestaat binnen de groep.

In plaats van de discussie te starten met vragen, kan ook gebruik worden gemaakt van filmfragmenten, korte films of een krantenbericht waarin het onderwerp naar voren wordt gebracht. Hierover kan dan worden gediscussieerd. Een geschikte film om hiervoor te gebruiken is de film Lilya4Ever van de Zweedse regisseur Lukas Moodysson. Achterin in de trainingshandleiding staan nog enkele andere suggesties voor filmfragmenten.

Voorstel voor invulling trainingsonderdeel

- Deel Factsheet 2 uit aan de deelnemers en geef hen vijftien minuten de tijd om de tekst te lezen.
- Alternatief: Deel Factsheet 2 uit, maar presenteer de inhoud zelf met behulp van een PowerPoint-presentatie.
- Geef de deelnemers de mogelijkheid om vragen te stellen en verduidelijk bepaalde onderwerpen in de Factsheet.

- d. Voer een discussie met de deelnemers door hen hun mening over de volgende vragen te laten geven:
- Waarom worden minderjarigen naar ons land verhandeld?
 - Wat maakt minderjarigen kwetsbaar voor mensenhandel?
 - Welke groepen minderjarigen lopen risico slachtoffer te worden van mensenhandel?
 - Op welke wijze worden minderjarigen verhandeld? Zijn er in Nederland patronen te herkennen?
 - Lopen minderjarigen in Nederland op bepaalde vormen van uitbuiting meer risico dan op andere vormen van uitbuiting?
 - Vind je het goed dat een tienermeisje voor haar vriend in de prostitutie moet werken? Waarom/Waarom niet?
 - Vind je dat een 'loverboy' een mensenhandelaar is? Waarom wel/niet?
- e. Alternatief: Laat fragmenten uit een film zien waarin het verschijnsel handel in minderjarigen goed naar voren wordt gebracht. Vraag na het vertonen de deelnemers om hun mening hierover.
- f. Alternatief: Deel een krantenbericht of tijdschriftartikel uit dat een casus van handel in minderjarigen beschrijft en vraag de deelnemers om hun mening hierover.
- g. Zorg er voor dat tijdens oefening e en f alle deelnemers tenminste een keer aan het woord komen. Schrijf de meningen op een flip-over. Bespreek en verduidelijk de tegenstrijdigheden in de bijdragen.
- h. Alternatief: Verdeel de deelnemers in kleine groepen en geef hen een groot vel papier. Vraag de deelnemers om in kaart te brengen wat de 'push-' en 'pull'-factoren zijn waardoor minderjarigen slachtoffer worden van mensenhandel.

Bijlage

Factsheet 2 - Achtergrondinformatie over handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen

Materiaal

- Factsheet 2
- (Hand-outs met discussievragen)
- (Audiovisueel materiaal)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

60 minuten

FACTSHEET 2

ACHTERGRONDINFORMATIE OVER HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN

In deze Factsheet wordt achtergrondinformatie gegeven over kinderhandel voor seksuele doeleinden. Hieronder staat kort uiteengezet wat kinderhandel is en in welke vormen het in Nederland voorkomt. Ook wordt ingegaan op de wijze waarop mensenhandelaren te werk gaan en welke groepen minderjarigen meer risico lopen slachtoffer te worden van mensenhandel.

De hier besproken informatie is geschreven op basis van de informatie die beschikbaar is over slachtoffers van mensenhandel in Nederland. Gezien het criminele en grensoverschrijdende karakter van dit misdrijf is het moeilijk om informatie en cijfers te verkrijgen en de precieze omvang van handel in minderjarigen. De cijfers die beschikbaar zijn over slachtoffers van mensenhandel worden geregistreerd door Comensha. In 2007 werden 716 meldingen gemaakt van mensenhandel. Hieronder waren 667 vrouwen en 49 mannen. 198 van

deze meldingen betroffen minderjarigen. Het grootste gedeelte van de slachtoffers komt uit Nederland, op afstand gevolgd door Nigeria, Bulgarije en Roemenië.

Definitie kinderhandel

Onder handel in minderjarigen (kinderhandel) wordt in de Nederlandse wetgeving verstaan: 'Het werven, vervoeren, overbrengen of huisvesten of opnemen met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl de ander de leeftijd van achttien jaar nog niet bereikt heeft. Uitbuiting omvat tenminste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken' (artikel 273f Wetboek van Strafrecht). Een uitgebreidere juridische beschrijving van handel in minderjarigen staat in Factsheet 5b. Factsheet 5c bevat de volledige tekst van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht over mensenhandel.

Wat is mensenhandel?

In media worden de termen 'mensenhandel' en 'mensensmokkel' door elkaar gebruikt. Dit is onjuist. Bij mensenhandel staat uitbuiting centraal. Mensensmokkel is het assisteren van mensen bij illegale grensoverschrijding, verblijf of doorreis (artikel 197a Wetboek van Strafrecht). Hierbij helpen smokkelaars mensen, vaak vluchtelingen, illegaal over internationale landsgrenzen heen tegen betaling van grote geldbedragen en met behulp van valse documenten. Men kan ook wel stellen dat de één, de migrant, een wens heeft en de ander, de mensensmokkelaar, een dienst levert. De migrant is echter afhankelijk van mensensmokkelaars en kan daardoor

vaak gemakkelijk slachtoffer van uitbuiting worden. Daarom is het in de realiteit moeilijk om mensensmokkel en mensenhandel te onderscheiden. Iemand kan zijn reis beginnen als migrant (mensensmokkel) maar in een situatie van uitbuiting (mensenhandel) terecht komen om zijn schuld aan de smokelaar terug te betalen. Daarnaast hoeft grensoverschrijding bij mensenhandel niet altijd illegaal te zijn, terwijl dit wel het geval is bij mensensmokkel.

Het voornaamste kenmerk van mensenhandel is uitbuiting van mensen door anderen. Net als mensensmokkel vindt mensenhandel vaak ook grensoverschrijdend plaats, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn. De 'loverboy'-problematiek zoals deze in Nederland bekend is en zich binnen de grenzen van ons land afspeelt, valt ook onder mensenhandel in de Nederlandse wet.

Criminelen die zich met mensenhandel bezig houden verdienen vaak grote geldbedragen terwijl de slachtoffers geregeld zwaar fysiek en psychisch mishandeld worden. Een groot gedeelte van de slachtoffers wordt uitgebuit in de seksindustrie. Slachtoffers komen echter ook in andere sectoren terecht. Zo kunnen slachtoffers ook als drugs- of wapenkoerier fungeren of gedwongen worden te bedelen, te stelen of leningen af te sluiten. Ook orgaanhandel valt onder mensenhandel.

Seksuele uitbuiting van kinderen is seksueel misbruik van een minderjarige door een ander voor commerciële doeleinden, dus tegen betaling in de vorm van geld of een andere vorm van vergoeding (bijvoorbeeld eten, kleding of cadeautjes) of de belofte daarvan. Dit kan door volwassenen worden gedaan maar ook door leeftijdsgenoten. Het kind wordt hierbij gezien als een seksobject en een commercieel product. De minderjarige

kan gedwongen worden tot prostitutie, pornografie of andere seksueel gerelateerde handelingen. Elke betaling voor de seksuele 'diensten' die het kind heeft geleverd gaat naar een derde persoon of personen. Er wordt vaak geweld gebruikt en/of de slachtoffers worden gedrogeerd om ze rustig te houden en/of lichamelijk afhankelijk te maken. Andere manieren waarop mensenhandelaren hun slachtoffers onder controle houden komen elders in deze Factsheet aan de orde.

Soms worden slachtoffers aanvankelijk niet seksueel uitgebuit maar gedwongen te werken in andere sectoren. Na verloop van tijd kan deze situatie echter wijzigen omdat het slachtoffer gedwongen wordt om behalve te werken, ook seksuele diensten te leveren aan de persoon die hem in zijn macht heeft.

Handelaren kunnen onderdeel zijn van een internationaal crimineel netwerk of slechts een klein onderdeel daarvan vormen, bijvoorbeeld als chauffeur of door het verzorgen van valse documenten. De winsten die gemaakt worden in mensenhandel zijn extreem hoog en de criminelen die erin betrokken zijn, zijn vaak zeer gevaarlijk. Ze deinzen niet terug om geweld te gebruiken of andere misdrijven te plegen om hun financiële belang te beschermen en te voorkomen dat ze worden gepakt.

Werkwijzen van mensenhandelaren

Mensenhandelaren komen op verschillende manieren aan hun slachtoffers. De grootste groep slachtoffers lijkt te worden geworven via advertenties of directe benadering van het slachtoffer waarin de handelaar werk in rijke landen belooft. Veelal wordt werk in de huishouding, hotels of horeca belooft. Slachtoffers worden voorgespiegeld dat ze

op een relatief makkelijke manier geld voor zichzelf en hun familie kunnen verdienen. Meestal komen de slachtoffers halverwege de reis of op de eindbestemming pas achter de werkelijke bedoelingen van de handelaar. Andere slachtoffers weten dat zij in de prostitutie gaan werken. Zij zien geen andere mogelijkheid om de armoede te ontvluchten. Ze hopen dat ze met het geld dat ze gaan verdienen hun eigen situatie en die van hun familie kunnen verbeteren. Ze zijn zich echter niet bewust van de omstandigheden waaronder ze zullen werken en het misbruik dat daar mee gepaard gaat.

Mensenhandelaren komen ook aan slachtoffers door hen te kopen, bijvoorbeeld van familieleden of bekenden. Deze groep slachtoffers zijn vaak kinderen of jongeren uit ontwikkelingslanden of achtergestelde gebieden of bevolkingsgroepen in ontwikkelde landen. Soms verkopen familieleden hun kinderen aan handelaren omdat hen verteld is dat het kind elders naar school kan gaan of geadopteerd wordt. Ze hopen het kind zo een betere toekomst te geven. Anderen weten echter van de werkelijke intenties van de handelaar en willen verdienen aan de verkoop van de minderjarige.

Een andere methode waarop handelaren aan hun slachtoffers komen is ontvoering. Dit overkomt echter een zeer klein deel van de slachtoffers. Het zijn veelal kinderen die al op straat leven of uit de allerarmste gezinnen komen die van ontvoering slachtoffer worden. Ontvoeringen vinden voornamelijk plaats in landen waar het uitvoerende politieapparaat slecht functioneert en er een zeer geringe kans is dat iemand moeite zal doen het kind te zoeken als het verdwenen is.

In Nederland is een veel voorkomende manier waarop mensenhandelaren hun slachtoffers 'werven', de methode die bekend staat als de 'loverboy-methode'. Een 'loverboy' versiert een meisje, schenkt haar aandacht en cadeaus en zorgt zo dat het meisje verliefd op hem wordt. Wanneer hij haar vertrouwen heeft gewonnen probeert hij haar los te weken van haar omgeving door met haar samen te gaan wonen en/of een breuk met haar ouders uit te lokken. Deze mensenhandelaren kiezen veelal voor jonge meisjes met weinig zelfvertrouwen uit een onstabiel gezin. Na verloop van tijd probeert de 'loverboy' het meisje met een smoes over te halen om voor hem geld te gaan verdienen. Het meisje gaat meestal als prostituee werken, maar kan ook worden gebruikt om drugs te vervoeren of leningen af te sluiten. Wanneer het meisje zijn leugens niet gelooft gaat de 'loverboy' vaak over tot emotionele dwang, mishandeling, drogering of dreigen om de familie van het meisje wat aan te doen. Doordat de loverboy het meisje afhankelijk van hem maakt is het moeilijk voor het slachtoffer om uit de situatie te ontsnappen.

Mensenhandelaren hanteren diverse manieren om hun slachtoffers in hun macht te houden:

- Het innemen van hun paspoort
- Dreigen hen aan te geven bij de politie
- (Dreigen met) het gebruiken van geweld
- Dreigen om wraak te nemen op familieleden als het slachtoffer wegloopt
- Sociale isolatie
- Het slachtoffer opsluiten of hun vrijheid op andere manieren beperken
- Alle financiële middelen van het slachtoffer afnemen
- Beweren dat het slachtoffer een schuld moet afbetalen voor de kosten die de handelaar heeft gemaakt om het slachtoffer te vervoeren

- Het gebruik van voodoo. Dit is vooral bekend onder Nigeriaanse slachtoffers. Handelaren, het slachtoffer en soms hun familie voeren met een voodoo priester een ritueel uit. Hierbij worden stukjes huid, haar en nagel afgenomen van het meisje en in een pakketje gestopt. Dit vertegenwoordigt het leven van het meisje. Degene die het pakketje bezit heeft macht over die persoon. Zo houdt de handelaar macht over de meisjes. Veel slachtoffers zijn hierdoor bang te ontsnappen omdat ze geloven dat met voodoo op afstand het slachtoffer fysieke schade kan worden toegebracht

Een slachtoffer doorloopt doorgaans drie fases in het mensenhandeltraject: rekrutering, verplaatsing en tewerkstelling op de eindbestemming. Deze fases kunnen echter overlappen als slachtoffers in dezelfde plaats worden gerekruteerd als ze worden tewerkgesteld, zoals bij slachtoffers van 'loverboys' het geval kan zijn. Het komt regelmatig voor dat slachtoffers die in bordelen werken om de paar maanden aan nieuwe handelaren op andere bestemmingen worden verkocht. Dit wordt gedaan om de klanten nieuwe prostituees te kunnen bieden en om te voorkomen dat slachtoffers banden met hulpverleners of klanten kunnen opbouwen waardoor ze mogelijk zouden kunnen ontsnappen en de mensenhandel aan het licht zou kunnen komen.

Wie zijn de slachtoffers van mensenhandel?

Mensenhandelaren profiteren enerzijds van het feit dat er wereldwijd grote groepen mensen zijn die verlangen naar een beter leven. Dit verlangen komt voort uit armoede, gebrek aan mogelijkheden, persoonlijke problemen

of een hang naar avontuur. Deze mensen lopen het risico om slachtoffer te worden van mensenhandel. Anderzijds is er altijd vraag naar goedkope werknemers en diensten op andere plekken in de wereld. Veelal bestaat dit uit de vraag naar seksuele diensten. Mensenhandelaren brengen zogezegd 'vraag' en 'aanbod' bij elkaar.

Binnen de groep mensen die risico lopen om slachtoffer te worden van mensenhandel, vormen minderjarigen een extra kwetsbare groep. Minderjarigen hebben minder controle over hun eigen leven, zijn veelal afhankelijk van volwassenen en daardoor extra kwetsbaar. Ze zijn gemakkelijker te manipuleren dan volwassenen, realiseren zich de gevolgen van bepaalde stappen minder goed en kunnen minder goed risico's inschatten. Omdat de jeugd voor de mens de belangrijkste periode voor emotionele, lichamelijke en sociale ontwikkeling is kan de schade die minderjarigen oplopen door het misbruik ernstige gevolgen hebben voor de rest van hun leven. Factsheet 4b gaat verder op deze gevolgen in.

Slachtoffers van kinderhandel in Nederland

Minderjarigen in Nederland die extra risico lopen om slachtoffer te worden van mensenhandel, zijn kinderen en jongeren die in een kwetsbare positie verkeren. Het kan gaan om kinderen en jongeren die kwetsbaar zijn omdat ze psychische, psychosociale en/of emotionele problemen of problemen thuis hebben. Dit kunnen ook kinderen en jongeren zijn die (licht) verstandelijke of sociaal emotionele beperkingen hebben. Ook minderjarigen uit het buitenland zonder een verblijfstatus zijn extra kwetsbaar, zoals illegale kinderen of alleenstaande minderjarige

vreemdelingen (AMV's). De laatste groep kan al in het land van herkomst in contact zijn gekomen met de mensenhandelaren. Ze kunnen door hen naar Nederland zijn gebracht en geïnstrueerd zijn om asiel aan te vragen. Na korte tijd in de opvangcentra verdwijnen zij met onbekende bestemming. Het komt echter ook voor dat AMV's in de opvangcentra worden benaderd door mensenhandelaren die dezelfde nationaliteit hebben als zichzelf. Ze proberen het vertrouwen van de minderjarigen te winnen. Vaak zijn de AMV's blij iemand te spreken van hun eigen nationaliteit en/of stam omdat ze zich eenzaam voelen. In Nederland hebben ze geen familie en vrienden om zich heen en zijn ze alleen in een vreemd land. De handelaren winnen het vertrouwen van de AMV, vertellen dat ze de AMV aan werk kunnen helpen en maken afspraken om haar op te halen. Het meisje loopt hierna weg uit de opvangcentra en verdwijnt vermoedelijk de prostitutie in waar ze uitgebuit wordt door de handelaar. Deze groep AMV's komt dus pas met mensenhandelaren in aanraking in Nederland.

Slachtoffers van 'loverboys': risicofactoren

AMV's lopen door hun kwetsbare positie ook kans om slachtoffer te worden van 'loverboys'. Echter, niet alleen AMV's maar ook meiden met de Nederlandse nationaliteit worden slachtoffer van 'loverboys'.

Pretty Woman, een samenwerkingsproject van Stede, Bureau Jeugdzorg Utrecht en jeugdhulp De Rading voor voorlichting en hulpverlening aan meiden die risico lopen om slachtoffers te worden van 'loverboys', hanteren vier profielen van meiden die extra kwetsbaar zijn:

- Fase problematiek, meisjes die om verschillende redenen tijdens de pubertijd in conflict komen met hun ouders, zonder dat er sprake is van ernstige ouderproblematiek. Bijvoorbeeld invloed van foute vrienden, ouders die de Nederlandse maatschappij niet aankunnen of hun kinderen niet kunnen begrenzen, opgroeien in een streng religieus gezin en geen eigen vrijheid aankunnen
- Meiden die zeer beïnvloedbaar zijn als gevolg van een sociaal-emotioneel zwakke begaafdheid, licht verstandelijke beperking of het ontbreken van eigen grenzen
- Meiden met traumatische ervaringen als gevolg van seksueel misbruik, mishandeling of verwaarlozing
- Multi-probleem, als gevolg van ouderproblematiek. Bijvoorbeeld hechtingsproblemen, uithuisplaatsingen, schoolproblemen, gebrek aan zelfwaardering, geen of gebrekkig sociaal netwerk

Een uitgebreidere indicatorenlijst om minderjarigen te herkennen die risico lopen slachtoffer te worden van mensenhandel wordt gegeven in Factsheet 4a.

Bronnen:

Borne, van den, A. & Kloosterboer, K. (2005) Inzicht in Uitbuiting. Handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht. Amsterdam, ECPAT Nederland

www.jeugdprostitutie.nu, maart 2008

www.mensenhandel.nl, mei 2008

ONDERDEEL

3

DEFINITIE VAN EEN KIND

Doelstelling

Het doel van dit onderdeel is om een goed begrip te krijgen van de definitie van een 'kind' in de context van mensenhandel. Het tweede doel van dit onderdeel is bewustwording van opvattingen over kwetsbare kinderen of jongeren.

Aanwijzingen voor de trainer

Begin met een brainstorm over wat de definitie van 'kind' is. Discussieer vervolgens aan de hand van vragen over de wettelijke betekenis van het begrip 'kind' en verwijs hierbij naar de definitie van 'kind' in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (kinderrechtenverdrag). Zorg er voor dat de deelnemers beseffen dat het woord 'kind' in een sociale context of gezinssituatie iets anders voor hen kan betekenen dan de wettelijke definitie van het begrip 'kind'.

Het doel van dit trainingsonderdeel is dat deelnemers erkennen dat ieder persoon onder de achttien jaar een kind is met een wettelijk recht op bescherming tegen handel en uitbuiting.

Ook is het de bedoeling dat de trainer in dit onderdeel in gaat op houdingen ten aanzien van kinderen. Veel beroepskrachten hebben negatieve opvattingen over minderjarigen of hebben geïdealiseerde ideeën over kinderen of jongeren die het slachtoffer zijn van misdrijven (de mythe van het 'ideale' slachtoffer). De deelnemers dienen zich er van bewust te worden dat minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel niet de veroorzakers van hun eigen ongeluk zijn. Op het werkblad (Werkblad 3) staan uitspraken over minderjarigen. De trainer kan deze lijst verder aanvullen met opvattingen over kinderen of jongeren die relevant zijn in de context waarin de training wordt gegeven.

Dit onderdeel vereist leiderschap en invoelingsvermogen van de trainer. Het is belangrijk om er bij stil te staan dat deelnemers afkomstig kunnen zijn uit probleemgezinnen of dat negatieve opvattingen over minderjarigen het resultaat kunnen zijn van slechte ervaringen als kind. Er kunnen deelnemers zijn die het niet eens zijn met de opvatting dat kinderen rechten hebben. Als de trainer wordt geconfronteerd met dit soort negatieve ideeën dient hij de discussie te sturen naar de onderliggende oorzaken hiervan. Hoe komt het dat het leven voor minderjarigen zo moeilijk kan zijn, hoe komt het dat zij worden aangezet tot asociaal of crimineel gedrag? Wat zijn onze verantwoordelijkheden als volwassenen, als medewerkers van organisaties of instellingen die zijn ingesteld om minderjarigen te beschermen?

De discussie kan zich verbreden naar andere onderwerpen zoals kinderarbeid, kindhuwelijken, prostitutie of jeugdcriminaliteit. Pas op dat persoonlijke opvattingen over prostitutie niet de aandacht afleiden van

de minderjarige als slachtoffer. Probeer de aandacht van de deelnemers te richten op de verplichting die de staat heeft om minderjarigen te beschermen tegen alle vormen van uitbuiting, waaronder seksuele uitbuiting.

Voorstel voor invulling trainingsonderdeel

- a. Brainstorm over de betekenis van het woord 'kind'. Vraag de deelnemers om met hun eigen definities te komen. Schrijf deze definities op een flip-over. Verwijs naar Factsheet 2 en de definitie van kinderhandel.
- b. Schrijf de definitie van 'kind' uit het kinderrechtenverdrag op een flip-over en discussieer aan de hand van de volgende vragen:
 - Wat maakt een kind anders dan een volwassene?
 - Wanneer wordt een kind een volwassene?
 - Als een dertienjarige seksuele contacten of een relatie heeft, moet hij dan nog als kind beschouwd worden?
 - Als een vijftienjarige gestopt is met school en werkt, moet hij dan nog als kind beschouwd worden?
 - Als een zestienjarige een ernstig misdrijf heeft gepleegd en gevangenisstraf krijgt, moet hij dan nog als kind beschouwd worden?
 - Als een zestienjarige trouwt, moet hij dan nog als kind beschouwd worden?
 - Als een vijftienjarige een kind krijgt, moet zij dan nog als kind beschouwd worden?
 - Als een zestienjarige jongen het leger ingaat, moet hij dan nog als kind beschouwd worden?
- c. Deel Werkblad 3 uit en geef de deelnemers enkele minuten de tijd om de uitspraken te lezen. Lees vervolgens de vragen hardop

voor en vraag de deelnemers te stemmen voor welk antwoord ze zijn. Schrijf de score op een flip-over.

- d. Discussieer een paar minuten over de opvattingen die naar voren zijn gekomen via het stemmen en bespreek de negatieve opvattingen over kinderen.

Bijlagen

Werkblad 3 - Houding en opvattingen ten opzichte van kinderen

Benodigde materialen

- Kopieën van Werkblad 3
- Informatiebladen met de definitie van het 'kind' in het IVRK en de definitie van 'kinderhandel' uit Factsheet 2.
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

60 minuten

WERKBLAD 3

HOUDING EN OPVATTINGEN TEN OPZICHTE VAN KINDEREN

Ideeën over kinderen	Mee eens	Niet mee eens	Noch eens noch oneens
1. Kinderen en jongeren moeten worden verzorgd door hun ouders of naaste familieleden.			
2. Kinderen en jongeren mogen geen last zijn voor hun families en moeten zo snel mogelijk op eigen benen kunnen staan.			
3. Kinderen en jongeren liegen nooit over misbruik.			
4. Kinderen en jongeren liegen voortdurend.			
5. Kinderen en jongeren moeten volwassenen gehoorzamen.			
6. Weggelopen minderjarigen moeten direct naar huis worden teruggestuurd.			
7. Kinderen die van huis weggelopen zijn, zijn zelf verantwoordelijk voor de gevolgen daarvan.			
8. Kinderen die op straat leven, willen zo leven. Het geeft hen een gevoel van onafhankelijkheid.			
9. Minderjarigen die aan de drugs zijn, zijn daar zelf verantwoordelijk voor.			
10. Kinderen zijn op jonge leeftijd al toe aan seks.			

Ideeën over kinderen	Mee eens	Niet mee eens	Noch eens noch oneens
11. Zolang de minderjarigen maar instemmen met seks, maakt het niet uit wat ze met hun lichaam doen.			
12. Kinderen houden van experimenteren met seks en drugs; dat doet hen geen kwaad.			
13. Kindbedelaars zorgen voor overlast. De politie moet de straten schoon houden.			
14. Minderjarigen die hun lichaam verkopen hebben het misbruik aan zichzelf te wijten.			
15. Minderjarigen die werken in de prostitutie moeten worden opgesloten.			
16. Als een tienermeisje voor haar vriend in de prostitutie wil werken dan is dat haar eigen keuze.			
17.			
18.			

ONDERDEEL**4****RISICO'S EN GEVOLGEN
VAN MENSENHANDEL VOOR
MINDERJARIGEN****Doelstelling**

Dit onderdeel gaat over minderjarigen die risico lopen om slachtoffer te worden van mensenhandel en minderjarigen die slachtoffer zijn geworden van mensenhandel. De deelnemers leren hoe ze minderjarigen kunnen herkennen die risico lopen om slachtoffer te worden of die het slachtoffer zijn van mensenhandel. Ook wordt in dit onderdeel ingegaan op de gevolgen voor minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel.

Aanwijzingen voor de trainer

Factsheet 4 geeft een overzicht van indicatoren die kunnen helpen om een minderjarige te identificeren als een mogelijk slachtoffer van mensenhandel. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen indicatoren in bestemmingslanden en in herkomstlanden. Tevens staat in deze Factsheet een profiel van minderjarigen die risico lopen slachtoffer te worden van mensenhandel. Ten slotte worden de gevolgen beschreven voor minderjarigen die

slachtoffer zijn van handel en uitbuiting en in het bijzonder van seksuele uitbuiting.

Werkblad 4 geeft een aantal casussen. De trainer kan er ook voor kiezen om casussen uit de praktijk te gebruiken. Ook kunnen de deelnemers zelf casusbeschrijvingen aandragen die illustratief zijn voor de indicatoren en het risicoprofiel dat worden beschreven in de Factsheet.

Dit onderdeel bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over de kenmerken van een minderjarige die risico loopt om slachtoffer van mensenhandel te worden of die slachtoffer is van mensenhandel. Het tweede deel gaat over de gevolgen van mensenhandel voor minderjarigen. Het is de bedoeling dat in dit trainingsonderdeel door middel van de oefeningen duidelijk wordt wat de kenmerken zijn van handel in minderjarigen en wat het betekent voor minderjarigen om slachtoffer te zijn van mensenhandel.

**Voorstel voor invulling
trainingsonderdeel**

- a. Deel Factsheet 4 uit en vraag de deelnemers het te lezen. Als alternatief kan de trainer de inhoud van de Factsheet presenteren met PowerPoint.
- b. Verdeel de groep in kleinere groepen en deel Werkblad 4a uit. Vraag de deelnemers om de indicatoren en het risicoprofiel in Factsheet 4 te koppelen aan de casusbeschrijvingen in Werkblad 4a. Laat ze vervolgens de vragenlijst (Werkblad 4b) beantwoorden. Bespreek plenair de uitkomsten van het werk in de kleinere groepen.
- c. Alternatief: Inventariseer met de hele groep welke factoren er voor zorgen dat

- de minderjarigen in de casus slachtoffer zijn of slachtoffer kunnen worden van mensenhandel.
- d. Alternatief: Verdeel de groep in kleinere groepen. Geef elke groep een flip-overvel en een van de casusbeschrijvingen die beschreven staan op Werkblad 4b: Vragenlijst: Slachtoffers van mensenhandel?. Vraag de groepjes om onder drie kopjes (sociaal, economisch en persoonlijk) de factoren op te schrijven die de minderjarige in de casusbeschrijving kwetsbaar maken voor mensenhandel. Aan het einde presenteren de groepjes ieder hun conclusie aan de hele groep.
 - e. Verdeel de groep in kleinere groepen. Geef elk groepje een vel van de flip-over. Geef iedere groep een van de casusbeschrijvingen van Werkblad 4a en vraag hen om de toekomstige tien levensjaren van de minderjarige in de casus te beschrijven. Laat elke groep de situatie van de minderjarige beschrijven aan de hand van vier thema's: lichamelijke gezondheid, emotionele gezondheid, gedrag en sociale situatie. Elke groep presenteert zijn overlevingsstrategie voor de minderjarige aan de gehele groep.
 - f. Alternatief: Vraag de deelnemers om te denken aan de minderjarigen die ze in hun werk tegenkomen en om aan de hand van de criteria in Factsheet 4 te bepalen of deze minderjarigen risico lopen op uitbuiting. Vraag vrijwilligers om hun voorbeelden anoniem te presenteren. Vraag iemand anders om de factoren of indicatoren die er voor zorgen dat een kind kwetsbaar is voor mensenhandel op te schrijven op een flip-over.
 - g. Alternatief: Verdeel de groep in kleinere groepen en geef elk groepje een vel van de flip-over. Vraag elke groep om een tekening

te maken van een minderjarig slachtoffer van mensenhandel. Plak de tekeningen aan de muur en vraag elke groep hun tekening uit te leggen. Bespreek de verschillen tussen de afbeeldingen.

Bijlagen

Werkblad 4a - Casussen: Minderjarige slachtoffers van mensenhandel?

Werkblad 4b - Vragenlijst

Factsheet 4a - Indicatoren voor signalering

Factsheet 4b - Gevolgen van mensenhandel voor minderjarigen

Benodigd materiaal

- Kopieën van Factsheet 4a en 4b
- Kopieën van Werkblad 4a en 4b
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Tijdbesteding

120 minuten

WERKBLAD 4A

CASUSSEN: MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN MENSENHANDEL?

Casus 1: Katja

Katja is een knap meisje van zeventien jaar. Ze doet het goed op school, maar ze vindt haar leven saai. Ze verlangt naar avontuur. Op een dag reageert ze op een advertentie in de plaatselijke krant waarin een baan als model in Parijs wordt aangeboden. Er wordt haar verteld dat ze ook kan worden gevraagd om 's avonds met klanten mee te gaan en dat ze ook seks mag hebben met klanten, maar alleen als zij dat wil en als zij wat meer geld wil verdienen. Katja heeft al eens seks gehad met een jongen op school en heeft het gevoel dat ze een leven waarin ze haar lichaam verkoopt voor seks wel aankan. Ze gaat samen met twee andere meisjes en de eigenaar van het modellenbureau vrijwillig mee naar Parijs. Eenmaal aangekomen worden ze opgesloten in een appartement en mogen ze niet naar buiten. De meiden moeten iedere dag twaalf uur lang seksuele diensten leveren aan mannen. Een van de meisjes probeert te ontsnappen, maar ze wordt gesnapt door de vriend van de man die hen naar Parijs heeft gehaald. Ze wordt zo

hard geschopt en geslagen dat ze een week lang nauwelijks meer kan lopen. Katja is bang dat dit haar ook zal overkomen.

Casus 2: Anne

Anne is zestien jaar. Ze is verliefd op Tom, een stoere 21-jarige jongen die ze in een café heeft ontmoet. Tom heeft 'alles voor haar over' en wil ook met haar samenwonen. Anne wil dat graag, want ze heeft genoeg van de vele ruzies thuis met haar moeder en de nieuwe vriend van haar moeder. Anne en Tom willen graag samen een huisje kopen, maar Tom heeft geldproblemen. Hij vertelt Anne dat hij zoveel mooie dingen voor haar heeft gekocht, dat hij schulden heeft en hij vraagt Anne hem te helpen. Anne twijfelt, want Tom stelt voor om voor geld een nacht met zijn beste vriend door te brengen. Toch gaat ze overstag. Tom oppert om op deze manier nog meer geld te verdienen. Er zijn meer vrienden die tegen betaling met Anne naar bed willen. Anne vindt het verschrikkelijk, maar durft dat niet te zeggen. Tom is zo lief voor haar en ze wil niet dat hij boos op haar wordt.

Casus 3: Rhian

Rhian is zeventien jaar en leeft illegaal in Nederland. Op haar dertiende is ze op een paspoort van haar nichtje vanuit Ghana naar Nederland gekomen. De persoonsverwisseling is niet opgemerkt bij de douane op Schiphol. Aanvankelijk woont ze bij haar tante in huis maar die raakt haar baan kwijt en raakt psychisch in de problemen. Rhian wordt het huis uitgezet. Ze weet niet goed wat ze nu moet doen of waar ze hulp kan zoeken. Ook andere contacten binnen de Ghanese gemeenschap in Nederland kunnen haar niet goed helpen. Aangezien Rhian geen verblijfsvergunning heeft, slecht Nederlands spreekt en geen relevante opleiding heeft is het moeilijk om

aan werk te komen. Op de wallen huurt ze een raam waarachter ze zichzelf prostitueert. Met het geld dat ze verdient kan ze voor zichzelf een kamer huren om te wonen.

Casus 4: Cas

Cas is een jongen van zestien jaar uit Moldavië. Hij komt op een toeristenvisum naar Nederland. Cas arriveert per bus in Amsterdam en gaat bij een paar vrienden wonen. Ze regelen een baantje voor hem in de kassen. Al na een week is er geen werk meer voor hem omdat het fruitseizoen ten einde loopt. Het toeristenvisum van Cas verloopt, maar hij besluit te blijven. Cas raakt verslaafd aan drugs. Iedere dag hangt hij in de stad rond op zoek naar een baan, drugs en geld. Hij ontmoet een wat oudere Nederlandse man, die hem uitnodigt om mee naar zijn huis te gaan. Al snel blijkt dat de man andere bedoelingen heeft. Hij probeert Cas te verleiden en wil seks met hem hebben. Hij biedt Cas honderd euro en na lang twijfelen geeft Cas toe omdat hij het geld goed kan gebruiken. De man biedt hem honderd euro extra als hij filmopnames mag maken van Cas, die akkoord gaat.

Casus 5: Yetunde

Yetunde zegt vijftien jaar te zijn en wordt door de Koninklijke Marechaussee alleen op Schiphol aangetroffen. Ze vertelt dat ze door een blanke pastoor benaderd is in Nigeria die zei haar te willen helpen omdat ze zo arm is. Hij bood aan haar mee naar Europa te nemen en haar daar naar school te sturen. Hij heeft ook het geld voor haar vlucht naar Nederland voorgesloten. De pastoor zou haar in Nederland een baantje bezorgen waarmee ze haar schuld aan hem zou kunnen afbetalen. Ze vertelt dat ze samen naar Nederland vlogen. Kort nadat ze uit het vliegtuig stapten verdween

hij ineens. De Koninklijke Marechaussee stuurt haar naar een opvangcentrum voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen. Enkele weken nadat ze daar is opgevangen, verdwijnt ze uit het centrum.

Casus 6: Casus uit eigen praktijk

Casus 7: Casus uit eigen praktijk

WERKBLAD 4B**VRAGENLIJST: SLACHTOFFERS VAN MENSENHANDEL?**

Lees de casusbeschrijvingen en geef antwoord op de volgende vragen:

Loopt dit kind/deze jongere wel of geen risico slachtoffer te worden van mensenhandel? Of is dit kind/deze jongere wel of niet slachtoffer van mensenhandel?

Casus	Slachtoffer van kinderhandel	Redenen
1. Katja	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
2. Anne	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
3. Rhian	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
4. Cas	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
5. Yetunde	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
6.	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	
7.	Is wel/niet slachtoffer van mensenhandel Loopt wel/geen risico om slachtoffer van mensenhandel te worden	

FACTSHEET 4A

INDICATOREN VOOR SIGNALERING VAN EEN MINDERJARIG SLACHTOFFER VAN MENSENHANDEL

Signalering van minderjarige slachtoffers van mensenhandel kan op verschillende momenten plaatsvinden; zowel in het land waarin zij terecht zijn gekomen als bij terugkeer naar hun land van herkomst. Indicatoren kunnen medewerkers van hulpverleningsinstellingen en opsporingsdiensten helpen om minderjarige slachtoffers van mensenhandel te herkennen.

Indicatoren in een bestemmingsland

Het Nederlandse Openbaar Ministerie heeft in het kader van de legalisering van de prostitutie voor personen boven de achttien jaar een signalenlijst ontwikkeld om een slachtoffer van mensenhandel te kunnen signaleren. De signalen zijn niet speciaal opgesteld voor kinderen, maar zijn ook toepasbaar voor de herkenning van minderjarige slachtoffers. In april 2006 is een nieuwe indicatorenlijst

gepubliceerd die ook andere vormen van uitbuiting dan seksuele uitbuiting omvat.

Als een minderjarige met de Nederlandse of een buitenlandse nationaliteit wordt aangetroffen in de prostitutie, is dit al voldoende aanleiding om te denken aan mensenhandel. De vermoedens dat deze minderjarige een slachtoffer is van mensenhandel kunnen worden versterkt door de volgende signalen:

1. Niet de minderjarige zelf, maar een andere persoon heeft de reis en/of het visum geregeld.
2. De minderjarige heeft geen paspoort of andere reisdocumenten.
3. Er zijn valse documenten gebruikt die zijn verschaft door een andere persoon.
4. De minderjarige is het land illegaal binnengekomen.
5. De minderjarige is bang voor uitzetting.
6. De minderjarige heeft geen toegang tot gezondheidszorg.
7. De minderjarige moet een minimumbedrag per dag verdienen.
8. De minderjarige heeft een buitengewoon hoge schuld, mogelijk door de reiskosten. Voor aflossing van deze schuld moet hij/zij zijn verdiensten afdragen, voordat hij/zijzelf kan beschikken over zijn inkomsten.
9. Een groot deel van de inkomsten wordt aan een andere persoon overhandigd.
10. De minderjarige verdient minder dan iemand van dezelfde leeftijd in dit land zou verdienen met hetzelfde soort werk.
11. Een gedeelte van de verdiensten van de minderjarige wordt door de uitbouter betaald aan een andere persoon.
12. De minderjarige is beperkt in zijn/haar bewegingsvrijheid.
13. Familieleden in het land van herkomst worden gechanteerd of bedreigd.

14. Familieleden van de minderjarige verkeren in armoedige omstandigheden en zijn afhankelijk van de inkomsten van de minderjarige.
15. De minderjarige werkt vele uren en in slechte omstandigheden.
16. De minderjarige wordt tijdens het werk misbruikt of met geweld bedreigd.
17. De minderjarige werkt steeds op andere locaties.
18. De persoon die de minderjarige onder zijn controle heeft, regelt visa in opdracht van anderen of staat borg voor andere personen die een visumaanvraag doen.
19. De persoon die borg stond voor de visumaanvraag van de minderjarige stond dit ook voor andere personen die na het verlopen van hun visum niet terug zijn gegaan naar hun landen van herkomst.
20. De minderjarige slaapt op zijn/haar werkplek.
21. De minderjarige heeft contacten met mensen met een strafblad.
22. De minderjarige heeft geen eigen woon- en verblijfplaats.
23. De minderjarige kent zijn/haar eigen werkadres niet.
24. De minderjarige spreekt geen Nederlands of een andere taal die in Nederland gebruikelijk is en is afkomstig uit een land dat bekend staat als herkomstland van slachtoffers van mensenhandel.
25. De minderjarige draagt bepaalde merktekens die wijzen op afhankelijkheid van een beschermer.
26. De combinatie: niet EU, huwelijk of verblijf bij partner en kort nadien werken in de prostitutie

Het zijn niet alleen de medewerkers van opsporingsdiensten die minderjarige slachtoffers kunnen signaleren. Ook

leerkrachten, buurtwerkers, maatschappelijk werkers, ouders en klanten van prostituees spelen een grote rol bij het beschermen van kinderen.

Indicatoren voor minderjarigen die risico lopen slachtoffer van mensenhandel te worden

De volgende indicatoren kunnen in een willekeurige combinatie aanwijzingen zijn dat een minderjarig kind bijzonder risico loopt om slachtoffer te worden van kinderhandel:

1. Factoren in het gezin

- a. Laag opleidingsniveau in het gezin.
- b. Seksueel misbruik in het gezin.
- c. Gebrek aan steun van familieleden om naar school te gaan.
- d. Alcohol-, drugsmisbruik en –verslavingsproblematiek in het gezin.
- e. Misbruik en geweld in de familie.
- f. Gebrek aan communicatie tussen kinderen en ouders
- g. Alleenstaande ouder-gezinnen, scheidingsproblematiek
- h. Afwezigheid van ouders of verzorgers: ouders of verzorgers zijn afwezig of leven niet meer, of kinderen die door hun ouders in een instelling zijn geplaatst.

2. Sociale en economische factoren

- a. Beperkte of geen toegang tot onderwijs.
- b. Gebrek aan werkgelegenheid: veel werkeloosheid, lage lonen voor ongeschoold werk.
- c. Veel migratie door seizoensarbeid.
- d. Plaatselijke succesverhalen over migratie.
- e. Gebrek aan informatie over migratiemogelijkheden.
- f. Gebrek aan informatie over arbeidsrechten.

- g. Gebrek aan informatie over het buitenland (illussies over het leven in het Westen).
- h. Gebrek aan een kindvriendelijke omgeving en gebrek aan mogelijkheden voor kinderen en jeugd.
- i. Gebrek aan mogelijkheden voor meisjes en kinderen uit minderheidsgroeperingen.
- j. Geen effectief systeem van kinderbescherming.
- k. Invloed van de media op de vorming van negatieve en verstoorde opvattingen over seksuele relaties en seks.
- l. Kinderen worden in de gemeenschap gezien als handelswaar.
- m. Meisjes worden gezien als eigendom van de gemeenschap.
- n. De culturele norm is dat van kinderen verwacht wordt dat ze snel opgroeien (kinderarbeid, kindhuwelijk).
- o. Armoede en extreme armoede.

3. *Kinderen in moeilijke omstandigheden*

- a. Kinderen die verslaafd zijn aan drugs of alcohol.
- b. Verwaarloosde kinderen
- c. Schoolverlaters/drop-outs
- d. Uit huis geplaatste kinderen (die geplaatst zijn in tehuizen).
- e. Vluchtelingenkinderen/kinderen die illegaal in het land verblijven
- f. Kinderen van gemarginaliseerde of minderheidsgroeperingen
- g. Kinderen die betrokken zijn bij kleine misdrijven.
- h. Kinderen die al werken in prostitutie.
- i. Kinderen die al eerder verhandeld zijn.

FACTSHEET 4B

GEVOLGEN VAN MENSENHANDEL VOOR MINDERJARIGEN

Kinderen die verhandeld zijn hebben vaak te maken gehad met ernstig psychisch of seksueel misbruik. Ze zijn veel geslagen, verkracht, en soms gemarteld en zwaar onder druk gezet, op een leeftijd en in een periode dat ze zich normaal en gezond zouden moeten kunnen ontwikkelen.

De jeugd is voor de mens de belangrijkste periode voor ontwikkeling op emotioneel, lichamelijk en sociaal gebied. De gevolgen van een trauma in deze fase zijn groot en hebben betrekking op alle aspecten van het leven van een kind. Minderjarigen kunnen door een trauma hun onafhankelijkheid verliezen. Ook raken kinderen hierdoor dikwijls het vermogen kwijt om een betekenisvol volwassen leven te leiden. Een trauma zorgt ook op de lange duur voor negatieve gevolgen voor de gezondheid en levensverwachting van deze kinderen. Minderjarigen die slachtoffers zijn van kinderhandel, kunnen gestigmatiseerd worden door hun familie en de gemeenschappen waar ze voordat ze

verhandeld werden toebehoorden. Ze kunnen in criminele activiteiten betrokken raken.

Sommige minderjarigen (voormalige slachtoffers of anderen) worden gerekruteerd om zelf andere minderjarigen uit te buiten. Soms zetten minderjarigen hun eigen handel op en zetten op die manier de vicieuze cirkel van geweld en uitbuiting van minderjarigen voort.

Minderjarigen tonen vaak een complex patroon van symptomen, die gerelateerd zijn aan de veelheid van traumatische ervaringen die ze hebben ondergaan. Bij sommige kinderen zijn de klachten heel duidelijk zichtbaar. Andere kinderen onderdrukken ze juist. Met hen lijkt op het eerste gezicht niets aan de hand. Soms kunnen de ervaringen op latere leeftijd alsnog naar buiten komen bijvoorbeeld in de vorm van nachtmerries of depressies. Er zijn ook minderjarigen die hun ervaringen helemaal uit hun geheugen wissen en vergeten. Veelal komen op latere leeftijd deze ervaringen toch naar boven.

Het trauma van minderjarigen die tijdens de periode van uitbuiting geen controle meer over hun leven hadden, omdat ze opgesloten zijn geweest of hebben verkeerd in slavernijachtige situaties is te vergelijken met een trauma ten gevolge van geweld en marteling. Over het algemeen geldt dat hoe langer de uitbuitingssituatie duurt, hoe meer problemen minderjarigen zullen ervaren. Sommige minderjarigen lopen HIV/Aids op en houden daardoor levenslang lichamelijke klachten.

Hieronder staat een grote verscheidenheid aan gevolgen van seksuele uitbuiting voor minderjarigen.

Gevolgen voor de lichamelijke gezondheid

- Lichamelijk ziektes zoals seksueel overdraagbare aandoeningen en HIV/Aids
- Psychosomatische symptomen zoals misselijkheid, hoofdpijn, borstpijn, ademhalingsproblemen, duizeligheid, maag en buikpijn, rugpijn, huidziektes
- Zwangerschap
- Complicaties van zwangerschap en abortus
- Lichamelijke ontberingen ten gevolge van slaan, geen voedsel, geen daglicht
- Blauwe plekken, schrammen, wonden (ook op seksuele organen)

Effecten op mentale gezondheid en emotionele gevolgen

- Depressie
- Gevoelens van hopeloosheid
- Gevoelens van schuld en schaamte
- Gedachten aan en/of pogingen tot zelfdoding
- Oververmoeidheid, slaapproblemen (niet slapen of heel veel slapen)
- Flashbacks, nachtmerries, angstaanvallen, geïrriteerdheid en andere symptomen van stress.
- Dissociatie of emotionele teruggetrokkenheid
- Concentratieproblemen, problemen met structuur en organiseren
- Geen zelfvertrouwen (soms leidt dit juist tot overdreven zelfvertrouwen om te compenseren)
- Laag zelfbeeld, gevoelens van waardeloosheid
- Gevoelens van zelfhaat
- Prikkelbaarheid
- Zichzelf zien als gebruiksvoorwerp
- Angst

- Verstoord besef van tijd
- Verward gevoel over liefde en seks
- Zenuwzinking, soms met blijvend effect
- Boosheid

Effecten op gedrag

- Geen vertrouwen in volwassenen
- Anti-sociaal gedrag
- Bindingsangst (ook met familieleden en met collega's)
- Drugs- en alcoholverslaving
- Woede-uitbarstingen tegen zichzelf en anderen, veel ruzie maken
- Agressiviteit
- Afhankelijkheid van misbruikers
- Piekeren over zichzelf, over onmogelijkheid van opbouwen van een eigen leven
- Angst om terug te keren naar gemeenschap, familie
- Eetstoornissen (anorexia, boulimia en dergelijke)
- Hyperactiviteit
- Opzoeken van 'foute' mensen (niet goed kunnen onderscheiden wie goed of fout is)
- Flirtgedrag, seksueel uitdagend gedrag, sexy kleding
- Stelen
- Gewend om geld uit te geven
- Andere kinderen pesten, misbruiken, liegen, bedriegen
- Ontvluchten van een veilige omgeving
- Voelen zich machteloos en willen controle houden door altijd hun zin te willen krijgen (woede-uitbarstingen)
- Automutilatie (zelfbeschadiging)

Sommige kinderen zijn erg weerbaar en beschikken over een groot vermogen tot herstel, zeker met hulp en ondersteuning. Extreme stress en trauma kunnen echter leiden tot een Posttraumatische Stress Stoornis (PTSS).

Een PTSS wordt gekarakteriseerd door:

- Herbeleving in de vorm van flashbacks of nachtmerries, indringende gedachtes
- Vermijding van herinneringen aan de gebeurtenis
- Weinig emotionele respons
- Symptomen van hyperactiviteit zoals slaapstoornis, agressief gedrag en concentratiemoeilijkheden

PTSS kan het geheugen aantasten. Zo kunnen kinderen met PTSS moeite hebben om te beschrijven wat er is gebeurd. Gebrek aan medewerking, vijandigheid en geen details kunnen herinneren, kunnen allemaal het gevolg zijn van een trauma.

Kinderen die in een uitbuitingssituatie blijven of terugkeren

Nadat een minderjarige uit een uitbuitingssituatie is ontsnapt, loopt hij of zij nog steeds risico om opnieuw uitgebuit te worden. Een laag zelfbeeld maakt minderjarigen bijvoorbeeld kwetsbaar om opnieuw in een uitbuitingssituatie terecht te komen.

Sommige slachtoffers zullen terugkeren naar de prostitutie, maar dan als zelfstandige. Dit kan zijn uit gevoelens van hopeloosheid. Werken in de prostitutie zien zij als de enige mogelijkheid om te overleven. Daarnaast kan met prostitutie snel en “gemakkelijk” geld worden verdiend en het kan moeilijk zijn om ander werk te vinden, bijvoorbeeld vanwege een gebrek aan opleiding. Ook een gebrek aan sociaal en psychisch herstel maakt dat slachtoffers terug kunnen vallen in de prostitutie.

De prostitutie kan een slachtoffer ook een gevoel van controle geven: hij/zij werkt voor zichzelf, kan zelf beslissen en mag het verdiende geld zelf houden. Het kan ook zijn dat slachtoffers verder gaan met het werken in de prostitutie omdat ze gewend zijn geraakt aan het seksuele contact. Ook komt het voor dat slachtoffers zich machtig voelen tegenover hun klanten en dat kan bijdragen aan herstel van hun zelfbeeld.

Karakteristieke manieren van omgaan met de situatie zijn:

- Afhankelijkheid van drugs of alcohol
- Materialisme en veel geld uitgeven, koopdrang
- Rationaliseren van situatie (ik ben een professional)
- Trots op het in eigen onderhoud kunnen voorzien
- Stoïcijns gedrag (doen alsof uitbuiting geen effect op ze heeft gehad)
- Andere kinderen in een uitbuitingssituatie plaatsen (manier om controle over het eigen leven terug te grijpen). Hierin speelt ook wraak een rol. Door anderen aan te doen wat je zelf is overkomen komt je eigen ervaring in een ander daglicht te staan.

Kenmerkende ideeën en gevoelens bij minderjarige slachtoffers van commerciële seksuele uitbuiting

Meisje		Jongen	
Angst	Zwangerschap	Angst	Homoseksueel worden/zijn
Gevoel	'niet zichzelf zijn' Anderen verachten hen Zij zijn schuldig Geen gevoel van waardigheid meer hebben.	Gevoel	Dat het beter is met een pedofiel te zijn dan met een homoseksueel Prostitutie is acceptabel als je arm bent (de wens om te zorgen voor anderen die nog kwetsbaarder zijn)
Heden	Zien prostitutie als een baan Willen geld verdienen Houden er niet van om alleen te zijn Houden van hun werk	Heden	Zien prostitutie als een baan Willen geld verdienen Houden er niet van om alleen te zijn Houden van hun werk
Wens	Fantasieren over echte liefde en langdurige relaties (bevrijd worden)	Wens	Willen er uit stappen/ fantasieren over liefdevolle relaties

ONDERDEEL

5

HET JURIDISCHE KADER: WETGEVING EN BELEID TEN AAZIEN VAN HANDEL IN MINDERJARIGEN

Doelstellingen

In dit onderdeel van de training worden de deelnemers op de hoogte gebracht van de nationale wetgeving en internationale regelgeving die van toepassing is op de aanpak van mensenhandel en seksuele uitbuiting van minderjarigen. De deelnemers worden aangemoedigd om te kijken op welke punten er hiaten zijn in de wetgeving en of de wet voldoet om seksuele uitbuiting te bestrijden.

Aanwijzingen voor de trainer

In de Factsheets 5a t/m 5c staan de internationale en nationale wet- en regelgeving over de aanpak van handel in minderjarigen weergegeven. Deze factsheets kunnen vooraf aan alle deelnemers gestuurd worden zodat ze deze voorafgaande aan de training kunnen doorlezen. Waarschijnlijk zijn de deelnemers in grote lijnen al op de hoogte van de relevante wet- en regelgeving, maar moet hun geheugen wat opgefrist worden. Tijdens het trainingsonderdeel, dienen de trainers de

deelnemers te herinneren aan de internationale verdragen en protocollen die door de Nederlandse overheid geratificeerd zijn. De trainers kunnen laten zien welke artikelen relevant zijn voor de aanpak van mensen- en kinderhandel. Op deze manier kunnen de deelnemers hun kennis over de nationale wetgeving koppelen aan internationale standaarden.

Vraag de deelnemers om in kleine groepen Werkblad 5 in te vullen nadat de deelnemers Factsheets 5a t/m 5c hebben gelezen. Er is in het werkblad ruimte over gelaten voor vragen die de trainers zelf willen toevoegen. Ruim voldoende tijd in om de deelnemers de factsheets te laten lezen en het werkblad te laten invullen. Maak een hand-out met de juiste antwoorden op de vragen en deel het later aan de deelnemers uit.

Het is aan te raden om met de hele groep discussie te voeren aan de hand van enkele vragen op het werkblad. Op deze manier worden de deelnemers aan het denken gezet over het gebruik van wetten en procedures in Nederland. Het is belangrijk dat de trainer goed voorbereid is en met ideeën en suggesties kan komen die de deelnemers aanzetten om 'out of the box' te denken. Zorg er wel voor dat de focus blijft liggen op de wetten en procedures die door de deelnemers in hun dagelijkse werk toegepast kunnen worden. Daag de deelnemers uit om na te denken over hun verantwoordelijkheden ten aanzien van de bescherming van minderjarigen.

Een andere suggestie is om in de discussie een casus uit een krantenartikel centraal te stellen en de feiten te bespreken. Bespreek welke wetgeving van toepassing is, welke internationale standaarden relevant zijn en wat anders gedaan had kunnen worden.

Voorstel voor invulling trainingsonderdeel

- a. Deel Factsheet 5a t/m 5c uit en geef de deelnemers de tijd deze te lezen. Alternatief: Stuur voorafgaande aan de training de factsheets aan de deelnemers.
- b. Verdeel de deelnemers in groepen van vier tot zes personen en vraag hen samen Werkblad 5 in te vullen.
- c. Alternatief: Behandel de vragen van Werkblad 5 in de vorm van een quiz. De trainer stelt een vraag en een van de deelnemers geeft antwoord.
- d. Deel een ingevuld Werkblad 5 uit met de correcte antwoorden. Vraag aan de groepen of zij dezelfde antwoorden hebben ingevuld. Bespreek de verschillen in antwoorden en opvattingen.
- e. Gebruik de informatie op de ingevulde werkbladen om met de hele groep de volgende vragen te beantwoorden:
 - Bescherm de Nederlandse wetgeving minderjarigen adequaat tegen mensenhandel, kinderpornografie en uitbuiting in de prostitutie?
 - Gebruiken we de wetgeving pro-actief in ons werk om minderjarigen te beschermen?
 - Zijn de procedures adequaat om minderjarigen binnen het Nederlandse rechtstelsel te beschermen?
 - Zijn er manieren waarop we de bestaande procedures kunnen verbeteren?
 - Zijn er speciale beschermingsmaatregelen voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel?
 - Maken we adequaat gebruik van deze systemen?
 - Zijn er hiaten in de wetgeving en procedures waardoor we niet voldoen aan de internationale verplichtingen jegens kinderen. Kunnen we daar iets aan doen?
 - Hoe kunnen we als handhavers en kinderbeschermers de situatie van

minderjarige slachtoffers van uitbuiting in ons dagelijks werk verbeteren?

- f. Alternatief: Gebruik een echte casus over een minderjarig slachtoffer van mensenhandel en beantwoordt de volgende vragen:
 - Welke wetgeving is van toepassing?
 - Welke internationale verdragen zijn relevant?
 - Zijn er hiaten in de wetgeving die naar voren komen in deze casus? Welke zijn dat?

Bijlagen

Werkblad 5 - Het juridische kader voor de aanpak van handel in minderjarigen
Factsheet 5a - Het internationale juridische kader voor de aanpak van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen in Nederland

Factsheet 5b - Relevante Nederlandse wetgeving voor de aanpak van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen
Factsheet 5c - Volledige tekst van mensenhandelartikel 273f Wetboek van Strafrecht

Benodigd materiaal

- Kopieën van Factsheets 5a t/m 5c
- Kopieën van Werkblad 5 zonder antwoorden
- Kopieën van Werkblad 5 met antwoorden
- (Casus)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

120 minuten

WERKBLAD 5

HET JURIDISCHE KADER VOOR DE AANPAK VAN HANDEL IN MINDERJARIGEN

Factsheets 5a t/m 5c geven informatie over de Nederlandse wetgeving en de internationale regelgeving die van toepassing zijn op de bescherming van minderjarigen tegen mensenhandel voor seksuele doeleinden. Vul met behulp van de Factsheets de antwoorden op de onderstaande vragen in.

Vraag	Antwoord
<p><i>Kind</i> (Een kind is ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt. Bron: IVRK)</p> <p>Wat is de definitie van een kind volgens de Nederlandse wet?</p> <p>Wie kunnen de verantwoordelijkheid hebben om voor een kind te zorgen?</p> <p>Op welke leeftijd mag een kind trouwen?</p> <p>Op welke leeftijd kan een kind instemmen met een seksuele relatie?</p> <p>Vanaf welke leeftijd kan een kind betaald gaan werken?</p>	

Vraag	Antwoord
<p><i>Kinderprostitutie</i> (Het gebruik van een kind bij seksuele handelingen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding. Bron: Facultatief Protocol bij het IVRK)</p> <p>Is prostitutie in Nederland legaal?</p> <p>Zijn er vergunningen voor nodig?</p> <p>Is prostitutie door een minderjarige strafbaar?</p> <p>Zijn er duidelijke regels voor de autoriteiten hoe ze om moeten gaan met minderjarigen die in de prostitutie werken?</p> <p>Wie kan er vervolgd worden als een kind zich prostitueert of wanneer een klant gebruik maakt van een minderjarige prostituee? (Klant? Ouders? Pooier?)</p> <p>Wat zijn de straffen voor het prostitueren van minderjarigen?</p>	
<p><i>Kinderpornografie</i> (Elke afbeelding, op welke wijze dan ook, van een kind dat betrokken is bij werkelijke of gesimuleerde expliciete seksuele gedragingen of elke afbeelding van de geslachtsorganen van een kind voor primair seksuele doeleinden. Bron: Facultatief Protocol bij het IVRK)</p> <p>Geeft de Nederlandse wet een definitie van kinderpornografie? Zo ja, welke?</p> <p>Is het vervaardigen van kinderpornografie in Nederland strafbaar? Zo ja, wat zijn de straffen?</p> <p>Is het verspreiden van kinderpornografie in Nederland strafbaar? Zo ja, wat zijn de straffen?</p> <p>Is het downloaden van kinderpornografie in Nederland strafbaar? Zo ja, wat zijn de straffen?</p>	

Vraag	Antwoord
<p><i>Kinderhandel</i> (Het werven, vervoeren, overbrengen, huisvesten of opnemen met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl de ander de leeftijd van achttien jaar nog niet bereikt heeft. Bron: Artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht)</p> <p>Wanneer is er volgens de Nederlandse wet sprake van handel in minderjarigen?</p> <p>Wordt er in de Nederlandse wet onderscheid gemaakt tussen mensenhandel en handel in minderjarigen? Zo ja, welke?</p> <p>Welke straffen staan er op handel in minderjarigen?</p>	
<p><i>Migratie van minderjarigen</i> Vanaf welke leeftijd kunnen minderjarigen ongebeleid Nederland binnenkomen of verlaten?</p> <p>Wat zijn de regels voor kinderen die jonger zijn?</p> <p>Welke documenten hebben minderjarigen nodig als ze Nederland willen verlaten of binnenkomen?</p> <p>Als een volwassene een kind begeleidt bij aankomst in Nederland, moet hij of zij dan zijn of haar relatie tot de minderjarige aantonen?</p> <p>Is er in Nederland speciale bescherming voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen?</p>	
<p><i>Toezichtmechanisme Kinderrechten</i> Zijn er speciale voorzieningen in Nederland om toezicht te houden op de naleving van kinderrechten in Nederland (bijvoorbeeld een kinderombudsman)? Zo ja, welke?</p> <p>Bestaat er in Nederland speciale zorg voor kwetsbare minderjarigen? Zo ja, welke?</p>	

Vraag	Antwoord
<p><i>Seksueel misbruik van minderjarigen</i> Wat zegt de Nederlandse wet over seksueel misbruik van minderjarigen?</p> <p>Maakt de wet onderscheid tussen een persoon die een kind seksueel misbruikt voor winst en een persoon die uit is op seksuele bevrediging?</p> <p>Maakt de exacte leeftijd van het minderjarige slachtoffer uit als het gaat om de strafbaarheid van de dader?</p>	
<p><i>Maatregelen ter bescherming van minderjarigen in strafrechtelijke procedures</i> Zijn er in strafrechtelijke procedures maatregelen ter bescherming van minderjarige getuigen? Zo ja, welke?</p> <p>Zijn er speciale maatregelen ter bescherming van minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel of seksuele uitbuiting?</p>	
<p><i>Andere vragen</i></p>	

FACTSHEET 5A**HET INTERNATIONAAL JURIDISCH KADER VOOR DE AANPAK VAN HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN IN NEDERLAND**

In de afgelopen jaren is er veel nieuwe internationale regelgeving op het terrein van de bestrijding van mensenhandel tot stand gekomen. Deze internationale instrumenten geven aan welke wettelijke, bestuurlijke en andere maatregelen op zijn minst door landen moeten worden genomen om mensenhandel adequaat aan te pakken. De onderstaande internationale instrumenten scheppen het internationaal juridische kader waar binnen Nederland de aanpak van handel in en (seksuele) uitbuiting van minderjarigen dient vorm te geven. Om deze verdragen voor Nederland in werking te laten treden is waar nodig de Nederlandse wetgeving in overeenstemming gebracht met de bepalingen in deze instrumenten.

VN-Kinderrechtenverdrag en bijbehorend protocol

Nederland is sinds 1995 partij bij het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) van de Verenigde Naties. Verkoop en handel in kinderen voor welk doel en in welke vorm dan ook moet volgens het IVRK krachtig worden bestreden.

Volgens het Kinderrechtenverdrag is een kind ieder persoon jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt (Artikel 1 IVRK).

Artikel 34 IVRK verplicht Nederland om kinderen te beschermen tegen alle vormen van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting.

Artikel 35 IVRK ziet toe op bescherming van kinderen tegen ontvoering, verkoop van kinderen voor welk doel of in welke vorm dan ook.

Artikel 36 IVRK roept op tot bescherming van het kind tegen alle andere vormen van exploitatie die schadelijk zijn voor enig aspect van het welzijn van het kind.

Volgens artikel 39 IVRK hebben kinderen die slachtoffer zijn van misbruik en uitbuiting recht op bijzondere zorg ter bevordering van het lichamelijk en geestelijk herstel en reïntegratie in de samenleving.

Facultatief Protocol bij het IVRK over seksuele uitbuiting

Sinds 2005 is het bijbehorende Facultatieve Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie in Nederland in werking getreden.

Het Facultatief Protocol is een aanvulling op het Kinderrechtenverdrag en gaat gedetailleerd in op de bestrijding van handel in minderjarigen, kinderprostitutie en kinderpornografie. Volgens het Facultatief Protocol hebben Nederland en alle andere landen die partij zijn bij dit protocol minimaal de verplichting misdrijven op het gebied van de verkoop van kinderen en seksuele uitbuiting van kinderen strafbaar te stellen, onafhankelijk of ze in het eigen land gepleegd zijn of daarbuiten. Het Facultatief Protocol kan bijvoorbeeld worden gebruikt als een wettelijke basis voor een verzoek tot uitlevering van een persoon die een kind uitbuit of verhandeld heeft (artikel 5 lid 2 Facultatief Protocol 34).

Artikel 8 van het Facultatief Protocol beschermt de rechten van kinderen die slachtoffer en getuige zijn, zonder het recht van de beklaagde op een rechtvaardig proces te beperken. Minderjarige slachtoffers dienen geïnformeerd te worden over:

- hun rechten
- over de rol, de reikwijdte, het tijdpad en de voortgang van het proces

Volgens het Facultatief Protocol hebben slachtoffers van seksuele uitbuiting jonger dan achttien jaar recht op adequate ondersteuning en dienen voorzieningen te worden getroffen voor de veiligheid van de minderjarige slachtoffers en hun families, evenals voor getuigen.

Onzekerheid over de werkelijke leeftijd van het slachtoffer dient geen reden te zijn om niet te starten met een strafrechtelijk onderzoek.

Verder stimuleert het Facultatief Protocol gespecialiseerde scholing van personen die

werken met kinderen die seksueel uitgebuit zijn en de participatie van kinderen die seksueel uitgebuit zijn in preventie-, voorlichtings- en trainingsprogramma's, mits zij daarmee instemmen.

ILO 182 Verdrag ter bescherming tegen de ergste vormen van kinderarbeid

Sinds 2002 is Nederland partij bij het Verdrag betreffende het verbod op en de onmiddellijke actie voor de uitbanning van de ergste vormen van kinderarbeid van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO 182). Nederland is hierdoor wettelijk verplicht programma's te ontwikkelen om de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen.

Onder de ergste vormen van kinderarbeid verstaat dit Verdrag:

- kinderslavernij of aan slavernij gelijk te stellen praktijken (zoals de verkoop van en de handel in kinderen, schuldhorigheid en lijfeigenschap, en gedwongen of verplichte arbeid);
- seksuele exploitatie in prostitutie, in productie van kinderpornografie of pornografische voorstellingen;
- drugshandel en andere illegale werkzaamheden (bijv. zakkenrollen);
- gevaarlijk werk; en
- gedwongen of verplichte rekrutering van kindsoldaten.

In dit Verdrag wordt een directe koppeling gelegd tussen een verbod op de ergste vormen van kinderarbeid en het tegelijkertijd aanbieden van gepaste alternatieven aan minderjarigen en hun families, zoals onderwijs, sociale integratie en rehabilitatie.

VN-Verdrag inzake Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdad

Het VN-Verdrag inzake Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdad, dat sinds 2005 in Nederland van kracht is, stimuleert de internationale samenwerking om internationale georganiseerde misdad, waaronder mensen- en kinderhandel te voorkomen en te bestrijden.

Palermo Protocol

In 2005 is eveneens het Protocol inzake de Voorkoming, Bestrijding en Bestrafing van Mensenhandel, in het bijzonder Vrouwenhandel en Kinderhandel tot aanvulling van het VN-Verdrag inzake Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdad voor Nederland in werking getreden. Dit protocol wordt het Palermo Protocol genoemd. Het Palermo Protocol bepaalt dat bij de voorkoming en bestrijding van mensenhandel, bijzondere aandacht door landen moet worden besteed aan vrouwen en kinderen.

EU-Kaderbesluiten

Daarnaast heeft de Europese Unie Kaderbesluiten opgesteld om er voor te zorgen dat er in de hele Europese Unie gemeenschappelijke maatregelen worden genomen ten aanzien van opsporing en vervolging van mensenhandel en de opvang, bescherming en hulpverlening van slachtoffers van mensenhandel:

- *Het Kaderbesluit ter bestrijding van mensenhandel (2002).*
Het Kaderbesluit verplicht Lidstaten bepaalde, als mensenhandel gekwalificeerde, feiten strafbaar te stellen. In het Kaderbesluit wordt mensenhandel

gedefinieerd als economische en seksuele uitbuiting. Ook regelt dit Kaderbesluit de strafrechtelijke en burgerlijke aansprakelijkheid voor rechtspersonen. In het Kaderbesluit worden speciale aandacht en maatregelen gevraagd voor minderjarigen die vanwege hun kwetsbaarheid een groter risico lopen slachtoffer te worden van mensenhandel.

- *Het Kaderbesluit ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie (2003).*
Dit Kaderbesluit verplicht de EU-Lidstaten hun nationale wetgeving aan te passen om zo te komen tot een uniforme regeling op het terrein van aanpak van kinderpornografie en kinderprostitutie. Naast het betrekken van minderjarigen in pornografische activiteiten, ziet dit Kaderbesluit ondermeer ook op het aanwerven voor en het dwingen van een kind tot prostitutie en het profiteren daarvan.
- *Het Kaderbesluit over de status van slachtoffers in de strafprocedure (2001).*
Het Kaderbesluit ter bestrijding van mensenhandel verwijst op een aantal plaatsen uitdrukkelijk naar bepalingen uit het Kaderbesluit over de status van slachtoffers in de strafprocedure, waarin bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de bescherming van de kwetsbaarste slachtoffers in juridische procedures. Volgens dit Kaderbesluit moeten de opleidingen voor politie, justitie en hulpverlening aandacht besteden aan de specifieke behoeften van de kwetsbaarste groepen, waaronder minderjarigen.

Overige relevante verdragen zijn:

Van de Verenigde Naties:

- Internationaal Verdrag inzake de bescherming van Burgerlijke en Politieke Rechten (IVBPR). Artikel 8 lid 1 IVBPR (bescherming tegen slavenhandel) en artikel 24 lid 1 IVBPR (bescherming van het kind).
- Internationaal Verdrag inzake de bescherming van Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR). Artikel 10 lid 3 IVESCR (bescherming tegen economische en sociale uitbuiting).
- Slavernijverdrag (1926) en het bijbehorend Protocol (1953). Artikel 1 van het Slavernijverdrag handelt over mensen- en kinderhandel.

Van de Raad van Europa:

- Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). Artikel 4 lid 1 EVRM regelt het verbod op slavernij en slavenhandel.
- Europees Sociaal Handvest (ESH). Artikel 17 lid 1 sub b ESH stelt dat Verdragspartijen alle passende en noodzakelijke maatregelen moeten nemen om kinderen en jongeren te beschermen tegen verwaarlozing, geweld en exploitatie.
- Europees Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken (Cybercrime convention) Artikel 9 van dit Verdrag gaat over kinderpornografie en de bescherming van minderjarigen hier tegen.

Nieuwe ontwikkelingen

De Raad van Europa heeft twee nieuwe verdragen opgesteld.

- Het Europees Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel.

Dit verdrag is nog niet voor Nederland in werking getreden, maar de verwachting is dat dit binnenkort gaat gebeuren. Dit Europese anti-mensenhandelverdrag stimuleert internationale samenwerking, waarbij de bescherming van slachtoffers centraal staat. Het verdrag roept op om in beleid en praktijk een kindvriendelijke benadering centraal te stellen en ruime aandacht te besteden aan de positie en situatie van minderjarigen.

- Het Europees Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksueel misbruik en seksuele uitbuiting.

De tekst van dit Verdrag is in juli 2007 aangenomen door de Raad van Ministers van de Raad van Europa. Met dit nieuwe Verdrag wil de Raad van Europa bijdragen aan verbetering van de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. Het is een veelomvattend verdrag. Het gaat onder andere in op deskundigheidsbevordering van beroepskrachten, het melden van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting door beroepskrachten, de bescherming van minderjarige slachtoffers in juridische procedures, het openstellen van telefonische of digitale hulplijnen en de verantwoordelijkheid van bedrijven in het beschermen van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. Ook behandelt het overtredingen op dit gebied: seksueel misbruik, kinderprostitutie, kinderpornografie en pornografische optredens en kindersekstoerisme. Op een aantal punten is dit Verdrag vernieuwend en vult het andere verdragen aan. Zo is het volgens artikel 22 strafbaar om een kind aan te zetten tot het bekijken van seksuele handelingen of seksueel misbruik en om een kind aan te zetten tot het doen van seksuele handelingen in de aanwezigheid van andere kinderen.

Artikel 23 ziet op het verleiden van kinderen tot seksuele handelingen met behulp van informatie- en communicatietechnologie. Hiermee wordt het zogenaamde ‘grooming’-gedrag strafbaar gesteld. ‘Grooming’ is het stapsgewijs voorbereiden van een kind voor seksueel misbruik. Dit gedrag is nog niet eerder in andere regelgeving strafbaar gesteld. Volgens artikel 23 is ‘grooming’-gedrag pas strafbaar als het wordt gevolgd door een voorstel het kind in levende lijve te ontmoeten en als concrete handelingen daartoe hebben plaatsgevonden.

Relevante niet-bindende documenten

De Verenigde Naties, de Europese Unie en de Raad van Europa en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) hebben ook relatief veel documenten aangenomen die niet juridisch bindend zijn, maar wel invulling kunnen geven aan het Nederlandse beleid.

Van de Verenigde Naties:

- Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens (artikel 4).
- General Comment van het Comité inzake de Rechten van het Kind over alleenstaande minderjarige vreemdelingen (UN Document CRC/GC/2005/6 General Comment No. 6. Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, juni 2005).

De Verenigde Naties hebben in 1990 een Special Rapporteur inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie en in 2004 een Speciaal Rapporteur inzake mensenhandel, speciaal gericht op vrouwen en kinderen aangesteld. De Special Rapporteurs doen aanbevelingen en kunnen ook reageren op betrouwbare informatie over mogelijke

schendingen van mensenrechten, afkomstig van individuen en belangenorganisaties.

Van de Europese Unie:

De Europese Commissie heeft in 2005 een actieplan ter bestrijding van mensenhandel in de Europese Unie opgesteld. In dit actieplan staat onder meer dat er meer aandacht dient te komen voor kinderhandel in Europa en dat de Europese Unie maatregelen ter bestrijding van handel in minderjarigen zal gaan nemen.

Van de Raad van Europa:

- Aanbevelingen van het Comité van Ministers:
 - Aanbeveling Rec (1985) 11: Position of the victim in the framework of criminal law and procedure: nr. 4, 5, 8-15.
 - Aanbeveling Rec (1987) 21: Assistance to victim and the prevention of victimisation.
 - Aanbeveling Rec (1991) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults
 - Aanbeveling Rec (2000) 11: Action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation: nr. 3, 26, 28, 33 en 37.
 - Aanbeveling Rec (2001) 16: Protection of children against sexual exploitation: nr. 14 en 35.
 - Aanbeveling Rec (2004) 7 on organ trafficking.
- Aanbevelingen van de Parlementaire Vergadering:
 - Aanbeveling Rec 1325 (1997): Traffic in women and forced prostitution in Council of Europe Member states: nr. 6.
 - Aanbeveling Rec 1523 (2001): Domestic slavery: nr. 10. (Oprichting van fonds voor slachtoffers).

- Aanbeveling Rec 1545 (2002): Campaign against trafficking in women: nr.10 en 11.
- Aanbeveling Rec 1307 (2002) on sexual exploitation of children: zero tolerance.
- Aanbeveling Rec 1611 (2003) on trafficking in organs in Europe.

Van de OVSE:

In december 2003 heeft de Raad van Ministers van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) een Actieplan ter bestrijding van mensenhandel aangenomen. Het Actieplan bevat bepalingen op het terrein van preventie, opsporing en vervolging, bescherming en bijstand aan slachtoffers. Als onderdeel van dit Actieplan is in mei 2004 een OVSE Special Representative on Trafficking in Human Beings aangesteld. In 2004 heeft de Raad van Ministers van de OVSE een speciaal document over handel in minderjarigen aangenomen: The Special Needs for Child Victims of Trafficking for Protection and Assistance.

Bronnen:

Borne, A. van den & Kloosterboer, K. (2005). Inzicht in uitbuiting. Handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht. Amsterdam: ECPAT Nederland/Unicef/Defence for Children International Nederland.

Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2004). Mensenhandel. Derde rapportage van de Nationaal Rapporteur. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

Meuwese, S., Blaak, M. & Kaandorp, M. (2005). Handboek Internationaal Jeugdrecht. Een toelichting voor rechtspraak en jeugdbeleid op het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en andere internationale regelgeving over de rechtspositie van minderjarigen. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

FACTSHEET 5B**RELEVANTE NEDERLANDSE WETGEVING VOOR DE AANPAK VAN HANDEL IN EN SEKSUELE UITBUITING VAN MINDERJARIGEN***Minderjarigheid in de Nederlandse wetgeving**Leeftijd meerderjarigheid*

De Nederlandse wet definieert een kind als een persoon die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt (artikel 1:233 van het Burgerlijk Wetboek).

Uitzonderingen zijn:

- Minderjarigen die in het huwelijk treden - maar dan wel met toestemming van de wettelijke vertegenwoordigers (artikel 1:35 BW) - worden meerderjarig verklaard.
- Een vrouw van zestien jaar, die haar eigen kind wil verzorgen, kan de rechter verzoeken haar meerderjarig te verklaren (artikel 1:253ha BW).

Minimumleeftijd waarop men kan trouwen in Nederland

Om een huwelijk te mogen aangaan moet de leeftijd van achttien jaar zijn bereikt (artikel 1:31 lid 1 BW). Als de twee personen die in het huwelijk willen treden beide de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt en de vrouw zwanger is of een kind heeft gekregen, dan is het ook mogelijk om te trouwen (artikel 1:31 lid 1 BW).

Seksuele meerderjarigheid

De leeftijd van zestien jaar geldt bij seksueel verkeer als seksuele meerderjarigheid. Voor prostitutie geldt de leeftijdsgrens van achttien jaar. In de zedelijkheidswetgeving heeft de wetgever dus twee leeftijdsgrenzen getrokken.

Leeftijd voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid

Onder de twaalf jaar zijn kinderen niet vervolgbaar: er is geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Voor twaalf- tot achttienjarigen is het speciale jeugdstrafrecht van toepassing (artikel 77a Sr e.v.) met in bijzondere gevallen de toepassing van het volwassenenstrafrecht voor minderjarigen (artikel 77b Sr) en het toepassen van jeugdstrafrecht voor meerderjarigen (tot 21 jaar) (artikel 77c Sr). Voorbeelden van misdrijven waarvoor het volwassenenstrafrecht wordt toegepast zijn ernstige zedenmisdrijven, extreme geweldsmisdrijven dan wel levensdelicten (moord en doodslag) die door een strafrechtelijk minderjarige op een koele en berekenende wijze gepleegd worden.

Minimumleeftijd voor betaald werk

Kinderarbeid is in Nederland verboden, maar kinderen en jongeren mogen onder strenge voorwaarden soms wel werken. Deze

voorwaarden staan in de Arbeidstijdenwet en het Arbeidsomstandighedenbesluit dat voortvloeit uit de Arbeidsomstandighedenwet (Arbo-wet 1983 en 1988). De Arbeidsinspectie controleert op naleving van deze regels.

- Tot dertien jaar mogen kinderen in principe niet werken. Wel is het mogelijk om ontheffing aan te vragen voor dit verbod, bijvoorbeeld als het kind mee gaat doen aan een toneel- of musicalvoorstelling of meewerkt aan een televisieprogramma. In het kader van een alternatieve straf mag een twaalfjarig kind ook beperkt en licht werk verrichten.
- Dertien- en veertienjarigen mogen beperkt werken. Ook voor deze leeftijdsgroep gelden strikte regels omtrent het aantal uren arbeid dat ze mogen verrichten.
- Een vijftienjarig kind mag niet-industriële arbeid van lichte aard verrichten en mag buiten schooltijd en in vakanties iets meer uren gaan werken dan een kind van dertien of veertien jaar. Op zaterdag en zondag mogen vijftienjarigen per dag acht uur werken en per week in totaal twaalf uur. In de vakantie is het voor deze leeftijdsgroep toegestaan om per week veertig uur te werken, waarvan dagelijks maximaal acht uur. In totaal mogen vijftienjarigen zes weken werken, waarvan vier weken achtereen. Vijftienjarigen mogen ook een ochtendkrantenwijk hebben.
- Zestien- en zeventienjarigen mogen zonder meer werken, maar mogen bepaalde gevaarlijke werkzaamheden niet of alleen onder deskundig toezicht verrichten. Werk mag de jongere ook niet verhinderen om naar school te gaan en de combinatie school en werk mag in totaal nooit langer zijn dan negen uur per dag.

Verstrekking identiteitspapieren en visa aan minderjarigen

Jongeren vanaf twaalf jaar kunnen zelfstandig een Nederlandse identiteitskaart aanvragen. Hiervoor is geen toestemming nodig van de ouders. Voor het aanvragen van een paspoort hebben minderjarigen altijd toestemming nodig van hun ouders of voogd. Bovendien moet een van beide ouders bij de aanvraag aanwezig zijn. De afwezige gezaghebbende ouder moet zijn of haar schriftelijke toestemming geven. Bovendien moet het legitimatiebewijs van deze ouder getoond kunnen worden.

Als pleegouders met hun pleegkind op vakantie willen, heeft het kind een eigen paspoort nodig. Maar het kan lastig zijn als de ouder(s) met gezag geen toestemming wil geven. Voor een onder toezicht gesteld kind onder de zestien jaar kan het Bureau Jeugdzorg (namens de pleegouders) aan de rechter vervangende toestemming vragen. Met de toestemming van de rechter kan het paspoort worden aangevraagd. Nederland geeft geen visa af aan buitenlandse minderjarigen zonder toestemming van de ouders.

Kinderbescherming en jeugdzorg

In het Burgerlijk Wetboek (boek 1) staat een aantal bepalingen die bescherming bieden aan kinderen die om uiteenlopende redenen niet bij hun ouders kunnen (ver) blijven: de civielrechtelijke maatregelen van kinderscherming. Zo regelt titel 14 (artikel 1:245 e.v. BW) het gezag over minderjarige kinderen, titel 14 afdeling 4 van boek 1 BW gaat in op de ondertoezichtstelling van minderjarigen, inclusief uithuisplaatsingen en titel 14 afdeling 5 op ontheffing en ontzetting van het ouderlijk gezag. Er zijn gezagsbeperkende en gezagsontnemende maatregelen.

Gezag

Minderjarigen staan onder gezag (artikel 1:245 BW). Dat kan zijn:

- ouderlijk gezag (gezag door de ouders samen, door één ouder of door een ouder met zijn of haar partner uitgeoefend); of
- voogdij (gezag door een ander of anderen dan de ouder uitgeoefend, gezamenlijk of alleen)

Artikel 1:247 BW bepaalt dat het ouderlijk gezag de plicht en het recht omvat van de ouder om zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden. In 1:247 lid 2 BW staat dat onder verzorging en opvoeding mede worden verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn van het kind en het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. Dit geldt ook voor de voogd van een minderjarige en voor degene die een minderjarige verzorgt en opvoedt (lees: de pleegouder; artikel 1:248 BW). Het begrip verzorging en opvoeding omvat kleding, voeding en onderdak, maar ook bijvoorbeeld de zorg voor onderwijs en medische behandeling.

Als ouders de verplichting tot verzorging en opvoeding niet naar behoren vervullen, kan dit er toe leiden dat de Staat intervenueert, waarbij de kinderrechter op verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming een maatregel van kindbescherming uitspreekt (zie hieronder). Dit betekent dat het ouderlijk gezag wordt beperkt of - al dan niet tijdelijk - wordt ontnomen.

De voogd is, anders dan de ouder, niet verplicht om zelf de verzorging en opvoeding van de minderjarige ter hand te nemen. De verplichting van de voogd beperkt zich tot het zorgdragen voor de opvoeding en verzorging van de minderjarige overeenkomstig diens

vermogen (artikel 1:336 BW). Ook is de voogd niet verplicht tot een eigen bijdrage in de kosten van verzorging en opvoeding van de minderjarige, terwijl ouders deze verplichting wel hebben (artikel 1:404 en 406 BW), zelfs al oefenen zij het gezag niet meer uit.

Ouderlijk gezag ontstaat van rechtswege, terwijl voogdij alleen ontstaat door een beslissing van een rechter of door een testament van een ouder die het gezag voor zijn of haar overlijden uitoefende (artikel 1:280 BW).

Ondertoezichtstelling

De ondertoezichtstelling (OTS) betekent een beperking van het ouderlijk gezag (artikel 1:257 BW). Een minderjarige die zodanig opgroeit dat zijn zedelijke of geestelijke belangen of zijn gezondheid ernstig worden bedreigd, en andere middelen ter afwending van deze bedreiging hebben gefaald, kan door de kinderrechter onder toezicht worden gesteld van een gezinsvoogd bij Bureau Jeugdzorg. Als problemen die onder de juridische grond van de ondertoezichtstelling (OTS) kunnen vallen komen opvoedingsmoeilijkheden, gedragsproblemen, verwaarlozing en slechte verzorging, weglopen van huis, kindermishandeling, verslavingsproblematiek, strafbaar gedrag van kinderen en psychiatrische problematiek van ouders het meeste voor.

De gezinsvoogd houdt toezicht en helpt de ouders om hun mogelijkheden tot verzorging en opvoeding van het kind te vergroten. Als het oudere minderjarigen betreft is de hulp gericht op het vergroten van de zelfstandigheid van de minderjarige. In overleg met hen kan de gezinsvoogd andere hulpverlening inschakelen. De kinderrechter kan de OTS voor de duur van een jaar uitspreken. Op verzoek kan de maatregel telkens met een jaar worden

verlengd. De maatregel kan een of meerdere kinderen uit een gezin betreffen. Jongeren van twaalf jaar of ouder moeten door de rechter in de gelegenheid gesteld worden gehoord te worden (artikel 809 lid 1 Rv).

Uithuisplaatsing van minderjarigen

Als andere jeugdhulpverleningsmaatregelen onvoldoende blijken om de bedreigende situatie op te heffen of te verminderen kan, indien geïndiceerd, worden overgegaan tot uithuisplaatsing van het kind.

De verzoeker moet voldoende informatie aan de rechter overleggen waaruit de noodzaak van de uithuisplaatsing in het belang van de verzorging en de opvoeding van de minderjarige blijkt. De verzoeker moet ook aangeven voor wat voor soort voorziening of andere verblijfplaats hij opteert. Dit betreft zowel voorzieningen voor pleegzorg die een kind plaatsen in pleeggezinnen als residentieële voorzieningen. Ook kan bijvoorbeeld een machtiging uithuisplaatsing voor begeleid kamerwonen worden verzocht.

Spoedmaatregelen

- *Voorlopige ondertoezichtstelling (V-OTS):* Alleen in het geval van een zodanig ernstige bedreigende situatie dat dringend en onverwijld optreden noodzakelijk is, kan de kinderrechter het kind tijdens het onderzoek naar de ernstige bedreiging voor de minderjarige voorlopig onder toezicht stellen zonder voorafgaand verhoor (maximaal drie maanden) op basis van artikel 1:255 BW. De minderjarige en andere belanghebbenden zoals de ouders moeten dan wel binnen twee weken door de kinderrechter worden gehoord, anders vervalt de maatregel. Binnen drie maanden moet duidelijk zijn of de OTS noodzakelijk is. Omdat het om

een crisissituatie gaat, wordt de jongere in dit geval meestal ook uit huis geplaatst met een door de kinderrechter afgegeven spoedmachtiging uithuisplaatsing. Ook hiervoor geldt dat deze zonder voorafgaand verhoor voor de duur van drie maanden kan worden opgelegd bij een ernstige bedreigende situatie. De minderjarige en andere belanghebbenden moeten binnen twee weken door de kinderrechter worden gehoord (artikelen 800 lid 3 en 809 lid 3 Rv).

- *Voorlopige voogdij:* Met een door de kinderrechter opgelegde maatregel 'voorlopige voogdij' kan het gezag of de voogdij tijdelijk worden ontnomen en bij Bureau Jeugdzorg worden gelegd. Deze benoemt een voogd die tijdelijk, meestal voor de duur van drie maanden, de voogdij uitoefent over het kind. Dit betekent dat de voogd ook de verblijfplaats van het kind kan bepalen. Een voorlopige voogdij wordt verzocht als er geen gezag wordt uitgeoefend over een kind of als een kind niet onder gezag staat (artikel 1:241 BW) of als het kind ernstig bedreigd wordt (artikel 1:271 BW). De voorlopige voogdij kan ook zonder voorafgaand verhoor worden opgelegd door de kinderrechter (artikelen 800 lid 3 en 809 lid 3 Rv), maar het kind van twaalf jaar en ouder en de andere belanghebbenden moeten binnen twee weken door de kinderrechter worden gehoord. Als een voorlopige voogdij is opgelegd, moet er binnen zes weken (met een verlenging van hoogstens zes weken) een vervolgpcedure in gang worden gezet door de Raad voor de Kinderbescherming, anders vervalt de maatregel. De voorlopige voogdij wordt ook gebruikt voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen die zonder ouders naar Nederland komen

en hier niet onder gezag staan. Voor deze groep minderjarigen oefent Nidos de voogdij uit. Na een voorlopige voogdij benoemt de rechter een voogd.

Zowel de voorlopige OTS (met eventueel een spoedmachtiging uithuisplaatsing) als de voorlopige voogdij kunnen nog dezelfde dag door de kinderrechter worden uitgesproken. De Raad voor de Kinderbescherming kan in situaties waarin een spoedmaatregel noodzakelijk lijkt, altijd worden bereikt. Ook de kinderrechters kunnen op elk moment van de dag worden bereikt. Er kan dan ook snel worden ingegrepen als dat nodig is. In de meeste gevallen worden kinderen dan gescheiden van hun ouders. Daarom zal een kinderrechter de gronden voor het verzoek zorgvuldig toetsen. Als een voorlopige OTS (met eventueel een uithuisplaatsing) voldoende is om het kind te beschermen, zal niet de zwaardere maatregel van voorlopige voogdij worden opgelegd.

Seksueel misbruik van kinderen

Seksueel contact met minderjarigen

Seksueel contact met kinderen onder de twaalf jaar is strafbaar (artikel 244 Sr).

Seksueel contact met minderjarigen tussen twaalf en zestien jaar is strafbaar zonder klachtvereiste: het klachtvereiste is in 2001 vervangen door een hoorrecht voor slachtoffers tussen de twaalf en zestien jaar (artikel 245 Sr). Seksueel contact met personen boven de zestien jaar is in de regel niet strafbaar.

Seksueel misbruik van minderjarigen

Seksueel misbruik van kinderen is strafbaar gesteld in de artikelen 240b en 242 tot en met 251 en 273f en de artikelen 5 en 5a van het Wetboek van Strafrecht. Seksueel contact

met minderjarigen is altijd strafbaar als de handelingen onder dwang plaatsvinden. Als seksuele handelingen tegen betaling van geld of goederen, door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht, misleiding of in de vorm van prostitutie plaatsvinden, geldt een leeftijdsgrens van achttien jaar en is dwang niet noodzakelijk.

Seksuele uitbuiting van kinderen

Kinderprostitutie

Het gebruik van een minderjarige bij seksuele handelingen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding.

De exploitatie van prostitutie van minderjarigen is expliciet strafbaar gesteld in Nederland. Kinderprostitutie is strafbaar voor zowel exploitanten (artikel 273f Sr) als klanten (artikel 248b Sr; voor aanverwante misdrijven zie ook artikel 248a Sr en 248c Sr). Het voor prostitutie aanbieden van minderjarigen wordt gezien als mensenhandel (artikel 273f Sr). Schuldig aan mensenhandel is:

- een persoon die een minderjarige werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van de minderjarige;
- een persoon die een minderjarige ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;
- een persoon die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een minderjarige.

Een persoon die misbruik maakt van een minderjarige of gebruik maakt van een minderjarige prostituee is strafbaar met een maximum gevangenisstraf van vier jaar (artikelen 248a en 248b Sr).

De straf voor mensenhandel is zes jaar en kan oplopen tot vijftien jaar. De maximumstraf die kan worden opgelegd voor het begaan van dit misdrijf varieert van zes tot tien jaar. Er zijn strafverzwarende omstandigheden wanneer de minderjarige jonger dan zestien jaar is en wanneer twee of meer personen samen een minderjarige (of minderjarigen) uitbuiten. Wanneer de uitbuiting zwaar lichamelijk letsel of de dood ten gevolge heeft kan maximaal vijftien jaar gevangenisstraf worden geëist. De volledige tekst van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht staat uitgeschreven in Factsheet 5c.

Kinderpornografie

Elke afbeelding, op welke wijze dan ook, van een kind dat betrokken is bij werkelijke of gesimuleerde expliciete seksuele gedragingen of elke afbeelding van de geslachtsorganen van een kind voor primair seksuele doeleinden. In het Wetboek van Strafrecht (artikel 240b) wordt als kindporno beschouwd een afbeelding van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken. Een persoon is strafbaar als deze afbeeldingen 'verspreidt, openlijk tentoonstelt, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert of in bezit heeft'. Strafbaar is ook het in bezit hebben van kindporno voor eigen gebruik en/of het in bezit hebben in een niet-commerciële context. Ook strafbaar zijn afbeeldingen die met behulp van (digitale) manipulatie zijn vervaardigd (artikel 240b Sr). Hierbij hoeven geen echte kinderen betrokken te zijn. Het is voldoende dat aannemelijk wordt gemaakt dat de afgebeelde persoon op een echt kind lijkt. De maximale gevangenisstraf voor dit strafbaar feit is vier jaar en wanneer er van het misdrijf een beroep of gewoonte wordt gemaakt kan de maximum gevangenisstraf worden verhoogd naar zes jaar.

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland

Een minderjarige die zonder begeleiding van hun ouders of wettelijke verzorgers in Nederland zijn aangekomen, kan een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd krijgen, indien hun asielfronden als zodanig worden erkend. De asielaanvraag van de minderjarige wordt beoordeeld aan de hand van de gebruikelijke maatstaven die gelden voor volwassen asielzoekers. Op basis van de Nederlandse wet moet voor de minderjarige een voogd worden benoemd via de organisatie Nidos.

AMV-verblijfsvergunning

Krijgt het kind geen gewone verblijfsvergunning asiel, dan wordt bekeken of de minderjarige wel in aanmerking komt voor een speciale verblijfsvergunning voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV). Een kind moet dan in ieder geval voldoen aan de volgende voorwaarden:

- Jonger dan achttien jaar en ongetrouwd zijn.
- Alleenstaand zijn.
- Niet voor zichzelf kunnen zorgen.
- Er is geen goede opvang in het land van herkomst of in een ander land.

Een minderjarige asielzoeker die voldoet aan deze voorwaarden, krijgt eerst een AMV-verblijfsvergunning voor een jaar. Die kan vervolgens twee keer met een jaar worden verlengd. Zodra de minderjarige achttien jaar wordt of niet meer aan alle voorwaarden voldoet, wordt de AMV-verblijfsvergunning ingetrokken of niet verlengd.

Een minderjarige asielzoeker die na drie jaar verblijf in Nederland met een AMV-verblijfsvergunning nog geen achttien jaar is, mag in principe in Nederland blijven. Hij krijgt dan een vergunning voor voortgezet

verblijf. Een minderjarige met een AMV-verblijfsvergunning die als hij achttien jaar wordt minder dan drie jaar in Nederland is moet terugkeren naar zijn land van herkomst. Alleen in bijzondere gevallen krijgt hij toch een vergunning voor voortgezet verblijf.

Minderjarige slachtoffers van mensenhandel

Is een alleenstaande minderjarige vreemdeling slachtoffer van mensenhandel dan kan hij daar altijd, ook gedurende de asielprocedure, aangifte van doen. Ook kan men een verklaring afleggen ten behoeve van het strafrechtelijk onderzoek. Na aangifte heeft hij vervolgens de keus om dan wel in de asielprocedure te blijven, dan wel een verblijfsvergunning onder hoofdstuk B9 van de Vreemdelingencirculaire 2000 aan te vragen en de asielopvang te verlaten.

Beide procedures kunnen samenvallen, indien eerst asiel wordt aangevraagd en dan een regulier verblijfsvergunning, dan kan de asielaanvraag op grond van artikel 30 Vw worden afgewezen zonder inhoudelijke toets van het asielrelaas. In beide gevallen verblijft men rechtmatig in Nederland. Gedurende het verblijf is voor de minderjarigen in de voogdij voorzien.

B9-regeling

De B9-regeling maakt geen onderscheid tussen minderjarigen en meerderjarigen. Minderjarige slachtoffers hebben voor wat betreft hun verblijfsrecht en aanspraak op opvang en voorzieningen dezelfde rechten als meerderjarige slachtoffers. Besluit het slachtoffer of de getuige tot het doen van aangifte, dan wordt de aangifte beschouwd als een aanvraag tot het verlenen van een

tijdelijke verblijfsvergunning op grond van de B9-regeling. Uiteraard moet er in in het geval van een minderjarig slachtoffer ook worden voorzien in voogdij. De verblijfsvergunning wordt afgegeven voor de duur van het opsporingsonderzoek en de strafrechtelijke vervolging. De vergunning vervalt op het moment dat het opsporingsonderzoek of de vervolging is afgerond of wordt geseponeerd. De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) van het Ministerie van Justitie beslist over verblijfsvergunningen. Het Openbaar Ministerie (OM) wordt van de beslissing op de hoogte gesteld. Als een slachtoffer aangifte doet maar tevens terug wil keren naar het land van herkomst, worden er afspraken gemaakt met het OM over de manier waarop de man of vrouw zich beschikbaar houdt. Ziet een slachtoffer of getuige af van het doen van aangifte, dan vervalt de tijdelijke verblijfsvergunning. Mocht het OM overgaan tot het seponeren van de zaak, dan kunnen slachtoffer-aangever en getuige-aangever hiertegen beklag instellen bij het Gerechtshof. Tot de uitspraak van het Hof op dit beklag kan de man of vrouw legaal in Nederland blijven. In principe kunnen slachtoffers van mensenhandel een verzoek tot voortgezet verblijf indienen. Zij vragen dan om een permanente verblijfsvergunning op grond van klemmende redenen van humanitaire aard. Bedenk dat het hier gaat om een langlopende procedure welke slechts zelden resulteert in een toezegging.

In afwijking van het beleid bestaat overigens altijd de mogelijkheid dat de Staatssecretaris van Justitie, in verband met de schrijnendheid van het individuele geval op grond van zijn/haar discretionaire bevoegdheid verblijf verleent om humanitaire redenen.

De B9-regeling regelt in de basis het verblijfsrecht voor buitenlandse slachtoffers van mensenhandel en het daaruit voortvloeiende recht op voorzieningen. Slachtoffers van mensenhandel hebben daarom de volgende rechten:

- een bedenktijd van maximaal drie maanden om na te denken over het doen van aangifte;
- gedurende die periode wordt de verwijdering uit Nederland opgeschort;
- een tijdelijke verblijfsvergunning voor de duur van de strafrechtelijke opsporing en vervolging van de verdachten;
- recht op advocaat;
- recht op sociale voorzieningen zoals opvang, een uitkering, medische behandeling, psychologische hulp en een ziektekostenverzekering; en
- slachtoffers die aangifte hebben gedaan mogen voor de duur van hun verblijfsvergunning zonder een tewerkstellingsvergunning arbeid verrichten.

Bovenstaande tekst is slechts een korte samenvatting van de B9-regeling, ge-update tot april 2008. De volledige B9-regeling met de meest recente wijzigingen is te vinden in hoofdstuk B9 van de Vreemdelingencirculaire 2000.

Bescherming van minderjarigen in strafrechtelijke procedures

In de Aanwijzing Mensenhandel van het College van procureurs-generaal staat dat verhoorders voor het spreken met en het horen van mensenhandelslachtoffers specifieke scholing moeten volgen en dat certificering zeer gewenst is. Bij de Nederlandse politie wordt het horen van kinderen tussen de vier en twaalf jaar als slachtoffer of getuige in strafzaken als

een specialistische taak gezien. Voor het horen en verhoren van kinderen worden speciale rechercheurs opgeleid en wordt gebruik gemaakt van speciale (ver)hooruimtes en een gestructureerde methode voor het horen van kinderen (het Scenariomodel). Factsheet 8b geeft hier meer informatie over.

In zaken waarbij minderjarigen het slachtoffer zijn treden zij vaak op als getuige. De getuigenverklaring is een wettelijk bewijsmiddel erkend in artikel 339 Wetboek van Strafvordering. Naast de getuigenverklaring moet er sprake zijn van steunbewijs, ander bewijs dan de verklaring van het slachtoffer (artikel 342 lid 2 Wetboek van Strafvordering). Dit kan bijvoorbeeld medisch bewijs zijn of de in artikel 343 Wetboek van Strafvordering genoemde verklaring van een gedragswetenschappelijke getuige-deskundige omtrent de verklaring van het slachtoffer.

Via hun wettelijk vertegenwoordigers kunnen minderjarige slachtoffers schadevergoeding eisen (artikel 36f Wetboek van Strafrecht). Sinds de Wet Terwee mogen minderjarige slachtoffers aanwezig zijn bij de strafzitting (artikel 500f Wetboek van Strafvordering).

Daarnaast zijn per 1 januari 2005 een aantal artikelen van het Wetboek van Strafvordering gewijzigd (Staatsblad 2004, 382). Slachtoffers van ernstige delicten of hun nabestaanden kunnen vanaf 1 januari 2005 zowel mondeling als schriftelijk tijdens de zitting laten weten welke gevolgen het strafbare feit voor hun leven heeft gehad. Kinderen die de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt kunnen, als zij slachtoffer of nabestaande zijn, gebruik maken van dit spreekrecht. Dit geldt ook voor minderjarigen die nog geen twaalf jaar zijn maar wel in staat kunnen worden geacht

tot een 'redelijke waardering' van zijn of haar belangen terzake (artikel 336 lid 3 Sv). Alleen de minderjarige zelf kan ter zitting het woord voeren en het is niet toegestaan dat een wettelijk vertegenwoordiger dat namens de minderjarige doet. De hoofdregel is dat minderjarigen niet worden toegelaten tot het bijwonen van een openbare terechtzitting, tenzij in bijzondere gevallen, ter beoordeling van de voorzitter (artikel 269 lid 5 Sv). Een minderjarige die van het spreekrecht gebruik wil maken, hoeft niet tot het bijwonen van de zitting te worden toegelaten, maar kan voor zijn onderdeel naar binnen worden geroepen. De minderjarige kan dan spreken om vervolgens de zaal weer te verlaten.

Bronnen:

www.ecpat.nl/wetgeving

www.ind.nl

www.nidos.nl

www.b9-regeling.info

www.kennisring.nl

www.minjus.nl

www.om.nl

www.bnrm.nl

www.kinderrechten.nl

Borne, A. van den & Kloosterboer, K. (2005). Inzicht in uitbuiting. Handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht. Amsterdam: ECPAT Nederland/Unicef/Defence for Children International Nederland.

Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2007). Mensenhandel. Vijfde rapportage van de Nationaal Rapporteur. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

Meuwese, S., Blaak, M. & Kaandorp, M. (2005). Handboek Internationaal Jeugdrecht. Een toelichting voor rechtspraak en jeugdbeleid op het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en andere internationale regelgeving over de rechtspositie van minderjarigen. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

College van procureurs-generaal (2006) Aanwijzing Mensenhandel, Staatscourant 2006, 58.

FACTSHEET 5C

VOLLEDIGE TEKST VAN ARTIKEL 273F WETBOEK VAN STRAFRECHT

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:
 - 1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;
 - 2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;
 - 4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;
 - 5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;
 - 7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;
 - 8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling

- of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
- 9°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt dan wel beweegt hem te bevoordelen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde of van de verwijdering van diens organen.
2. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken.
3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:
- 1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;
- 2°. de persoon ten aanzien van wie de in het eerste lid omschreven feiten worden gepleegd, de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt.
4. De feiten, omschreven in het eerste lid, gepleegd door twee of meer verenigde personen onder de omstandigheid, bedoeld in het derde lid, onder 2°, worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie.
5. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft of daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
6. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
7. Artikel 251 is van overeenkomstige toepassing.

ONDERDEEL

6

BESCHERMING VAN EN HULPVERLENING AAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN MENSENHANDEL

Doelstelling

Dit onderdeel gaat over de hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel.

Aanwijzingen voor de trainer

Dit onderdeel gaat over de hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel. De deelnemers moeten weet hebben van, of herinnerd worden aan, de hulpverleningsmogelijkheden in Nederland voor minderjarigen. Zorg er voor dat een aantal deelnemers hierover informatie kan geven, zodat de brainstormsessie die wordt voorgesteld een concreet resultaat heeft. Als dat niet kan, maak dan een Factsheet met de benodigde informatie.

Factsheet 6 geeft richtlijnen voor zorg aan minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel. Aandacht wordt besteed aan de speciale behoeften van minderjarigen die

seksueel zijn uitgebuit en aan terugkeer van buitenlandse minderjarige slachtoffers naar hun land van herkomst.

Dit onderdeel kan gestart worden met een brainstorm over de behoeften van minderjarigen in het algemeen (zoals consequent zijn, stellen van grenzen, liefde, onderdak, voeding, slaap enzovoort). Breng de discussie vervolgens aan de hand van vragen naar de speciale behoeften van kinderen en jongeren die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting.

In Werkblad 6a staat een rollenspel beschreven over de terugkeer van een meisje naar haar herkomstland. Met dit rollenspel wordt de aandacht van de deelnemers gericht op de vaardigheden die nodig zijn om de belangen van minderjarigen te beoordelen.

Tijdens een discussie na afloop van het rollenspel kunnen de verschillende hulpverleningsmogelijkheden voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel opnieuw onder de aandacht worden gebracht.

Werkblad 6b geeft mogelijke scenario's waarin sprake zou kunnen zijn van handel in minderjarigen. Aan de hand hiervan zijn vragen opgesteld waarop de deelnemers een aantal mogelijke antwoorden kunnen geven. Als alternatief kan een oefening worden gebruikt waarin de deelnemers nadenken over situaties waarin kinderen of jongeren risico lopen slachtoffer te worden van uitbuiting of mensenhandel en wat er gedaan kan worden om deze minderjarigen te beschermen.

Voorstel voor invulling van dit onderdeel

- a. Brainstorm met de deelnemers kort over de hulpverleningsmogelijkheden voor verwaarloosde en/of getraumatiseerde

- minderjarigen en/of seksueel misbruikte minderjarigen in Nederland. Vat de mogelijkheden samen op een flip-over. Alternatief: Presenteer de mogelijkheden op een Factsheet.
- b. Behandel de informatie uit Factsheet ó of presenteer het in een PowerPoint-presentatie.
- c. Brainstorm met alle deelnemers een paar minuten lang over de vraag: 'Wat heeft elk kind nodig?' Schrijf de behoeften op een flip-over. Verdeel vervolgens de groep in groepen van vier tot zes personen en geef ze allemaal een vel papier. Vraag de groepen om de volgende vragen te beantwoorden:
- Wat zijn de speciale behoeften van minderjarigen die seksueel uitgebuit zijn?
 - Wat voor bijzondere problemen kan men tegenkomen in de zorg en begeleiding van deze minderjarigen?
 - Over welke kwaliteiten moeten hulpverleners beschikken om te kunnen zorgen voor minderjarigen die seksueel uitgebuit zijn?
 - Over welke kwaliteiten moeten hulpverleners beschikken om te kunnen zorgen voor minderjarigen die zijn gerepatrieerd na een periode van seksuele uitbuiting?
 - Bespreek de resultaten van de groepsgesprekken met de gehele groep.
- d. Kies twee deelnemers en speel het rollenspel uit Werkblad 6a. Vraag de overige deelnemers om observant te zijn en te reageren op het rollenspel door het stellen van de volgende vragen:
- Hoe is de vraag over de terugkeer van het meisje behandeld door de maatschappelijk werker? Zijn er aspecten vergeten of juist te veel toegevoegd?
 - Wat kan de maatschappelijk werker doen om de informatie die het meisje heeft gegeven over haar thuissituatie te verifiëren?
 - Welke speciale voorzieningen zou de maatschappelijk werker kunnen aanbevelen voor dit meisje bij haar terugkeer?
- e. Optie: Geef de deelnemers Werkblad 6b en verdeel hen in kleinere groepen van vier tot zes personen en geef elke groep twee scenario's. Vraag elke groep de vragen onder elk scenario te beantwoorden. Vraag na afloop aan de deelnemers om hun antwoorden per groepje aan de gehele groep te presenteren.
- f. Optie: Kijk naar de casusbeschrijvingen van nummer 3 en 4 op Werkblad 6b en bespreek de volgende vragen:
- Welke hulpverleningsvoorzieningen moeten geregeld zijn voordat de kinderen in casus 3 en 4 terug kunnen keren naar hun land van herkomst?
 - Welke hulpverleningsvoorzieningen zijn nodig voor de groep Roemeense jongens als ze worden teruggestuurd naar hun land van herkomst?
 - Schrijf de conclusies op een flip-over.

Bijlagen

Werkblad 6a - Rollenspel over terugkeer

Werkblad 6b - Scenario's en mogelijkheden

Factsheet 6 - Bescherming van en hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel

Benodigd materiaal

- (Factsheet met informatie over hulpverleningsvoorzieningen in Nederland)
- Kopieën van Factsheet 6
- (PowerPointpresentatie, laptop en beamer)
- Kopieën van Werkblad 6a (en Werkblad 6b)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

120 minuten

WERKBLAD 6A

ROLLENSPEL OVER TERUGKEER

Laat twee deelnemers een rollenspel spelen tussen een maatschappelijk werker en een meisje met behulp van de onderstaande aanwijzingen. De rest van de groep is observant.

Aanwijzingen voor de maatschappelijk werker:

Je bent een maatschappelijk werker in Nederland. Je staat op het punt een meisje te vertellen dat ze zal worden teruggestuurd naar het land van herkomst. Ze is een slachtoffer van mensenhandel maar wil geen aangifte doen tegen haar handelaren of een verklaring afleggen. Daarom heeft ze op grond van de B9-regeling geen recht op een verblijfsvergunning. De autoriteiten in het herkomstland hebben toegezegd dat ze terug kan keren naar haar familie. Jij gaat het meisje vertellen over de reis en wat er bij terugkeer in haar land voor haar geregeld is.

Aanwijzingen voor het meisje:

Je wilt niet naar huis. Er zijn te veel problemen thuis. Jouw vader is alcoholist. Je vindt de school in jouw dorp niet leuk omdat je niet

zo goed presteerde voordat je wegging. Je wilt graag in Nederland blijven. Je hebt in het opvanghuis vrienden gemaakt. Je wilt de maatschappelijk werker er van overtuigen dat het beter is om in Nederland te blijven.

Aanwijzingen voor de observanten:

Observeer het gedrag van het meisje en de maatschappelijk werker en maak aantekeningen. Hou in de gaten of de maatschappelijk werker adequaat reageert op het meisje. Let vooral op de vaardigheden van de maatschappelijk werker. Wat bevordert het terugkeerproces en wat belemmert het?

Geef aan het einde van het rollenspel feedback aan de maatschappelijk werker.

WERKBLAD 6B**SCENARIO'S EN
MOGELIJKHEDEN****1. Muzikant**

Bij de ingang van het station staat een jongetje viool te spelen. Hij ziet er jong uit; hij kan hooguit acht jaar zijn. Vermoedelijk is hij van Roma-afkomst. Hij ziet er ondervoed uit en spreekt slechts een paar woorden Nederlands. Andere kinderen van zijn leeftijd zitten rond deze tijd van de dag op school.

Is dit jongetje een slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zijn verantwoordelijk?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Wat heeft dit kind nodig aan hulp en begeleiding?	A B C
Welke organisaties kunnen deze zorg bieden?	A B C
Welke stappen kunnen worden ondernomen om te voorkomen dat dit kind slachtoffer wordt van uitbuiting?	A B C

2. Toppelzone

Een jong meisje hangt 's nachts rond op een toppelzone. Ze ziet er jonger uit dan achttien jaar. Als er een auto naast haar stopt, spreekt ze met de bestuurder. Op het moment dat ze de auto in wil stappen, wordt ze aangehouden door een politieagent die haar meeneemt naar het politiebureau.

Is dit meisje een slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zijn verantwoordelijk?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Wat heeft dit meisje nodig aan hulp en begeleiding?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

3. Het bordeel

Bij het politiebureau komt een anonieme melding binnen dat in een woning in de buurt minderjarigen voor seks worden aangeboden. De politie besluit een inval te doen in de woning. Tijdens de inval treft de politie twee jonge vrouwen met twee halfnaakte mannen van middelbare leeftijd aan. Er is in de woning ook nog een oudere vrouw aanwezig. Het lijkt hier inderdaad om een bordeel te gaan. De jonge vrouwen kunnen geen identiteitspapieren laten zien. Ze komen uit het buitenland. De politie vraagt hen wat ze in de flat aan het doen zijn. De vrouwen antwoorden dat ze op bezoek zijn. Ze vertellen dat ze achttien jaar oud zijn, maar zij zien er jonger uit. Ze lijken erg bang te zijn voor de oudere vrouw.

Zijn deze jonge vrouwen slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zijn verantwoordelijk?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Welke hulp en ondersteuning zou aan deze jonge vrouwen gegeven kunnen worden?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

4. Zakkenroller

Een groep jongens wordt in een drukke winkelstraat door de politie opgepakt voor zakkenrollerij. Onder hen bevindt zich Romario. Hij ziet er uit als tien of elf jaar. Hij laat niet veel los. Toch komt de politie er achter dat hij Roemeens spreekt. De jongens worden in een justitiële jeugdinrichting geplaatst. Daar mogen ze maximaal drie maanden worden vastgehouden. Na een week komen er twee mannen bij de politie die zeggen familie te zijn en de kinderen te komen ophalen. De politie is er nog niet in geslaagd om de identiteit van de jongens vast te stellen en geeft de kinderen niet mee. Na onderhandelingen met de autoriteiten in Roemenië wordt Romario samen met de andere kinderen na drie maanden overgedragen aan een jeugdzorginstelling in Roemenië.

Zijn deze jongens slachtoffers van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zijn verantwoordelijk?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C

Wat hebben de jongens nodig aan zorg en begeleiding?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C
Welke zorg hebben ze nodig wanneer ze terugkeren in hun land van herkomst?	A B C

5. Identiteitscontrole

Bij een alcoholcontrole wordt een auto aangehouden met een wat oudere man achter het stuur en een jonge vrouw naast hem. De agent vraagt om de autopapieren en de identiteitsbewijzen van beide inzittenden. Op het paspoort van de vrouw staat dat ze negentien jaar oud is. Ze ziet er jonger uit. De agent vraagt waar ze heen gaan. Het meisje vertelt dat ze op weg is naar haar werk in een stad net over de grens. Ze gaat daar in een bar werken. Ze lijkt zin te hebben in haar nieuwe baan.

Is deze vrouw een slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zijn verantwoordelijk?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Als het meisje jonger is dan achttien jaar en weggelopen is, welke mogelijkheden voor hulp en begeleiding zijn er dan?	A B C
Weke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

6. De school

De leraar merkt op dat Mariska regelmatig spijsbelt. Als ze er wel is, ziet ze er goed en vrolijk uit en draagt ze vaak mooie nieuwe kleren. Ze heeft haar vrienden verteld dat ze een nieuwe vriend heeft. Ook vertelt ze hen dat ze geen zin meer heeft in school en binnenkort met haar vriend in een andere stad gaat samenwonen. Ze vertelt dat ze in een grote flat gaat wonen en een baan krijgt waarmee ze snel geld kan verdienen: als serveerster in een club waar alleen rijke mannen komen. Ze nodigt hen lachend uit om bij haar op bezoek te komen, zodra de flat helemaal ingericht is.

Kan hier sprake zijn van een slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke organisaties zouden gealarmeerd moeten worden?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Als Mariska gedwongen blijkt te worden zichzelf te prostitueren in de club, welke hulp of begeleiding heeft ze dan daarna nodig?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

7. De 'leraar'

Een alleenstaande oudere man woont in een tweekamerwoning in een slecht onderhouden pand. Zijn buurman merkt op dat hij regelmatig jonge jongens mee naar huis brengt. De jongetjes zijn niet ouder dan vijf of zes jaar. De buurman vraagt de man wat die jongetjes komen doen. De man legt uit dat hij ze lesgeeft. De buurman vindt dat vreemd omdat de man tuinman is, geen leraar. Op een dag ziet de buurman een huilend jongetje wegrennen uit het huis van de buurman. Als de buurman de man er naar vraagt, antwoordt deze dat dit jongetje niet meer wilde leren. Er blijven jongetjes het huis van de man bezoeken.

Zijn deze jongetjes slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zouden gealarmeerd moeten worden?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C
Als de jongetjes seksueel misbruikt zijn, welke mogelijkheden voor hulp en begeleiding zijn er dan?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

8. Sekstapes

Patricia is vijftien jaar en zit op het speciaal onderwijs. Ze heeft moeite om mee te komen op school. Liever gaat ze uit of hangt ze rond op straat. Ze maakt zich zwaar op, draagt uitdagende kleding en doet haar best om 'erbij' te horen. Tijdens het uitgaan ontmoet ze een stel oudere jongens. Op een avond vragen ze haar mee naar de flat van één van de jongens. Daar vragen ze haar zich uit te kleden. Patricia wil hen niet kwijt als haar 'vrienden' en doet wat ze vragen. Ook maken ze filmopnames van haar. Vanaf dat moment komt Patricia regelmatig bij de jongens thuis, waar ze ook seks met ze heeft. Zonder haar medeweten verkopen de jongens de sekstapes aan een bekende die ze op een betaal-website zet.

Is Patricia slachtoffer van mensenhandel?	Ja Nee Misschien
Welke instanties zouden gealarmeerd moeten worden?	A B C
Welke maatregelen kunnen worden genomen door welke instanties?	A B C

Wat heeft dit meisje nodig aan hulp en begeleiding?	A B C
Welke instanties kunnen deze zorg bieden?	A B C

FACTSHEET 6

BESCHERMING VAN EN HULPVERLENING AAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN MENSENHANDEL

Deze Factsheet geeft richtlijnen voor de bescherming van minderjarigen die uitgebuit zijn. De sheet gaat in op de speciale behoeften van deze minderjarigen en de zorg en hulp die zij nodig hebben. Ook komen de benodigde vaardigheden en kwaliteiten van hulpverleners die met minderjarige slachtoffers te maken krijgen aan de orde. Tevens geeft deze Factsheet aan hoe het terugkeerproces van een buitenlandse minderjarige naar het land van herkomst zou moeten verlopen en wat er nodig is voor reïntegratie van de minderjarige in de samenleving.

Het omgaan met minderjarige slachtoffers van mensenhandel vereist speciale vaardigheden en kwaliteiten van de betrokken beroepskrachten. Een aantal principes vormt de basis van die omgang. De basisbeginselen zijn:

- Het belang van het kind staat centraal. Behandel de minderjarige alsof het je eigen

kind is en als een uniek individu dat een speciale benadering nodig heeft

- Vraag de minderjarige naar zijn mening over belangrijke thema's als behandelplannen en een eventuele terugkeer naar het land van herkomst
- Wees 'kindvriendelijk' en houd rekening met sekse- en leeftijdsverschillen. Kinderen zijn niet hetzelfde als volwassenen. Kinderen onder de twaalf jaar verschillen van adolescenten. Jongens zijn anders dan meisjes
- Discrimineer niet
- Werk samen met andere betrokken organisaties
- Luister en laat blijken dat je luistert (het zogenaamde 'actief luisteren')
- Informeer de minderjarige over relevante ontwikkelingen

Prioriteiten voor nazorg en bescherming aan slachtoffers

Ongeacht of het minderjarige slachtoffer van mensenhandel de Nederlandse of een andere nationaliteit heeft en of hij in de toekomst terugkeert naar zijn land van herkomst of niet, is het altijd belangrijk dat er voor de juiste (na) zorg en bescherming wordt gezorgd. Dat houdt het volgende in:

- Zorgen dat er direct een voogd of case manager wordt aangewezen die het belang van de minderjarige bewaakt. Kinderen die terugkeren naar hun land van herkomst worden begeleid door een voogd of maatschappelijk werker die hier speciaal voor is aangewezen totdat het kind is overgedragen aan een autoriteit die verantwoordelijk is voor de terugkeer zoals het ministerie van Binnenlandse Zaken of de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM)

- Onderzoeken van de behoeften van het slachtoffer
- Zorgen dat er direct voor hulp en bescherming wordt gezorgd zoals een veilige omgeving, eten, een slaappleaats, psychosociale ondersteuning, rechtshulp en maatschappelijk hulpverlening
- Direct doorverwijzen van de slachtoffers naar de juiste voorzieningen. Hierbij moet rekening worden gehouden met hun leeftijd en omstandigheden
- Beschermen van de minderjarige tegen de mensenhandelaren van wie de minderjarige slachtoffer is, tegen andere mensenhandelaren en de media
- Rekening houden met de culturele achtergrond, sekse en leeftijd van de minderjarige bij het verlenen van hulp en ondersteuning
- Zorgen voor de gepaste ondersteuning aan kinderen met speciale behoeften (psychosociale problemen, zwangerschap, enzovoort)
- Maken van een individueel reïntegratieplan voor iedere minderjarige

Terugkeerproces van minderjarige slachtoffers naar het land van herkomst

Er kan besloten worden dat een minderjarig slachtoffer van mensenhandel naar zijn land van herkomst moet terugkeren. Het terugkeerproces vereist een goede samenwerking tussen twee landen. Instanties in Nederland moeten hierin het initiatief nemen en intensieve samenwerking zoeken met instanties in het land van herkomst zodat het belang van de minderjarige wordt gewaarborgd. Alleen met een goede coördinatie kan een minderjarige die slachtoffer is van mensenhandel succesvol en veilig terugkeren.

De belangrijkste aandachtspunten bij terugkeer zijn:

1. Het garanderen van veiligheid
2. Het doen van behoorlijk onderzoek in het land van herkomst
3. Uitwerking van een plan voor lichamelijk en psychisch herstel en sociale reïntegratie
4. Het voorbereiden van het vertrek uit het bestemmingsland
5. Het voorbereiden van de aankomst in het land van herkomst
6. Het garanderen van een goed afgestemd reïntegratieproces

Het garanderen van veiligheid

(Zie de prioriteiten voor nazorg en bescherming van de slachtoffers)

Het doen van behoorlijk onderzoek in het land van herkomst

Instanties in Nederland hebben de taak om een behoorlijk onderzoek te doen naar de thuissituatie en naar de geschiktheid van de ouders om voor hun kind te zorgen. Lokale instanties in het land van herkomst kunnen hier aan bijdragen. Het is belangrijk dat wordt vastgesteld of de ouders zelf betrokken waren in het mensenhandelproces. Ook hoort er een risicoanalyse te worden uitgevoerd om vast te stellen of de minderjarige nog steeds gevaar loopt vanwege de mensenhandelaren. Het kan zijn dat de familie nog steeds gevaar loopt. Handhaving- en opsporingsdiensten werken samen met de kinderbescherming om vast te stellen of terugkeer voor de minderjarige veilig is en in het belang van dit kind.

Vaststellen van steun uit de gemeenschap

Veel slachtoffers van mensenhandel worden na terugkeer in hun gemeenschappen gestigmatiseerd. Nederlandse instanties moeten onderzoeken of de gemeenschap

in het land van herkomst bekend staat om de stigmatisering van slachtoffers van mensenhandel of dat het slachtoffers steunt. Een minderjarige mag niet worden teruggestuurd als de gemeenschap niet bereid is het te ondersteunen.

Uitwerking van een plan voor lichamelijk en psychisch herstel en sociale reïntegratie

Om een plan te maken voor het lichamelijk en psychische herstel en de sociale reïntegratie van minderjarige slachtoffers van mensenhandel in het land van herkomst, is het nuttig als de verantwoordelijke Nederlandse instantie contact zoekt met lokale organisaties. Zij zijn op de hoogte van de lokale situatie en de beschikbare faciliteiten en diensten die een rol kunnen spelen in het reïntegratieplan. Het plan behoort te bestaan uit:

- Voorstellen voor beschermingsmaatregelen (plaatsing in een opvanghuis voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel/ plaatsing in een pleeggezin of gezinshereniging)
- Voorstellen voor onderwijs (reïntegratie in het onderwijs)
- Voorstellen voor cursussen en/of vaardigheidstrainingen (het verkrijgen van kwalificaties voor werk)
- Voorstellen voor psychosociale ondersteuning (voor zowel het kind als voor de familieleden)
- Maatregelen voor het verlenen van rechtshulp (in het strafrechtelijke proces tegen de mensenhandelaren, voor het verkrijgen van de benodigde juridische documenten)

Het plan behoort realistisch te zijn en concrete informatie te verschaffen over de situatie in het land van herkomst. De verantwoordelijkheid voor het informeren van het kind over de

thuisituatie ligt bij de hulpverleners in Nederland.

Voorbereiding voor vertrek

Tijdens ondersteunende gesprekken met een hulpverlener in Nederland behoort aandacht te worden besteed aan de verwachtingen, verlangens, dromen en angsten van de minderjarige. Deze informatie is niet alleen belangrijk om de minderjarige voor te bereiden op het vertrek uit het bestemmingsland maar ook om de reïntegratie in het land van herkomst goed te laten verlopen. Het reïntegratieplan moet worden opgesteld in overeenstemming met het belang van de minderjarige en de door de minderjarige zelf aangegeven wensen en behoeften.

Voorafgaande aan het vertrek dient de verantwoordelijke Nederlandse instantie de volgende zaken te regelen:

- Reisdocumenten (paspoort, uitreis- en inreisdocumenten)
- De reis zelf
- Materiële ondersteuning (kleding, voeding)
- Reisbegeleiding
- Het informeren van de instellingen in het land van herkomst (grenspolitie, internationale organisaties, NGOs, kinderbescherming) over de zaken die geregeld zijn of nog moeten worden geregeld en over de speciale behoeften van de minderjarige

Aankomst

De hereniging van de minderjarige met zijn familieleden hoort alleen te gebeuren als het plaatsvindt via de kinderbeschermingsautoriteiten of via andere mechanismen die het belang van het kind garanderen. Een minderjarige mag niet terug naar zijn land van herkomst

worden gestuurd voordat daar een geschikte zorgverlener is gevonden die in staat is de verantwoordelijkheid voor het kind op zich te nemen en het kind adequate zorg en bescherming te bieden. De lokale autoriteiten dienen het kind bij de grensovergang in aanwezigheid van de grenspolitie op te vangen. Het eerste contact met het kind hoort plaats te vinden in een kindvriendelijke omgeving met deskundigen die het minderjarige slachtoffer van mensenhandel kunnen opvangen.

Reïntegratieproces

Reïntegratie in de samenleving is een langetermijnproces. Bij de implementatie van het reïntegratieplan moet rekening worden gehouden met de mensenhandelgebeurtenissen, het ontwikkelingsniveau van het kind, medische problemen, de gezinssituatie en de behoeften van het kind aan onderwijs of beroepsopleiding.

Hierbij dient er ook aandacht te worden besteed aan de effecten van de herintrede in het land van herkomst. Er is veel ervaring opgedaan rondom het vraagstuk van de herintreding ("re-entry"), bij mensen die langdurig in het buitenland hebben verbleven (bijvoorbeeld bij uitzending). Na terugkeer worden eenzaamheidsgevoelens versterkt doordat familie en vrienden korte tijd belangstelling hebben voor het verhaal van degene die lang weg is geweest, maar daarna overgaan tot de orde van de dag. Dit kan werken als een gevoel van afwijzing. Ouders zouden daarom langdurige coaching moeten krijgen als onderdeel van de reïntegratie van het kind om te begrijpen wat de minderjarige heeft meegemaakt en hem of haar te helpen te reïntegreren.

Reïntegratie van slachtoffers in de samenleving

Een reïntegratieprogramma voor kinderen die seksueel uitgebuit zijn kent drie stadia:

- Het creëren van veiligheid
- Het onderzoeken van de traumatische ervaring
- Actieve poging tot sociale aansluiting

In het eerste stadium is alle zorg en ondersteuning gericht op het creëren van een veilige omgeving, zowel in emotioneel als in fysiek opzicht, het tegemoetkomen aan basale gezondheidsbehoeften, zoals slaap, voeding, lichaamsbeweging en het onder controle houden van zelfvernietigend gedrag.

In het tweede stadium wordt de traumatische ervaring onderzocht. Om dit succesvol te doen, moet het kind zich veilig voelen, zowel in zijn dagelijks leven als bij de behandelende therapeut. Het kind moet bereid zijn om te beginnen met het verwerken van het trauma. Ook moet het onderzoeken van de traumatische ervaring gedaan worden in het tempo dat het kind zelf aangeeft.

In het derde stadium gaat het kind aansluiting zoeken bij zijn sociale omgeving. In deze fase is de ondersteuning van leeftijd- en lotgenoten heel belangrijk. Hierin wordt onderzocht op welke wijze niet-gewelddadige relaties met familieleden en vreemden kunnen worden opgebouwd. Ook werkt het kind aan zijn of haar zelfbeeld, zelfvertrouwen en zelfbewustzijn. Langzaam worden in dit stadium stappen gezet naar de maatschappij, zoals de kerk, school en/of een sportclub. Ten slotte wordt gekeken naar mogelijkheden om de zelfredzaamheid en zelfstandigheid van het kind te vergroten.

Voor de reïntegratie van kinderen die seksueel uitgebuit zijn, zijn onder andere de volgende voorzieningen nodig:

- Gezondheidszorg; persoonlijke hygiëne, voeding, seksuele voorlichting, nazorg van de gevolgen van drugs en alcoholmisbruik, HIV en andere seksueel overdraagbare aandoeningen
- Onderwijs, gericht op de dagelijkse praktijk; schrijven, lezen, tellen, rekenen, klok kijken, met geld kunnen omgaan, enzovoort
- Politiek; toegang tot rechtspleging, advocaten
- Omgeving; fysieke bescherming en basisbehoeften, emotionele veiligheid
- Beroepsopleiding
- Psychische hulp; om trauma's te verwerken
- Sociale vaardigheden; bescherming, nieuwe manieren om zich te verhouden tot volwassenen en leeftijdsgenoten

Minderjarigen die economisch uitgebuit zijn, kunnen tevens slachtoffer zijn van seksueel misbruik. Zij kunnen hiervoor ook een speciale behandeling nodig hebben. Het is misschien moeilijk vast te stellen of er bij deze kinderen ook sprake is van seksueel misbruik omdat ze er niet voor uitkomen. Dat is anders dan bij kinderen die aangetroffen zijn in seksuele uitbuitingssituaties.

Alhoewel het belangrijk is om kinderen te testen op seksueel overdraagbare aandoeningen en HIV, is het tevens van belang dit altijd met instemming van het kind te doen. Het is belangrijk om kinderen en jongeren die de gevolgen kunnen overzien, niet te verplichten mee te doen aan een HIV test. De kinderen en jongeren die een test willen doen, worden voor, tijdens en na afloop van de test begeleid in de vorm van gesprekken.

De behandeling van sociale en emotionele problemen kost veel tijd. Dit is een van de redenen waarom slachtoffers van kinderhandel vaak lang in residentiële zorg verblijven.

Benodigde kwaliteiten van hulpverleners die werken met minderjarigen die seksueel uitgebuit zijn

In het algemeen dient een hulpverlener die werkt met minderjarigen te beschikken over de volgende kwaliteiten:

- Empathisch zijn en goed kunnen luisteren
- In staat zijn om samen te werken met andere beroepskrachten en belangrijke mensen in het leven van het kind, zoals leerkrachten en familieleden
- Structuur en regelmaat kunnen bieden en voorzien in de zorgbehoeften van kinderen
- Waar nodig optreden als rolmodel
- Erkennen en ontwikkelen van de sterke kanten van kinderen
- Het begeleiden van kinderen in het ontwikkelen van ondersteunende en sociale netwerken
- Kinderen leren om levensvaardigheden te ontwikkelen die hen kunnen helpen om later zelfstandig te leven als volwassene

Hulpverleners die werken met kinderen die seksueel misbruikt zijn, dienen daarbij een speciale training te krijgen die hen in staat stelt om:

- De behoeften aan fysieke veiligheid te herkennen om kinderen te beschermen tegen gevaarlijke situaties
- Weten om te gaan met moeilijk gedrag en kinderen die drugs en alcohol misbruiken
- Emotionele veiligheid kunnen bieden aan kinderen zodat het kind kan werken aan de opbouw van normale relaties met

volwassenen, beter gaat denken over zichzelf en de volwassen wereld. Om een emotioneel veilige omgeving te bieden, dient de hulpverlener betrouwbaar, consequent en geduldig te zijn

Speciale behoeften van minderjarigen die seksueel uitgebuit zijn

Minderjarigen die seksueel uitgebuit zijn kunnen te maken krijgen met gezondheidsproblemen, zoals seksueel overdraagbare aandoeningen, zwangerschap en trauma's. De gezondheidsproblemen, die duidelijker zichtbaar zijn, zijn gemakkelijker te behandelen dan de meer subtiele psychische en psychosociale gevolgen. De ervaringen die de minderjarigen hebben meegemaakt tijdens de uitbuitingsperiode kunnen invloed hebben op hun gedrag en het reïntegratieproces bemoeilijken. Ook kunnen de kinderen voor de uitbuitingsperiode te maken hebben gehad met seksueel misbruik, geweld of verwaarlozing.

Minderjarige slachtoffers van mensenhandel die aan het herstellen zijn hebben, vooral als ze in psychotherapie zijn of psychosociale steun krijgen, behoefte aan een gevoel van veiligheid, voorspelbaarheid en controle in hun leven. Dit vraagt ook om een samenhangende benadering van de volwassenen die met de minderjarige te maken krijgen, zoals het personeel dat de dagelijkse zorg heeft voor de minderjarige, het personeel dat de minderjarige medisch en psychologisch bijstaat, en de politie die verantwoordelijk is voor het strafrechtelijk onderzoek.

Hieronder staan een aantal uitingen van gedrag die minderjarigen die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting vertonen. Uitgebreidere

informatie over de gevolgen van kinderhandel voor minderjarigen, is te vinden in Factsheet 4b.

Geseksualiseerd gedrag

Het seksueel misbruik heeft invloed op de seksuele ontwikkeling van kinderen. Zo kan het kind in verwarring zijn of allerlei misvattingen hebben over seksueel gedrag en seksuele moraal. Ook kan het kind seksuele activiteit associëren met nare herinneringen. Het kind kan ook geleerd hebben om seksueel gedrag te gebruiken als een strategie om andere mensen te manipuleren en zo te krijgen wat het wil.

Probleemgedrag

Seksueel misbruik en uitbuiting hebben negatieve gevolgen op het zelfbewustzijn van de minderjarigen en hun gevoel van eigenwaarde. Het kan leiden tot schuldgevoelens ten aanzien van zichzelf. Ze kunnen zelfs weglopen uit hun veilige omgeving en weer terugkeren naar de uitbuitingssituatie. Ze kunnen risicovol gedrag gaan vertonen, zoals drugs en alcoholmisbruik, gedeeltelijk als een vlucht, maar ook omdat ze zich zelf niet belangrijk of waardeloos voelen.

Hechtingsproblemen

Seksueel misbruik kan het vertrouwen van een kind in een volwassene ernstig beschadigen. Mensen bouwen hun relaties op basis van hun voorgaande ervaringen. Daarom vinden kinderen die seksueel misbruikt zijn het vaak erg moeilijk om volwassenen te vertrouwen. Het beeld dat mensen van zichzelf hebben is gedeeltelijk gebaseerd op de aard van de relaties die ze met anderen hebben. Als een minderjarige geen ervaring heeft met een liefdevolle relatie met een volwassene dan kan het kind geleidelijk aan internaliseren dat dit

betekent dat het niet lief is. Dit heeft niet alleen gevolgen voor het gedrag van de minderjarige tijdens zijn jeugd maar ook in zijn latere leven.

Een gevolg van seksueel misbruik is dat de wensen van de minderjarige, zijn of haar wil en zelfbeschikking ter zijde zijn geschoven om tegemoet te komen aan de dominante wens van de meer machtige volwassene of leeftijdsgenoot. Gevoelens van machteloosheid kunnen leiden tot gevoelens van kwetsbaarheid en als gevolg daarvan kunnen minderjarigen op zoek gaan naar situaties waarin zij zich machtig voelen en de macht in handen hebben.

De behoeften van minderjarigen die slachtoffer zijn van commerciële seksuele uitbuiting worden vastgesteld door artsen en psychologen die hier ervaring mee hebben. Een gespecialiseerde deskundige kan de specifieke vormen van schade bij seksueel misbruikte kinderen herkennen en beschikt ook over de vaardigheden om de minderjarige in staat te stellen om te praten over seksueel misbruik. Zo'n deskundige is bovendien op de hoogte van de prognoses voor, en de wegen naar, lichamelijk en psychisch herstel.

ONDERDEEL

7

OPSPORING VAN HANDEL IN MINDERJARIGEN

Doelstelling

Dit trainingsonderdeel richt zich op het vergroten van de bewustwording van de deelnemers over de complexiteit van mensenhandel en de noodzaak mensenhandelzaken te laten onderzoeken door de juiste beroepskrachten. Een ander doel van dit onderdeel is om te laten zien wat de kwetsbaarheid is van minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel en wat het betekent om minderjarigen te beschermen tijdens een politieonderzoek.

Aanwijzingen voor de trainers

Houd er rekening mee dat alleen politierechercheurs, die daartoe speciaal opgeleid zijn, strafrechtelijk opsporingsonderzoek doen. In veel landen zijn er bij de politie speciale eenheden voor de aanpak van mensenhandel. Voor een goede uitvoering van dit onderdeel is het belangrijk om goed op de hoogte te zijn van de expertise van de deelnemers en daarbij aan te sluiten.

Als tijdens dit onderdeel gewerkt wordt in kleinere groepen, dient in ieder geval een deelnemer in elke groep te weten wat het politiewerk inhoudt in een opsporingsonderzoek. Als er politierechercheurs of een officier van justitie deelnemen aan de training, dan kan de trainer hen een leidinggevende rol geven. Op deze manier kunnen de andere deelnemers een goed beeld krijgen van de wijze waarop opsporingsonderzoek wordt uitgevoerd en het belang gaan inzien van het vergaren en veiligstellen van bewijsstukken.

Het is belangrijk om de specifieke omstandigheden en het belang van het minderjarige slachtoffer te benadrukken. Als de groepen hun onderzoeksplannen hebben besproken, kan de trainer hen vervolgens vragen om hun plannen kritisch te bekijken vanuit het gezichtspunt van de minderjarigen die betrokken zijn in de zaken.

Voorstel voor invulling van dit trainingsonderdeel

- a. Verdeel de deelnemers in groepen van vier tot zes personen en vraag hen om samen Factsheet 7 te lezen.
- b. Alternatief: Presenteer Factsheet 7 met een PowerPoint-presentatie.
- c. Brainstorm samen met de deelnemers over richtlijnen voor onderzoek in mensenhandelzaken, en in het bijzonder voor onderzoek waarin minderjarigen betrokken zijn. Schrijf aanvullende punten op een flip-over.
- d. Verdeel de deelnemers in kleinere multidisciplinaire groepen. Elke groep gaat een plan maken voor een opsporingsonderzoek en een inval. Een

groep maakt gebruik van Werkblad 7a en de andere groep van Werkblad 7b om hun plan uit te werken en op te schrijven welke acties ze zullen gaan ondernemen. Elke groep schrijft de hoofdpunten van de acties op een groot flip-overvel.

- e. Aan de hand van hun flip-overvel presenteren de deelnemers uit elke groep hun opsporingsonderzoeksplan: Wat ze gaan doen om bewijs te vergaren, hoe ze zullen omgaan met verdachten en slachtoffers die ze tegen gaan komen.
- f. Vraag de deelnemers van elke groep om te reageren op de presentatie van de andere groep. Maak daarbij gebruik van de volgende vragen:
 - Liepen minderjarige slachtoffers gevaar tijdens het onderzoek en de inval? Zo ja, wat zijn dan de gevaren?
 - Op welke manier kan je de minderjarigen beter beschermen? Wat zou je kunnen doen?
 - Heb je de getuigenis van de minderjarigen nodig voor de rechtszaak of heb je genoeg bewijs voor een veroordeling zonder hun getuigenis?

Bijlagen

Werkblad 7a Het plannen van een onderzoek:

De escortservice

Werkblad 7b Het plannen van een onderzoek:

De bordeelcatalogus

Factsheet 7 Opsporing van mensenhandel

Benodigd materiaal

- Kopieën van Factsheet 7
- Kopieën van Werkblad 7a en 7b
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

120 minuten

WERKBLAD 7A

HET PLANNEN VAN EEN ONDERZOEK: DE ESCORTSERVICE

Omstandigheden

Een man doet anoniem aangifte bij de politie. Hij vertelt dat hij bij een escortservice een dame had besteld. Het nummer van de escortservice vond hij in een advertentie in de plaatselijke krant, waarin werd geadverteerd met "lekkere studentes". Hij vertelt dat hij zag dat de man die het meisje bracht, haar sloeg voordat ze de auto uitstapte. Hij schrok en vroeg het meisje toen ze binnenkwam of het wel goed met haar ging. Ze barstte daarop in huilen uit en vertelde dat ze door drie mannen gedwongen wordt seks te hebben met klanten. Ze smeekte hem tegen niemand wat te zeggen omdat ze bang was voor de wraak van haar uitbuiters als zij erachter zouden komen dat ze iemand wat heeft verteld. De man die de aangifte doet, zegt geen seks te hebben gehad met het meisje maar haar alleen wat geld te hebben gegeven zodat ze niet nog verder in de problemen zou komen. Omdat hij zich zorgen maakte over het meisje besloot hij toch aangifte te doen. De politie neemt de aangifte serieus en besluit een onderzoek te starten. De naam en het

telefoonnummer van het escortbureau zijn de enige gegevens die ze vooralsnog hebben.

De opdracht

Plan een onderzoek naar dit mogelijke misdrijf in mensenhandel. Werk nauwkeurig uit wat er gedaan moet worden voordat de mensen die betrokken zijn bij dit misdrijf gearresteerd kunnen worden. Plan hiervoor ook een inval.

De volgende zaken kunnen daarbij van belang zijn:

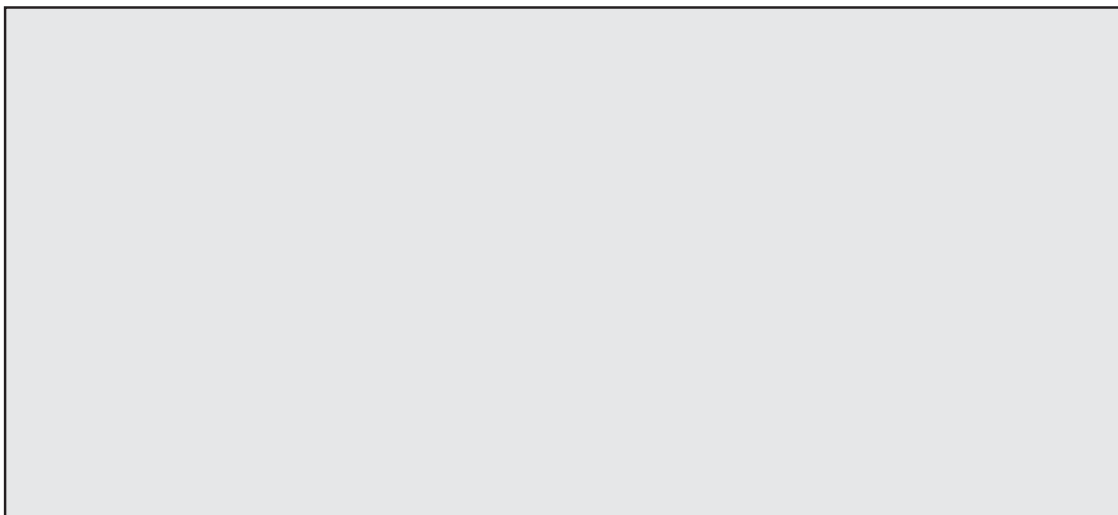
- Nagaan bij de providers van mobiele telefonie wat de adresgegevens zijn achter het nummer van de escortservice en met wie er gebeld wordt
- Observatie van het adres achter het telefoonnummer
- Onderzoek naar voertuigen
- Raadplegen van (open) bronnen, bijvoorbeeld overheidsinstellingen
- Volgen van verdachten die uit het pand komen achter het telefoonnummer
- Ondervragen van mensen die in hetzelfde gebouw bij andere bedrijven of bij bedrijven in de directe omgeving werken
- Leeftijd en identiteit (nationaliteit) van het meisje uitzoeken
- Controleren van de lijst met vermiste personen
- Inschrijving bij de kamer van koophandel nagaan
- Assistentie vragen aan maatschappelijke en hulpverleningorganisaties die zich inzetten voor (de belangen van) minderjarigen en/of (gedwongen) prostituees
- Assistentie vragen aan gespecialiseerde politierechercheurs of andere specialisten
- Het controleren van kranten, tijdschriften en websites op advertenties die gerelateerd kunnen zijn aan de escortservice

Houd met de volgende zaken rekening bij het plannen van de inval:

- Het tijdstip van de inval
- Het doorzoekingsbevel dat nodig is
- Het personeel dat aanwezig moet zijn tijdens de inval
- De ondersteuning die nodig kan zijn van collega's
- De ondersteuning die nodig kan zijn van andere personen/organisaties
- Wat er bij een doorzoeking zou kunnen worden aangetroffen dat bewijs op kan leveren dan wel informatie over andere slachtoffers/daders op kan leveren
- Hoe met bewijs moet worden omgegaan dat tijdens de inval gevonden wordt
- Wat er met dat bewijs moet gebeuren
- Hoe er met verdachten om moet worden gegaan die aangetroffen worden tijdens de inval
- Hoe er met klanten moet worden omgegaan die in het bordeel worden aangetroffen tijdens de inval
- Hoe er met volwassen prostituees moet worden omgegaan die worden aangetroffen tijdens de inval
- Hoe er met minderjarigen moet worden omgegaan die worden aangetroffen
- Welke moeilijkheden er te verwachten zijn tijdens het proces van voorbereiding en met betrekking tot het samenwerken met andere partijen
- Welke informatie er in andere landen bekend zou kunnen zijn
- Wat er bestuurlijk mogelijk is (bijvoorbeeld prostitutiecontrole)

Beschrijf het actieplan voor het onderzoek en maak een lijst van acties die ondernomen moeten worden:

Actieplan

Lijst van acties (wie, wat, waar)

WERKBLAD 7B

HET PLANNEN VAN EEN ONDERZOEK: DE BORDEELCATALOGUS

Omstandigheden

Een man vertelt een vriend van hem dat hij regelmatig naar een illegaal bordeel gaat, vooral als zijn vrouw voor zaken van huis is. Hij is zelf een rijke zakenman. Hij vertelt de vriend dat de klanten in het bordeel hun sekspartners kunnen kiezen uit een catalogus. Hij zegt dat tot zijn verbazing daarin ook hele jonge meisjes en zelfs jongens worden aangeboden. Hoewel er bij de foto's in de catalogus geen leeftijden staan is het op de foto's duidelijk te zien dat het hier om kinderen gaat en staan er beschrijvingen bij als 'Baby Chick' en 'Ondeugende scholier'. De man vindt het een onprettig idee om seks te hebben met minderjarigen omdat hij zelf jonge kinderen heeft. Hij heeft daarom ook geen gebruik gemaakt van de jonge prostituees. Hij wil echter wel de verschillende volwassen vrouwen in het bordeel proberen. Er is een uitgebreide keus, inclusief Aziatische en Afrikaanse vrouwen. De vriend is ontzet over het idee dat er buitenlandse vrouwen en kinderen in zijn land worden aangeboden voor seks. Hij belt

de politie en doet anoniem melding van het bordeel omdat hij niet zijn eigen naam of die van zijn vriend wil geven.

Het bordeel bevindt zich in een appartementencomplex in een chique gedeelte van de stad. De politie vermoedt dat een aantal klanten invloedrijke mensen zijn. Het lijkt hier te gaan om een onderneming van mensen met hoge posities in de maatschappij, die zeer waarschijnlijk hun uiterste best doen om hun praktijken geheim te houden. Het is daarom aannemelijk dat de communicatiemiddelen tussen de mensen die het bordeel beheren beveiligd zijn en moeilijk na te zijn gaan.

De opdracht

Plan een onderzoek naar dit mogelijke mensenhandelmisdrijf. Werk nauwkeurig uit wat er gedaan moet worden voordat de mensen die betrokken zijn bij dit misdrijf gearresteerd kunnen worden. Plan hiervoor ook een inval. Houd er rekening dat er mogelijk invloedrijke personen bij dit misdrijf betrokken zijn. De volgende zaken kunnen daarbij van belang zijn:

- Vormen van een speciaal embargoteam met collega's van buiten de regio uit verschillende disciplines; zedezaken, divisie georganiseerde criminaliteit, kinderporno, bureau digitale recherche, mensenhandel, misdaadanalyse, criminele inlichtingen eenheid en informatie desk.
- De locatie waar vanuit het embargoteam gaat werken
- Gebruik maken van een afgesloten researchesysteem
- Eén contactpersoon binnen Interpol, Europol en Korps Landelijke Politiediensten (KLPD)
- Voorkoming van herkenning door onder andere het huren van voertuigen

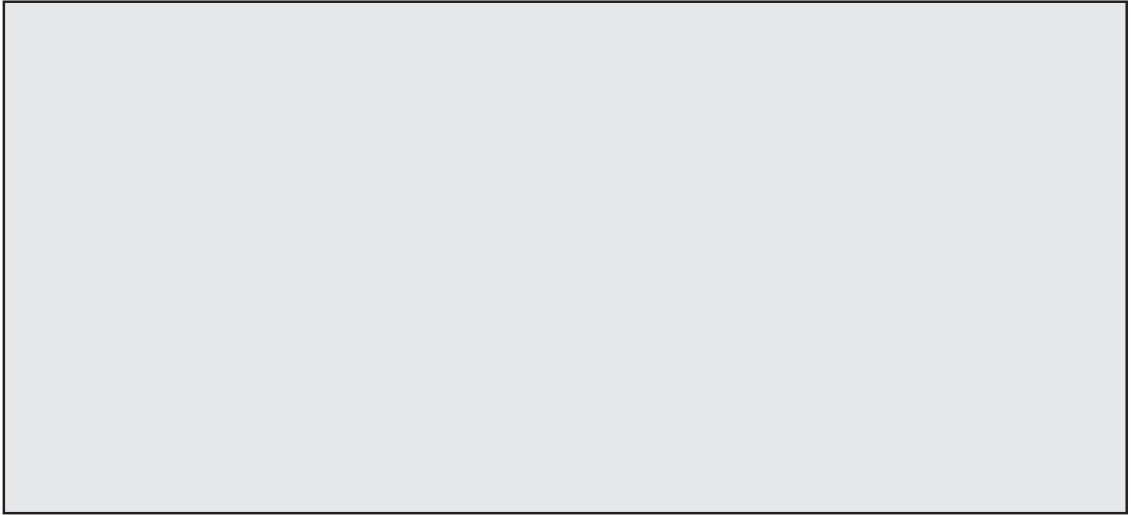
- Observatie van het bordeel
 - Volgen van verdachten die uit het bordeel komen
 - Plaatsten van telefoontaps, camera's en dergelijke bij verdachten
 - Ondervragen van mensen die in hetzelfde gebouw bij andere bedrijven of bij bedrijven in de directe omgeving werken
 - Controleren van de lijst met vermiste personen
 - Navraag doen bij politie in andere landen
 - Assistentie vragen aan maatschappelijke en hulpverleningorganisaties die zich inzetten voor (de belangen van) minderjarigen
 - Assistentie vragen aan gespecialiseerde politieagenten of andere specialisten
 - Het controleren van kranten, tijdschriften en websites op advertenties die gerelateerd kunnen zijn aan het bordeel.
- Hoe er met minderjarigen moet worden omgegaan die worden aangetroffen
 - Welke moeilijkheden er te verwachten zijn tijdens het proces van voorbereiding en met betrekking tot het samenwerken met anderen

Houd met de volgende zaken rekening bij het plannen van de inval:

- Het tijdstip van de inval
- Het huiszoekingsbevel dat nodig is
- Het personeel dat aanwezig moet zijn tijdens de inval
- De ondersteuning die nodig kan zijn van collega's
- De ondersteuning die nodig kan zijn van andere personen/organisaties
- Hoe met bewijs moet worden omgegaan dat tijdens de inval gevonden wordt
- Wat er met dat bewijs moet gebeuren
- Hoe er met verdachten om moet worden gegaan die aangetroffen worden tijdens de inval
- Hoe er met klanten moet worden omgegaan die in het bordeel worden aangetroffen tijdens de inval
- Hoe er met volwassen prostituees moet worden omgegaan die worden aangetroffen tijdens de inval

Beschrijf het actieplan voor het onderzoek en maak een lijst van acties die ondernomen moeten worden:

Actieplan

Lijst van acties (wie, wat, waar)

FACTSHEET 7

OPSPORING VAN MENSENHANDEL

De onderstaande tekst geeft inzicht in de taken en de werkwijze van opsporingsteams van mensenhandel, en de aspecten waarmee rekening moet worden gehouden tijdens een inval bij het vermoeden van mensenhandel.

Bij een strafrechtelijk onderzoek is het de taak van de politie om bij het vermoeden van een misdrijf onderzoek te doen naar de gebeurtenissen en de waarheid aan het licht te brengen. Om een misdrijf succesvol te vervolgen moet er voldoende bewijsmateriaal verzameld worden. De politie bewaart dit bewijs en bereidt een dossier voor waarmee het Openbaar Ministerie de dader kan vervolgen.

Bij mensenhandel is de plaats van het misdrijf niet altijd duidelijk aan te wijzen. Het speelt zich af tussen verschillende plaatsen. Hoewel mensenhandel binnen de grenzen van één land kan plaatsvinden, zijn vaak meerdere landen plaats van handeling. Dit maakt het voor het verloop van het strafrechtelijk onderzoek en de vervolging van de daders vaak ingewikkeld.

Verloop van het onderzoek en de inval

Het onderzoek naar mensenhandel wordt zorgvuldig gepland en gecoördineerd. Er wordt gekeken welke assistentie er nodig is bij het verhoren van slachtoffers, getuigen en verdachten, en het onderzoeken van de plaats van het misdrijf. Als er ergens een inval wordt gedaan op een plaats waar slachtoffers verwacht worden, bepalen lokale omstandigheden welke middelen er nodig zijn bij de inval. De volgende specialisten dienen echter aanwezig te zijn in een onderzoeksteam:

- Tolken die de taal spreken van de verdachten en de slachtoffers
- Fotografen en cameramensen die video-opnames maken
- Gespecialiseerde rechercheurs en agenten
- Forensisch onderzoeksteam
- Gespecialiseerde ondersteuning, zoals computerspecialisten

Tijdens de inval wordt het arrestatieteam in twee groepen verdeeld: De ene groep zorgt voor de bescherming en de verwijdering van de slachtoffers van de plaats van het delict, en de andere groep arresteert de verdachten van mensenhandel. De slachtoffers worden zo snel mogelijk van de plaats van het misdrijf verwijderd om te voorkomen dat de mensenhandelaars hun verder kunnen intimideren.

Tijdens de arrestatie van de verdachten worden er video-opnames gemaakt die kunnen dienen als bewijs in de rechtszaak die mogelijk volgt uit het onderzoek. Ook worden er foto's gemaakt van de verdachten, de plaats van het misdrijf, de verwondingen van de slachtoffers, bewijsmateriaal dat wordt aangetroffen op de

plek van het misdrijf en van de omgeving waar het misdrijf plaatsvond.

Als er tijdens de inval slachtoffers worden aangetroffen krijgen zij de gelegenheid om hun bezittingen bij elkaar te pakken en mee te nemen. Een tolk maakt hen duidelijk dat zij als slachtoffer worden gezien en niet als daders. Vanuit de plek waar de slachtoffers worden aangetroffen, worden ze meegenomen naar het politiebureau waar ze de tijd krijgen om tot rust te komen en hun verhaal te doen.

Er vindt een uitgebreide doorzoeking plaats van de locatie waarvan vermoed wordt dat er mensenhandel plaatsvindt. Elk bewijsmateriaal kan cruciale informatie bevatten voor de vervolging van de daders. Daarom wordt alles wat belangrijk kan zijn in beslag genomen. Bewijs wordt verzegeld en gedocumenteerd. Gedocumenteerd wordt wie er in bezit was van welk voorwerp. Alle relevante plaatsen waar het misdrijf kan hebben plaatsgevonden of zich bewijzen kunnen bevinden, worden doorzocht. Deze plaatsen kunnen aanverwante bordelen zijn, thuisadressen van de verdachten, auto's van de daders, en plaatsen waar slachtoffers gerekruteerd zijn. Vooraf aan de doorzoeking kunnen video-opnames van elke kamer worden gemaakt. Deze kunnen dienen om verklaringen van getuigen te ondersteunen.

Bewijslast kan zijn:

- Agenda's, correspondentie zoals brieven of e-mails, sleutels, advertenties
- Geld, cheques, creditcards, bankafrekeningen, huurovereenkomsten
- Documenten met betalingen van de slachtoffers aan de mensenhandelaren
- Identificatie- en reisdocumenten
- Documenten die gerelateerd zijn aan de reis zoals werkovereenkomsten, deelname aan taalscholen

- Documenten of voorwerpen die bewijs leveren voor het werken in de prostitutie, zoals condooms, seksspeeltjes, pornografische films, prijslijsten
- Alle communicatiemiddelen, zoals mobiele telefoons, computers, websites

Tijdens een onderzoek naar mensenhandel waarbij landsgrenzen overschreden worden is het belangrijk om met buitenlandse opsporingsdiensten en lokale NGO's samen te werken. Dit is belangrijk zodat snel aan informatie en hulp kan worden gekomen als dat nodig is. De samenwerking met lokale NGO's is ook belangrijk bij een goede opvang van en zorg voor de slachtoffers.

Tijdens het verzamelen van bewijslast tegen de mensenhandelaren kan het duidelijk worden dat slachtoffers niet in staat zijn om te getuigen. De angst en het trauma die de slachtoffers hebben opgelopen kunnen hun betrouwbaarheid als getuige aantasten. Dit kan vooral het geval met minderjarige slachtoffers zijn. Het is daarom essentieel dat het belang van de minderjarige in het oog wordt gehouden door na te gaan of het noodzakelijk is het minderjarige slachtoffer te verhoren of dat er genoeg bewijs is verzameld op andere manieren. In Factsheet 8b wordt verder ingegaan op het horen van minderjarige slachtoffers en getuigen. Ook wordt hier behandeld hoe de Nederlandse politie minderjarige slachtoffers tot dertien jaar verhoort om bewijslast te verzamelen.

Bij minderjarige slachtoffers die worden aangetroffen in de prostitutie en voor een derde seksuele handelingen verrichten is volgens de Nederlandse wet altijd sprake van een strafbaar feit. Niet de minderjarige maar de klant en/of exploitant zijn strafbaar (zie ook Factsheet 5b). Om de exploitant echter te

kunnen vervolgen voor mensenhandel moet worden aangetoond dat de minderjarige in de prostitutie werkzaam was of daarin dreigde te geraken. Die betrokkenheid van ouders (werven, vervoer, overplaatsen, huisvesten, opnemen, enige handeling ondernemen/dwingen/bewegen tot prostitutie en/of het opzettelijk voordeel trekken uit de prostitutie van de minderjarige) kunnen in het opsporingsonderzoek door de inzet van diverse opsporingsmiddelen blijken, bijvoorbeeld door observatie en telefoontaps. Het is dus niet noodzakelijk om de minderjarige te verhoren als er voldoende bewijs is om vast te stellen dat het om een misdaad van mensenhandel gaat.

Bescherming van de slachtoffers

Zoals gezegd werkt de politie ook samen met hulpverleners en NGO's voor de bescherming en opvang van de slachtoffers. Als de politie slachtoffers van mensenhandel aantreft, worden de slachtoffers in eerste instantie meegenomen naar het bureau. De politie meldt de slachtoffers aan bij Comensha, het coördinatiecentrum Mensenhandel. Zij geven informatie en advies, regelen opvang bij een opvangtehuis (als het slachtoffer dat wil) en zorgt dat de begeleiding van het slachtoffer op gang komt. Ze opereren hierbij binnen een landelijk dekkend systeem van regionale of lokale netwerken. Als de veiligheids situatie het toelaat wordt het slachtoffer opgevangen in de politieregio waar het aangetroffen is. Zo wordt het gemakkelijk gemaakt voor het slachtoffer om aangifte te doen en contact te hebben met de politie. Als dat niet mogelijk is wordt er een andere opvangplek gezocht voor het slachtoffer.

In misdrijven waarbij mensen verhandeld worden, worden de slachtoffers vaak mishandeld door hun handelaren. Echter, slachtoffers lopen ook het risico om gestigmatiseerd te worden in hun herkomstland door mensen die zijn achtergebleven als bekend wordt dat ze seksueel zijn uitgebuit. Hierdoor worden ze in feite voor een tweede keer 'slachtoffer'. De bescherming van slachtoffers is daarom belangrijk. Dit houdt het volgende in:

- Geheimhouding van hun identiteit zodat het feit dat ze slachtoffer zijn van mensenhandel geen publieke bekendheid krijgt
- Bescherming van de slachtoffers en hun familie zodat ouders geen gelegenheid krijgen vergeldingsacties uit te voeren.
- Geheimhouding van de informatie die de slachtoffers geven over hun ervaringen om verdere stigmatisering te voorkomen

Bij bovenstaande zaken is belangrijk te bedenken dat slachtoffers ook altijd beschermd moeten worden tegen de media. De media kunnen een negatieve rol spelen door bij te dragen aan stigmatisering van het slachtoffer als zij informatie over hem of haar naar buiten brengen. Daarom moeten maatregelen worden getroffen om de slachtoffers, nadat ze uit hun uitbuitingssituatie zijn weggehaald, te beschermen tegen hun handelaren, de media en stigmatisering. Zie voor meer informatie over de bescherming en hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van mensenhandel Factsheet 6.

ONDERDEEL**8****HET VERHOREN VAN
MINDERJARIGEN****Doelstelling**

Dit onderdeel gaat over het verkrijgen van bewijs van minderjarigen in de opsporing en vervolging van mensenhandel. In dit onderdeel wordt stilgestaan bij wat het betekent om te werken met kinderen en jongeren die getraumatiseerd zijn. De deelnemers worden zich ervan bewust hoe zij hier op professionele wijze mee om kunnen gaan.

Aanwijzingen voor de trainer

Factsheet 8a geeft richtlijnen voor het verkrijgen van bewijs en de gespreksvoering met minderjarige getuigen. Factsheet 8b legt het model uit dat door de Nederlandse politie wordt gebruikt voor het verhoren van kinderen onder de dertien jaar. De deelnemers hebben tijd nodig om de informatie in zich op te kunnen nemen. De trainer kan er voor kiezen om zelf een PowerPoint-presentatie te geven of een studioverhoorder te vragen om een presentatie te geven. Een studioverhoorder is een zedenrechercheur die gekwalificeerd is om kinderen onder de dertien jaar te verhoren. Een andere mogelijkheid is om een minderjarige

te vragen om mee te werken aan dit onderdeel door bij te dragen aan een discussie of een rollenspel.

Vervolgens wordt aanbevolen om een brainstormsessie of discussie te voeren over de wijze waarop de richtlijnen in de praktijk toegepast kunnen worden. De trainer kan dit doen aan de hand van een aantal vragen (zie hieronder). Steeds moet de trainer de discussie terugvoeren naar de richtlijnen en het Nederlandse model. Vraag de deelnemers om over de belangen van minderjarigen na te denken, bijvoorbeeld door alternatieve methoden te bedenken waarop bewijs verkregen kan worden zonder dat het voor de minderjarige belastend is. Of manieren waarop het verhoren van kinderen kan worden vermeden.

Als alternatief kan de trainer er voor kiezen om eerst de casussen te behandelen en de Factsheets daarbij als leidraad te gebruiken.

In Werkblad 8a, 8b en 8c staan twee casusbeschrijvingen. Het is ook mogelijk om een eigen casusbeschrijving te geven die relevant en leerzaam is.

Door te werken met een casusbeschrijving kan de groepsdynamiek worden gebruikt om te komen tot de beste manier om een minderjarige te verhoren. Het is mogelijk dat de deelnemers met een opsporingsachtergrond duidelijk en voor de hand liggende vragen willen stellen, terwijl de hulpverleners dit op een meer subtiele manier willen aanpakken. Het is goed om daarbij te bedenken dat de antwoorden op de vragen belangrijk bewijs dienen op te leveren. Door samen te werken komen de deelnemers meer te weten over de wijze waarop vanuit verschillende disciplines de

communicatie met kinderen wordt benaderd. Een alternatieve wijze waarop dit onderdeel ingevuld kan worden is door een video te gebruiken waarin een politieverhoor wordt getoond en vervolgens te bespreken wat er goed en wat minder goed ging in dit verhoor.

Het is belangrijk om in dit onderdeel voldoende tijd en ruimte te bieden aan deelnemers met een hulpverleningsachtergrond. Zij hebben waarschijnlijk meer ervaring met werken met kinderen die in moeilijke omstandigheden verkeren. Zij kunnen hun waardevolle inzichten delen met de deelnemers met een politie- of justitieachtergrond. Aan de andere kant, zijn er in Nederland speciale politierechercheurs (studioverhoorders) die opgeleid zijn om kinderen te horen. Zij kunnen mooie voorbeelden geven.

Wijs de deelnemers ook op het gebruik van hun stem en laat ze nadenken over de effecten die een andere toon of stemgeluid kunnen hebben.

Bespreek met de deelnemers of ze suggesties hebben op welke wijze de minderjarigen in de casusbeschrijvingen zich meer op hun gemak zouden voelen. Daarbij dienen zij rekening te houden met de leeftijd en achtergronden van de minderjarige.

Bekijk of de deelnemers een aantal basisregels kunnen opstellen voor een verhoorsituatie waarin kinderen zich veilig kunnen voelen. Maak aan de deelnemers duidelijk dat het belangrijk is om zich in te leven in het getraumatiseerde kind. Een van de manieren om een vergelijkbaar gevoel op te roepen is om aan de deelnemers te vragen om aan hun buurman of buurvrouw te vertellen over hun laatste (negatieve) seksuele ervaring. Niemand

wil dat graag. Het gevoel dat opgeroepen wordt, kan worden gebruikt als voorbeeld om te laten zien hoe moeilijk het kan zijn voor minderjarigen om met volwassenen over hun seksuele ervaringen te spreken.

Voorstel voor invulling van dit onderdeel

- a. Vraag de deelnemers om de Factsheets 8a en 8b te lezen.
- b. Alternatief: Presenteer de informatie op de Factsheets met behulp van een PowerPoint.
- c. Alternatief: Vraag aan een deskundige om een presentatie te geven over de psychologische ontwikkeling van kinderen en richtlijnen voor het horen van kinderen.
- d. Brainstorm met de gehele groep over hoe de richtlijnen (uit de Factsheet of die door de deskundige zijn gegeven) in de praktijk toegepast kunnen worden. Gebruik hiervoor de volgende vragen:
 - Welke moeilijkheden kom je tegen bij toepassing van deze regels in je werk?
 - Hoe zijn die moeilijkheden op te lossen? Schrijf de conclusies op een flip-over. Bespreek de conclusies vanuit een kinderbeschermingsperspectief.
- e. Deel de Werkbladen 8a, 8b en 8c met de casusbeschrijvingen uit. Vraag de deelnemers om vragen te bedenken die ze willen stellen aan de minderjarigen in de casusbeschrijvingen. Vraag hen vervolgens deze vragen te noemen en schrijf ze op een flip-over. Vraag bij elke vraag of een andere deelnemer de vraag kan herformuleren in andere en meer kindvriendelijke bewoordingen. Bespreek vervolgens de verschillende mogelijkheden. Benadruk dat het bij het verhoren van kinderen belangrijk is om zowel de minderjarige te beschermen als om waardevol bewijs te verkrijgen.

- f. Alternatief: Verdeel de groep in tweetallen. Vraag de koppels het verhoor van de minderjarigen in de casusbeschrijvingen in de vorm van een rollenspel na te spelen. Een deelnemer speelt de minderjarige en de ander speelt de interviewer/rechercheur. Vraag na afloop aan de koppels of ze kunnen vertellen of ze zich in de rol van kind veilig voelden en of ze in de rol als rechercheur relevante informatie hebben verkregen.
- g. Optie: Vraag de deelnemers om voor elke casusbeschrijving drie suggesties te geven over de wijze waarop het minderjarige slachtoffer beschermd zou moeten worden (denk aan: de locatie waar het interview plaatsvindt, de sekse van de interviewer/rechercheur etc.)
- h. Optie: Vraag de deelnemers om een lijst met tips te maken hoe minderjarigen in een strafrechtelijk onderzoek beschermd kunnen worden. Schrijf ze op een flip-over (denk aan: plaats de minderjarige in een omgeving met andere kinderen, roep er een hulpverlener bij, etc.)

Bijlagen

Werkblad 8a - Casus: Wasila

Werkblad 8b - Casus: Nadia

Werkblad 8c - Casus: Irene

Factsheet 8a - Gespreksvoering door de politie met minderjarige slachtoffers van mensenhandel

Factsheet 8b - Het verhoren van jonge kinderen door de politie: Het scenariomodel

Benodigd materiaal

- Kopieën van Factsheet 8a en 8b
- Werkbladen 8a, 8b en 8c
- (Video)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

120 minuten

WERKBLAD 8A

CASUS: WASILA

Wasila komt met een vlucht uit Ghana aan op Schiphol. Daar merkt de Koninklijke Marechaussee op dat het paspoort dat ze bij zich heeft niet van haar is maar van een meisje met de naam Kadija. Het meisje op de foto op het paspoort, Kadija, lijkt veel ouder te zijn dan Wasila, die eruit ziet als zestien.

Wasila probeert de medewerker van de KMar te overtuigen dat het paspoort wel van haar is en dat zij Kadija is. De KMar gelooft haar niet en neemt haar mee naar een kantoortje waar ze verder wordt ondervraagd.

Wasila wil niet veel informatie geven. Ze wil niet zeggen waar ze vandaan komt, hoe ze aan het paspoort komt en wat ze in Nederland komt doen. Ook lijkt ze geen geld bij zich te hebben. Wanneer de KMar haar spullen doorzoekt vinden ze alleen wat kleren en toiletpullen. Tijdens de ondervraging is ze erg nerveus.

De KMar besluit de zaak verder te onderzoeken.

Opdracht

Je wilt erachter komen wat Wasila is overkomen en welke strafbare feiten er gepleegd zijn. Welke vragen zou je haar stellen vanuit een hulpverlenersperspectief en welke vragen vanuit het perspectief van de KMar?

Bijvoorbeeld:

KMar: Je heet geen Kadija. Wat is wel je echte naam?

Hulpverlener: Hoe voel je je? Wil je misschien wat drinken? Hoe noemen je beste vrienden je?

KMar: Waar ben je van plan naartoe te gaan hier in Nederland?

Hulpverlener: Is er iemand die ik voor je kan bellen? Woont je familie ver van hier?

KMar:

Hulpverlener:

KMar:

Hulpverlener:

KMar:

Hulpverlener:

Doe een aantal aanbevelingen over hoe je het best met Wasila om kan gaan tijdens het verhoor.

Aanbeveling 1:

Aanbeveling 2:

Aanbeveling 3:

WERKBLAD 8B

CASUS: NADIA

De politie heeft een inval gedaan in een bordeel. Tijdens de inval zijn er meerdere mensen aangetroffen in het pand. Eén is een man van middelbare leeftijd die een klant blijkt te zijn. De andere is een vrouw van middelbare leeftijd die de 'Madam' is van het bordeel. Zij is Nederlandse. Verder zijn er nog vier jonge vrouwen aangetroffen, van wie er twee Nederlands zijn en twee buitenlands. Ook is er een meisje aangetroffen van ongeveer veertien jaar oud.

Het meisje heeft geen identiteitspapieren. De vrouw van middelbare leeftijd zegt dat ze voor een familielid van haar op het meisje past, maar ze weigert de naam van die persoon te noemen. Ook andere vragen weigert ze te beantwoorden voordat ze een advocaat heeft gekregen.

De jonge vrouwen vertellen aan de politierechercheurs dat ze geen idee hebben waar het meisje vandaan komt omdat ze niet met haar kunnen communiceren. Ze weten wel te vertellen dat het meisje 'Nadia' heet.

Het meisje spreekt nauwelijks Nederlands en kan de vragen van de politie niet beantwoorden. Ze lijkt gedrogeerd te zijn.

Terwijl de politie verder gaat met de onderzoek in het bordeel wordt het meisje onmiddellijk naar het ziekenhuis gestuurd. Daar ontdekken ze dat het meisje uit Rusland komt. Ze hebben echter geen idee hoe ze in Nederland terecht is gekomen.

Een paar dagen later wordt Nadia door de politie verhoord met behulp van een tolk.

Opdracht

Je wilt erachter komen wat Nadia is overkomen en welke strafbare feiten er gepleegd zijn. Welke vragen zou je haar stellen vanuit een hulpverlenersperspectief en welke vragen vanuit het perspectief van de rechercheurs die onderzoek doen naar de zaak?

Bijvoorbeeld:

Politie: Hoe lang ben je al in Nederland?

Hulpverlener: Ik heb iemand meegebracht die jouw taal spreekt. Hoe gaat het nu met je?

Politie: Wie heeft je van Rusland hierheen gebracht?

Hulpverlener: Herinner je je moeder? Mis je haar?

Politie:

Hulpverlener:

Politie:

Hulpverlener:

Politie:

Hulpverlener:

Doe een aantal aanbevelingen over hoe je het best met Nadia om kan gaan tijdens het verhoor.

Aanbeveling 1:

Aanbeveling 2:

Aanbeveling 3:

WERKBLAD 8C**CASUS: IRENE**

Nadat de ouders van Irene zijn gescheiden krijgt ze zowel problemen met haar vader als met haar moeder. Tijdens deze periode maakte ze in haar woonplaats kennis met een man die tien jaar ouder is dan zichzelf en zijn belangstelling voor haar laat blijken. Ze voelt zich geleid. De problemen thuis houden aan en ze wordt op haar veertiende jaar in een internaat geplaatst.

Tijdens de vakantieperiode mag ze tijdelijk terug naar haar moeder. Ze zoekt de man weer op. De dagen daarop verblijft ze veel bij hem in huis. Er ontstaat een proces van aanhalen en afstoten tussen hen. In zijn huis mag veel en ze ontwikkelen een seksuele relatie. Ze vindt hem 'lief'.

Na afloop van de vakantie moet ze terug naar het internaat. Daar is haar vriend het niet mee eens en hij houdt haar bij zich in huis. Hij verwaarloost, mishandelt en bedreigt haar. Zij blijft geloven in zijn goede kanten. Na een tijd eist hij van haar dat ze zichzelf prostitueert en zo geld binnenbrengt. Op dat moment roept ze de hulp in van een kennis en ontsnapt aan hem.

Opdracht

Je wilt erachter komen wat Irene is overkomen en welke strafbare feiten er gepleegd zijn. Welke vragen zou je haar stellen vanuit een hulpverlenersperspectief en welke vragen vanuit het perspectief van de rechercheurs die onderzoek doen naar de zaak?

Bijvoorbeeld:

Politie: Hoelang ben je bij hem geweest?

Hulpverlener: Wat trok je zo aan in deze man?

Politie: Op welke manier heeft hij je mishandeld?

Hulpverlener: Hoe hebben je ouders gereageerd?

Politie:

Hulpverlener:

Politie:

Hulpverlener:

Politie:

Hulpverlener:

Doe een aantal aanbevelingen over hoe je het best met Irene om kan gaan tijdens het verhoor.

Aanbeveling 1:

Aanbeveling 2:

Aanbeveling 3:

FACTSHEET 8A

GESPREKSVOERING DOOR DE POLITIE MET MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN MENSENHANDEL

In de Aanwijzing Mensenhandel van het College van procureurs-generaal staat dat rechercheurs voor het spreken met en het horen van slachtoffers van mensenhandel specifieke scholing moeten volgen en dat certificering zeer gewenst is. Deze scholing wordt verzorgd door de Politieacademie en heet 'Prostitutiecontrole en intake en aangifte mensenhandel'.

In Nederland worden slachtoffers en/of getuigen van misdrijven tussen de vier en dertien jaar verhoord door zedenrechercheurs die een speciale opleiding hebben gevolgd tot studioverhoorder. De methode die hierbij gebruikt wordt is het Scenariomodel. Factsheet 8b gaat hier verder op in en beschrijft het verhoren van kinderen tot dertien jaar die slachtoffer of getuige zijn van een misdrijf. Minderjarige slachtoffers ouder dan twaalf jaar die slachtoffer en/of getuige zijn van een

seksueel misdrijf worden in Nederland niet verhoord door rechercheurs met een speciale opleiding voor het verhoren van minderjarigen. Wanneer het een seksueel misdrijf betreft wordt het verhoor wel afgenomen door een zedenrechercheur. Als het een slachtoffer van mensenhandel betreft heeft de verhorend rechercheur ook een opleiding gevolgd met betrekking tot mensenhandel.

Deze Factsheet geeft een overzicht van de verschillende elementen waarmee rekening moet worden gehouden bij gespreksvoering met minderjarige slachtoffers van mensenhandel. Veel van de richtlijnen in deze Factsheet zijn gericht op hoe rechercheurs (horen te) handelen bij het verhoren van minderjarigen. Zij kunnen andere beroepsgroepen inzicht geven in (een deel van) het werk van rechercheurs. Echter ook andere beroepskrachten hebben taken te vervullen in de lijst die hieronder weergegeven is.

Deze Factsheet biedt onvoldoende basis voor de specifieke scholing die rechercheurs moeten volgen om studioverhoorder te worden. De sheet geeft enkel beknopte richtlijnen en aandachtspunten weer voor beroepskrachten die te maken krijgen met minderjarige slachtoffers van mensenhandel.

Gespreksvoering met minderjarige getuigen

Een opsporingsonderzoek naar mensenhandel, de afhandeling van de aangifte en de hulp aan de minderjarige slachtoffers zijn complexe taken. Omdat de taken verdeeld zijn over verschillende instanties is het van groot belang dat alle betrokkenen nauw samenwerken om tot een goed resultaat te komen. Onderstaande tekst behandelt de aspecten van het proces die direct betrekking hebben op het minderjarige

slachtoffer. Het geeft weer wat er allemaal uitgezocht en geregeld hoort te worden door de verschillende betrokken instanties voordat het slachtoffer verhoord wordt door de politie.

- Er wordt nagegaan of het slachtoffer aangifte wil doen. Voorafgaande aan de aangifte vindt er een informatief gesprek plaats tussen de rechercheur en het slachtoffer; het intakegesprek. In dit gesprek kan het slachtoffer vertellen wat hem is overkomen. Dit intakegesprek kan zich over meerdere dagen uitspreiden. Er wordt uitgelegd wat de strafrechtelijke procedure inhoudt en er wordt gewezen op de mogelijkheid om aangifte te doen. Als het slachtoffer een illegaal in Nederland verblijvende vreemdeling is, wordt ook op de B9-regeling gewezen. Ook wordt er tijdens het intakegesprek op hulpverleningsmogelijkheden gewezen. Het slachtoffer beslist of hij van de mogelijkheden gebruik wil maken. Het informatieve gesprek kan over meerdere dagen plaatsvinden. Het informatieve gesprek en de aangifte kunnen samenvallen. Van het gesprek wordt een schriftelijk verslag gemaakt waarin ook wordt aangegeven welke personen bij het gesprek aanwezig waren.
- Als het slachtoffer zelf geen aangifte wil doen, kan de politie overwegen zelf onderzoek te doen. In het geval van een minderjarige die seksuele handelingen tegen betaling verrichtte met of voor een derde is echter altijd onmiddellijk sprake van mensenhandel. Ook al ziet de minderjarige zich niet als slachtoffer en wil zij/hij bewust in de prostitutie werkzaam zijn, dan nog levert dit het strafbare feit mensenhandel op. Echter zowel de betrokkenheid van derden (daders) zal aangetoond moeten worden als dat de

minderjarige in de prostitutie werkzaam was of daarin dreigde te geraken.

- Indien nodig wordt uitgezocht of de jongere jonger is dan achttien jaar. Het kan soms moeilijk zijn om te bepalen of het jonge slachtoffer nog werkelijk minderjarig is. Het is beter er altijd van uit te gaan dat een persoon jonger dan achttien jaar is als deze er zo uit ziet. Desondanks is het belangrijk om te controleren of de opgegeven leeftijd van het kind klopt.
- Als het slachtoffer minderjarig is wordt de Raad voor de Kinderbescherming ingeschakeld. Als de minderjarige niet de Nederlandse nationaliteit heeft en alleenstaand is, wordt er door stichting Nidos een voogd toegewezen. Er wordt beoordeeld of de minderjarige een potentiële getuige kan zijn in de rechtszaak tegen de mensenhandelaren. Bij kinderen jonger dan dertien jaar is dit niet nodig: Een uitgeschreven versie van een video-opname van het verhoor van jonge kinderen geldt in de Nederlandse rechtbank als voldoende bewijs. Het kind hoeft dan niet fysiek aanwezig te zijn in de rechtzaal (zie ook Factsheet 8b en "Voorbereiding van een minderjarige die voor de rechtbank gaat getuigen" in deze Factsheet).
- Er wordt een risicoanalyse van de veiligheid van de minderjarige en zijn familieleden gemaakt om er voor te zorgen dat de benodigde beschermingsmaatregelen kunnen worden genomen. De Raad voor de Kinderbescherming is belast met het maken van deze risicoanalyse. Soms dragen ze het maken van de analyse over aan Stichting Nidos. De risicoanalyse hoort vast te stellen wat de risico's zijn voor het kind en zijn familieleden in Nederland, in het land van herkomst, en een eventueel derde land. Er hoort niet alleen te worden onderzocht wat

de risico's zijn tijdens het strafrechtelijke proces maar ook wat de risico's daarna zijn.

- Ook wordt er uitgezocht wat er in de nabije toekomst met het kind gaat gebeuren. Door een goede voorbereiding kunnen vragen van het kind over de toekomst snel beantwoord worden. Als de minderjarige uit het buitenland komt, wordt uitgezocht of hij terug wil keren naar zijn land van herkomst of zijn familieleden. De achtergronden en de wensen van het kind worden hiervoor achterhaald. Dit gebeurt zowel bij het informatieve gesprek door de politie, alsook door de voogdij-instelling, de Raad voor de Kinderbescherming en de Dienst Terugkeer en Vertrek van het Ministerie van Justitie.
- De veiligheid van het kind hoort voorop gesteld te worden. De veiligheid van het kind behoort voor bewijsvergaring te gaan. Minderjarigen mogen niet onder druk worden gezet om te getuigen.
- Het 'belang van het kind' behoort voorop gesteld worden. Dit kan betekenen dat het horen van de minderjarige niet plaats kan vinden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als het in het belang van het kind is om het kind direct terug te brengen naar het land van herkomst of te herenigen met zijn familieleden.

Ter voorbereiding van het verhoor

- Bij het verhoor kunnen meerdere mensen aanwezig zijn. Allereerst het slachtoffer en de verhorende rechercheur. Er wordt met het slachtoffer overlegd of hij/zij liever met een vrouwelijke of mannelijke rechercheur spreekt. Daarnaast wordt er een tolk ingezet als hij/zij de Nederlandse taal niet of onvoldoende spreekt. Uitgangspunt is dat de te horen persoon het recht heeft te worden gehoord in een taal die zij/hij begrijpt. Tezamen met de te horen persoon wordt bepaald in welke taal zal worden gehoord. De verhoorder dient hierbij tevens rekening te houden met cultuurverschillen en dient zich zoveel mogelijk inzicht te verschaffen waarin de culturen van elkaar verschillen en hoe je in het verhoor moet omgaan met iemand uit die andere cultuur. Als het slachtoffer daaraan behoefte heeft, kan er een vertrouwenspersoon aanwezig zijn bij het gesprek. Bij voorkeur is deze persoon iemand die geen belang of betrokkenheid in de zaak heeft en voor het slachtoffer geen belemmering vormt om vrijuit te spreken. Er zullen dan afspraken met het slachtoffer en de vertrouwenspersoon worden gemaakt over de rol en aanwezigheid van de vertrouwenspersoon alvorens het verhoor plaatsvindt. Ook kunnen slachtoffers van mensenhandel zich laten bijstaan door een slachtofferadvocaat. Deze kan ook aanwezig zijn bij het verhoor.
- Het verhoor wordt goed voorbereid, zodat één verhoor met de minderjarige voldoende is. De vragen die tijdens het verhoor gesteld gaan worden, worden voorbereid zodat geen enkel aspect over het hoofd wordt gezien. Het is de bedoeling dat al het bewijs dat verzameld is goed wordt gedocumenteerd en gearhiveerd zodat het ook in een later stadium kan worden geraadpleegd.
- De verdachte van uitbuiting of een andere persoon die iets met de uitbuiting te maken heeft mag onder geen enkele voorwaarde aanwezig zijn bij het interview.
- De Aanwijzing Mensenhandel van het College van procureurs-generaal geeft de aanbeveling dat in alle gevallen van mensenhandel waarbij minderjarige slachtoffers betrokken zijn de aangifte wordt

opgenomen met auditieve of audiovisuele middelen. Dit bevordert de kwaliteit van het onderzoek.

- Bij minderjarige slachtoffers van kinderhandel onder de dertien jaar wordt er voor een geschikte verhoorruiimte gezorgd. In Nederland zijn er op elf politiebureaus speciale ruimtes ingericht voor het verhoren van kinderen.

Tijdens het verhoor

- De rechercheur die het verhoor afneemt hoort voor een veilige en rustige sfeer tijdens het verhoor te zorgen. Hij hoort geïnteresseerd te zijn in wat de minderjarige zegt en oogcontact te maken.
- De verhorend rechercheur probeert de minderjarige op zijn gemak te stellen en een situatie te creëren waarin de minderjarige gevoelige informatie durft te vertellen.
- De rechercheur die het verhoor afneemt hoort aan de basisbehoeften van de minderjarige te denken door te zorgen voor voldoende pauzes om even naar het toilet te gaan, iets te drinken of even te bewegen.
- Er wordt open en eerlijk over de reden van het interview en de context van het strafrechtelijk onderzoek gepraat. Er wordt aangegeven op welke wijze het strafrechtelijke proces verder zal verlopen en wat de rol van de minderjarige daarin zal zijn.
- Er hoort te worden uitgelegd aan de minderjarige welke maatregelen er zijn genomen om zijn veiligheid te waarborgen en wat er na het gesprek zal gebeuren.
- Er wordt aan de minderjarige uitgelegd dat hij niet gedwongen mag worden te getuigen als hij dat niet wil. Ook wordt uitgelegd hoe de informatie die hij tijdens het interview geeft in het onderzoek gebruikt zal worden.
- Er wordt uitgelegd aan de minderjarige

dat het gesprek zal worden opgenomen op video- en geluidsband.

- Het laten zien van afkeur of ongenoegen als het kind over zijn misbruik- en uitbuitingservaringen vertelt, wordt vermeden. Ook fronzen of lichaamstaal die een negatieve houding verradt wordt vermeden.
- De minderjarige mag niet onder druk worden gezet en extra aangespoord worden om over zijn ervaringen te vertellen.
- De minderjarige krijgt voldoende gelegenheid om zelf vragen te stellen. Hierop hoort de politie een eerlijk antwoord te geven.
- De rechercheur die het verhoor afneemt herhaalt de verklaring van de minderjarige zodat hij/zij de gelegenheid heeft deze verder aan te vullen of te verduidelijken.

Communicatie tijdens het verhoor

- In de communicatie met de minderjarige wordt rekening gehouden met de leeftijd en de rijpheid van de minderjarige door eenvoudige woorden te gebruiken die aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van het kind.
- De minderjarige wordt niet onderbroken, behalve als dat nodig is om informatie te verduidelijken.
- Het kind of de jongere kan zijn verhaal op zijn eigen manier en in zijn eigen tempo vertellen.

Taalgebruik tijdens het verhoren van minderjarigen:

Het juiste taalgebruik is heel belangrijk tijdens het spreken met minderjarigen, vooral wanneer het jonge kinderen betreft. Het volgende dient te worden vermeden:

1. Lange zinnen
2. Moeilijke zinnen
3. Sturende of suggestieve zinnen
4. Passieve vragen ('Wat werd er door hem gedaan?')
5. Negatieve zinnen ('Heb je het haar niet verteld?')
6. Vragen met meer dan één betekenis
7. Dubbele ontkenningen ('Heeft je moeder je niet verteld dat je niet naar buiten moest gaan?')
8. Hypothetische vragen ('Zeg het me als je moe bent')
9. Het gebruik van het woord 'waarom' om te voorkomen dat het kind zich verantwoordelijk voelt voor wat hem is overkomen.

Beter is om gebruik te maken van:

1. Korte zinnen
2. Makkelijke zinnen
3. Actieve vragen ('Wat deed hij?')
4. Positieve zinnen ('Heb je het haar verteld?')
5. Vragen met één betekenis
6. Enkele ontkenning ('Heeft je moeder gezegd dat je niet naar buiten moest gaan?')
7. Directe benadering ('Ben je moe?')

Een techniek die wordt gebruikt bij het verhoren van kinderen is die van het *actieve luisteren*. Deze gaat ervan uit dat kinderen gemakkelijker hun verhaal vertellen als dit constant verbaal of non-verbaal goedgekeurd wordt. Deze goedkeuring uit zich in het herhalen van de informatie die het kind net heeft gegeven.

Bijvoorbeeld:

- Kind: Toen sloeg hij me in mijn gezicht.
- Rechercheur: Hij sloeg je in het gezicht?
- Kind: Ja, en het was verschrikkelijk. Het deed pijn en ik ging huilen.

Rechercheur: Het deed pijn en je voelde je verschrikkelijk?

De rechercheur dient echter voorzichtig te zijn en geen emoties of gebeurtenissen ter sprake te brengen die niet door het kind geuit zijn. Dit kan de waarde van het verhoor als bewijslast beïnvloeden.

(Zie ook Factsheet 8b over het scenariomodel voor het verhoren van minderjarige slachtoffers en getuigen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar)

Vorbereiding van een minderjarige die voor de rechtbank gaat getuigen

Volgens de Aanwijzing Mensenhandel van het College van procureurs-generaal heeft de verdachte in beginsel recht op het verhoren van getuigen. In politie- en rechtszaken wordt het slachtoffer ook als getuige gezien. Slachtoffers van twaalf jaar en jonger kunnen echter niet worden opgeroepen om te getuigen tijdens een rechtszitting. Het uitgeschreven verslag van hun aangifte en de audiovisuele opname daarvan geldt als voldoende bewijs.

Bij oudere slachtoffers zal een belangenafweging worden gemaakt tussen de bescherming van de persoonlijke levensfeer, de veiligheid en gezondheid van het (minderjarige) slachtoffer en het recht van de verdachte om het slachtoffer te ondervragen. Het OM kan voorstellen het slachtoffer te horen buiten de aanwezigheid van de verdachte. Ook kan de officier van justitie zich ertegen verzetten dat een minderjarig slachtoffer tijdens de rechtzitting wordt gehoord. Wel geeft de Aanwijzing Mensenhandel aan dat het wenselijk is het ontbreken van de

mogelijkheid tot (rechtstreekse) ondervraging te compenseren. Dit kan gedaan worden door het afspelen van de video-opname met de belastende verklaring/aangifte van het slachtoffer tegenover de politie, het horen van de getuige door de rechter-commissaris of het verhoren van de ambtenaren die het verhoor met het slachtoffer hebben afgenomen. In een zeer beperkt aantal gevallen, wanneer het slachtoffer dat gehoord wordt niet bij de verdachte bekend is, kan het slachtoffer als bedreigde getuige worden aangemerkt en anoniem worden gehoord door de rechter-commissaris.

Als een minderjarige bereid is om te getuigen voor de rechtbank is het belangrijk dat de minderjarige daar goed op wordt voorbereid. Verschillende betrokkenen spelen daar een rol in:

- Justitie licht de minderjarige en de ouders/verzorgers of de voogd in over de datum en de tijd waarop de rechtszaak zal plaatsvinden. Tijdens een gesprek dat plaatsvindt voordat de rechtszaak begint legt de officier van justitie, een slachtofferadvocaat of een hulpverlener van Slachtofferhulp uit hoe het proces gaat verlopen en wie waar zit en wie wat doet. Hierbij wordt de minderjarige ook uitgelegd dat hij als getuige wordt opgeroepen en niet als dader wordt gezien. Tevens wordt verteld of de dader ook aanwezig zal zijn in de rechtbank en waarom dit zo is. Ook komen de maatregelen aan de orde die zijn genomen om te voorkomen dat de dader ontsnapt.
- Slachtofferhulp of een slachtofferadvocaat bereidt de minderjarige voor op de vragen die gesteld kunnen worden tijdens de hoorzitting en op welke manier hij kan antwoorden. De slachtofferadvocaat mag het slachtoffer ook bijstaan tijdens de rechtszaak.
- Een hulpverlener (bijvoorbeeld van Slachtofferhulp) zorgt ervoor dat er een ouder/voogd aanwezig is die het kind kan vergezellen naar de rechtbank en/of dat er iemand aanwezig is die het slachtoffer emotioneel kan ondersteunen tijdens het proces. In praktijk is het gebruikelijk dat de opsporingsambtenaren die de zaak in behandeling hebben ook het slachtoffer vergezellen.

Invloed van traumatische ervaringen op gespreksvoering

Zoals beschreven in Factsheet 4b, hebben de ervaringen van slachtoffers van kinderhandel vaak gevolgen voor hun psychische gezondheid en gedrag. Kinderen die slachtoffer zijn van mensenhandel kunnen lijden aan posttraumatische stressstoornis (PTSS) en deze stoornis kan zich op verschillende manieren uiten. De minderjarige kan:

- Zijn ervaring depersonaliseren en erover vertellen alsof het iemand anders betreft
- Zich niet herinneren wat er gebeurd is
- Apathisch, verdoofd of ongeïnteresseerd lijken
- Lijden aan 'flashbacks' en daardoor extreem overstuurd raken
- Angstig zijn

Deze symptomen hebben gevolgen voor de gespreksvoering tussen het slachtoffer en anderen. Het is belangrijk om hier bij het horen van de slachtoffers en in de hulpverlening bewust van te zijn en rekening mee te houden.

Door een PTSS kan het zijn dat minderjarige slachtoffers niet in staat zijn om coherente informatie te geven en dat zij tegenstrijdige verklaringen afgeven. Ook komt het voor dat

minderjarige slachtoffers van mensenhandel ontkennen dat zij verhandeld zijn of dat zij een emotionele band met de daders hebben opgebouwd en hen proberen te beschermen.

Minderjarigen die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting stellen zich vaak vijandig op tegenover de mensen die hen uit de uitbuitingssituatie gehaald hebben of hen in de tijd daarna willen helpen. Zij vinden het dikwijls extreem moeilijk om andere mensen te vertrouwen en zich aan te passen aan de nieuwe situatie. Ze voelen zich niet veilig. Het kost tijd en inspanning voor deze kinderen en jongeren om zich te herstellen van hun ervaringen en het vertrouwen in andere mensen weer op te bouwen. Gespecialiseerde hulpverlening en voldoende tijd zijn hierbij van wezenlijk belang. Over het algemeen geldt dat hoe meer tijd er zit tussen het laatste contact met de uitbuiters en het verhoor, hoe veiliger de minderjarige zich gaat voelen. Het is belangrijk om bij het vaststellen van het tijdstip voor het verhoor hiermee rekening te houden. Als de minderjarige zich veiliger voelt, zal het beter in staat zijn om gedetailleerde informatie te geven over zijn vervelende ervaringen.

Slachtoffers van mensenhandel zijn vaak erg bang voor dreigementen en represailles van de mensenhandelaren aan het adres van hun familieleden. Ook kunnen ze kampen met gevoelens van schaamte naar hun familie toe. Het kan zijn dat zij bang zijn dat ze door hun familieleden zullen worden afgewezen als naar buiten komt wat zij hebben meegemaakt. Tevens kan de minderjarige bang zijn dat hij zal worden verdacht van strafbare feiten.

Bronnen

Marie Wernham and Consortium for Street Children (2005), *Police Training on Child Rights and Child Protection: Lessons Learned & Manual*. London: Consortium for Street Children.

FACTSHEET 8B

HET VERHOREN VAN JONGE KINDEREN DOOR DE POLITIE: HET SCENARIOMODEL

Het scenariomodel is een methode die door de Nederlandse politie is ontwikkeld om kinderen tussen de vier en dertien jaar te verhoren. Het idee om deze methode te ontwikkelen ontstond in de jaren tachtig toen er een publieke discussie woedde over incest en seksueel misbruik van kinderen. Deze discussie leidde tot een toename van aangiften van dergelijke misdrijven. Tegelijkertijd wees internationaal onderzoek uit dat jonge kinderen betrouwbare getuigen kunnen zijn tijdens rechtszaken.

Hierdoor groeide het idee dat het verhoren van kinderen onderdeel is van het werk van de politie. Het verhoren van jonge kinderen vergt echter speciale vaardigheden. De rechercheurs die in Nederland belast zijn met het verhoren van kinderen onder de dertien jaar oud, hebben hiervoor tien maanden lang de speciale training 'Horen van jonge en verstandelijk gehandicapte getuigen' gevolgd. Hierbij is uitgebreide aandacht geschonken aan theorie en praktijkoefeningen.

Rechercheurs die deze opleiding gevolgd hebben krijgen de titel 'studioverhoorder'.

Het verhoren van jonge kinderen vindt plaats in speciaal daarvoor ingerichte ruimtes. Deze zijn kindvriendelijk ingericht en voorzien van audiovisuele opnameapparatuur.

Tijdens het verhoor van het kind is alleen de studioverhoorder aanwezig die het kind ondervraagt. Met behulp van de audiovisuele apparatuur kan er in de regiekamer live met het verhoor worden meegekeken en geluisterd door een zogenaamde 'regisseur'. De regisseur heeft ook de opleiding tot studioverhoorder gevolgd en kan zijn collega ondersteunen tijdens het verhoor. Naast de regisseur is de verbalisant, de rechercheur die de zaak onderzoekt, ook aanwezig in de regiekamer. De studioverhoorder die het verhoor afneemt raadpleegt deze collega's tegen het einde van het verhoor om te horen of zij nog aanvullende vragen hebben voor het kind. Op deze manier wordt getracht alle informatie die nodig is van het kind in één verhoor te verkrijgen.

Omdat in het Nederlandse rechtssysteem kinderen tot twaalf jaar niet in de rechtbank als getuige opgeroepen worden, moeten alle betrokken personen vertrouwen op het bewijs dat voortkomt uit het verhoor door de politie. Er wordt vanuit gegaan dat dit bewijs onder de meest gunstige omstandigheden is verkregen en daarom betrouwbaar is. De rechter accepteert een uitgeschreven versie van het verhoor als bewijslast en de video-opname dient als ondersteuning. De opname kan in de rechtbank getoond worden aan de officier van justitie, de advocaat of de rechter.

Het scenariomodel is door de jaren heen ontwikkeld en wordt in Nederland gezien als 'best practice'. Met deze methode kan de

studioverhoorder reageren op de getuige als uniek individu. Ook kan elk verhoor op een gestructureerde manier aangepast worden aan de situatie. In de loop van het verhoor kan de studioverhoorder in verschillende situaties verschillende scenario's gebruiken om zo het beste resultaat te bereiken.

De ideale situatie is scenario A. In deze situatie vertelt het kind spontaan wat er gebeurd is en kan de rechercheur feitelijke vragen stellen om gedetailleerde informatie te verkrijgen.

Als het kind niet spontaan vertelt wat er is gebeurd, schakelt de studioverhoorder naar scenario B. Hierbij worden indirecte vragen gesteld en eenvoudige tekeningen van een bloot jongetje en meisje gebruikt om informatie te verkrijgen. Als het kind dan begint te vertellen over de gebeurtenis schakelt de studioverhoorder weer naar scenario A.

Als de indirecte manier niet werkt om het kind te laten vertellen, schakelt de studioverhoorder naar scenario C en confronteert het kind met informatie over de beweringen. Als het kind deze beweringen bevestigt, wordt weer naar scenario A omgeschakeld. Mocht het kind de informatie ontkennen, dan wordt het verhoor beëindigd. Het verhoor duurt gemiddeld anderhalf uur.

Het scenariomodel bestaat uit drie onderdelen: een introductie, een onderdeel gericht op het verkrijgen van bewijslast over de zaak, en een afsluitend onderdeel. De onderliggende principes van het model zijn:

- Het verhoor moet *aangepast worden aan het kind*
- Het verhoor moet *bewijslast verzamelen*
- Het verhoor moet *betrouwbaar zijn*

Om het verhoor *aan te passen* aan het

kind, concentreert de studioverhoorder zich op het contact maken met het kind en het opbouwen van een vertrouwensband met hem of haar. Hij maakt aan het kind duidelijk wat er gaat gebeuren en vraagt om zijn of haar toestemming. De studioverhoorder is flexibel en probeert aan te voelen wat de individuele behoeften van het kind zijn. Hij let op of het kind zijn aandacht en concentratie bij het verhoor houdt, of het begrijpt wat er gebeurt en wat er gezegd wordt en of het door wil gaan met het verhoor.

Om *bewijslast te verzamelen* stelt de studioverhoorder vragen over specifieke gebeurtenissen en de omstandigheden waarin deze plaats vonden. Ook gaat hij actief na of er naast de personen die onderwerp zijn van het onderzoek alternatieve mogelijkheden of verdachten zijn of dat er iets anders is gebeurd dan in de aangifte is aangegeven.

Om betrouwbare *bewijslast* te verkrijgen zorgt de studioverhoorder ervoor dat het kind de vragen volledig begrijpt. Alle informatie die het kind geeft, moet vrijwillig gegeven worden, zonder dat de studioverhoorder suggesties doet of druk uitoefent op het kind. De studioverhoorder gebruikt hiervoor technieken die bij het scenariomodel horen. Hij herhaalt de informatie die het kind gegeven heeft en vraagt het kind of hij het zo goed begrepen heeft. De studioverhoorder is zo getraind dat hij zich bewust is van het verschil in macht tussen zichzelf en het kind en de gevaren die daaraan kleven. De taak van de studioverhoorder is om het kind te helpen om zijn eigen verhaal te vertellen, dat moet bestaan uit feitelijke en gedetailleerde informatie. Om dit te bereiken moet de studioverhoorder zijn eigen invloed zo veel mogelijk beperken.

HET SCENARIOMODEL

Introductie

Doel van het interview verklaren
Het kind krijgt de keuze: onmiddellijk praten,
of eerst wat spelen en kletsen
Contact maken met het kind en opbouwen
van een vertrouwensband

Zaakgericht gedeelte

Het stellen van openingsvragen om tot de kern
van de zaak te komen

Scenario A: Onthulling

Aanmoedigen van de spontane onthulling

Uitleggen van de basisregels

Ingaan op de onthulling:

- Stellen van open vragen
- Stellen van toetsvragen naar de reden van wetenschap zoals bijvoorbeeld 'Hoe weet je dat je je broek moest uit doen?'
- Zorgen dat eerst de 'handelingen' duidelijk worden, eventueel met hulpmiddelen zoals bijvoorbeeld het maken van tekeningen
- Zorgen dat de omstandigheden duidelijk worden zoals o.a. tijdstip, plaats van delict, signalement, andere getuigen
- Onderzoeken van alternatieve hypotheses/verdachten

Scenario B: Geen onthulling

Het stellen van indirecte vragen
Gebruik maken van voorgedrukte tekeningen van een bloot jongetje en van een bloot meisje

Scenario C: Geen onthulling

Confronteren met voorinformatie afkomstig uit de aangifte

Afsluiting

Zijn er dingen te vertellen of te vragen?
Het kind complimenteren
Ontspanningstijd/tijd om te spelen

Bronnen

Dekens, K.M.K. & Sleen, J. van der (2007). Het verhoor van kinderen. In: Wijk, A. van, Bullens, R.A.R. & Eshof, P. van den (2007). Facetten van zedencriminaliteit. 's Gravenhage: Reed Business Information.

ONDERDEEL 9

KETENPARTNERS EN HUN TAKEN

Doelstelling

Dit onderdeel gaat over de taken van de ketenpartners in de aanpak van handel in minderjarigen. De boodschap die centraal staat in dit onderdeel is dat voor een effectieve aanpak van handel in minderjarigen samenwerking tussen organisaties nodig is door middel van een ketenaanpak.

Aanwijzingen voor de trainer

Dit onderdeel van de training is vrij praktisch. Het onderdeel is gericht op twee aspecten. Aan de ene kant gaat het om het verschaffen van informatie over de organisaties in de keten en hun taken in de aanpak van kinderhandel. Aan de andere kant wil het de deelnemers laten nadenken over de mogelijkheden om als organisaties in de toekomst samen te werken en hier afspraken over te maken. Dit onderdeel is tijdsintensief, dus het is belangrijk om hier rekening mee te houden.

Pas voordat dit onderdeel begint Werkblad 9a aan. Haal informatie weg of voeg informatie toe die van belang is. Voor de deelnemers moet het duidelijk worden wie wat doet in

Nederland en wat de beperkingen zijn in de taken van de verschillende actoren. Vraag de deelnemers ook om wijzigingen te maken in de beschrijving van de taken van de actoren die staan beschreven op het Werkblad.

Als je de voorkeur geeft om gebruik te maken van het schema als achtergrondinformatie, kan je er voor kiezen om samen met de deelnemers een ketenpartner-kaart te maken en deze op een flip-over te tekenen. Geef op de kaart ook aan wat de relaties zijn tussen de verschillende ketenpartners.

In Werkblad 9b wordt een casusbeschrijving gegeven waarmee de deelnemers een rollenspel kunnen spelen. Geef de deelnemers de gelegenheid om zelf te kiezen welke organisaties zij bij deze casus relevant vinden en welke rollen gespeeld gaan worden. Verdeel de groep in kleinere groepen en vraag elke groep een rol op zich te nemen. Het is het beste als er in elk groepje ten minste één persoon zit die de ketenpartner die gespeeld gaat worden en zijn taken goed kent. Anders weten de deelnemers niet of hun beslissingen over de te nemen acties wel of niet mogelijk zijn. Als een rollenspel niet geschikt is, kan je ook discussiëren over de casusbeschrijving en de verschillende ketenpartners die er een rol in kunnen spelen.

Het is belangrijk om in dit onderdeel te discussiëren over de wijze waarop de ketenpartners met elkaar samen kunnen werken en wat samenwerking op kan leveren. Op deze manier zullen de deelnemers zien op welke manier zij de contacten die zij in deze training opdoen en de informatie die zij in deze training krijgen, kunnen gebruiken om hun verantwoordelijkheden ten aanzien van minderjarigen te verbeteren.

Ook kan het Nationaal Actieplan Mensenhandel gezamenlijk besproken worden. Bereid hierover een informatieblad voor.

In Werkblad 9c wordt een model gegeven voor het maken van een contactenlijst. Zo'n lijst is een bruikbaar hulpmiddel voor deelnemers en ze kunnen het aan het einde van de training meenemen. De deelnemers kunnen samen overleggen welke organisaties en namen op de contactenlijst moeten komen te staan. De trainer kan er ook voor kiezen om dit voorafgaande aan de cursus al te maken en aan het einde van dit onderdeel uit te delen.

Werkblad 9d is toegevoegd om concrete afspraken te maken over de vorming van een ketenaanpak met de deelnemers. Uit voorgaande trainingen blijkt dat deelnemers na de training het belang inzien van netwerkvorming maar dat het vaak moeite kost dit daadwerkelijk op te bouwen als de training voorbij is. Neem daarom het initiatief om al direct op de laatste dag van de training een datum te prikken voor een terugkomdag voor iedereen. Dit vergemakkelijkt de totstandkoming van een netwerk.

Voorstel voor invulling van dit trainingsonderdeel

- a. Deel Werkblad 9a uit. Werk met de hele groep samen. Vraag de deelnemers of zij het eens zijn met de beschrijving van de taken die beschreven staan bij iedere groep ketenpartners.
- b. Alternatief: Gebruik de verdeling in groepen ketenpartners van Werkblad 9a om te brainstormen en de ketenpartners en hun taken in kaart te brengen. Teken de uitkomsten op een flip-over en geef aan wat de relaties zijn tussen de verschillende diensten.
- c. Geef de deelnemers Werkblad 9b. Dit is een casusbeschrijving over twee minderjarige slachtoffers van mensenhandel. Vraag aan de deelnemers om het ieder voor zich door te lezen.
- d. Verdeel de deelnemers in niet meer dan zes kleine groepen en geef iedere groep een rol:
 - i. Handhavings- en opsporingsdiensten;
 - ii. Overheidsinstellingen (Ministerie van Onderwijs, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur, Ministerie van justitie);
 - iii. Raad voor de Kinderbescherming
 - iv. Bureau Jeugdzorg en Particuliere jeugdzorginstellingen
 - v. Ouders/scholen
 - vi. Ambassades/consulaten
 Elke groep wordt gevraagd om vanuit het perspectief van de rol die ze toebedeeld hebben gekregen de vragen aan het einde van de casusbeschrijving te beantwoorden.
- e. De gehele groep komt weer bij elkaar en elke groep vertelt wat hun antwoorden zijn op de vragen. De andere groepjes krijgen de gelegenheid om hier op te reageren en de antwoorden te vergelijken met de antwoorden die ze vanuit hun rol hebben gegeven op de vragen.
- f. Alternatief: Voer aan de hand van de casus en de vragen in de casusbeschrijving een discussie.
- g. Alternatief: Deel informatie uit over het Nationaal Actieplan Mensenhandel en vraag de deelnemers wat dit actieplan voor hun werk betekent.
- h. Geef een model van het 'Contactenformulier' (Werkblad 9c). Vraag de deelnemers om samen te brainstormen om dit model in te vullen. Elke deelnemer vult zijn eigen formulier in.

- i. Alternatief: Presenteer een ingevuld contactformulier en vraag de deelnemers om het na te kijken. Ze kunnen er aanvullingen op maken en het formulier meenemen.

Bijlagen

Werkblad 9a - Schema taakverdeling voor ketenpartners

Werkblad 9b - Casus: Katrin en Anna

Werkblad 9c - Vragenlijst: Ketenpartners en hun taken

Werkblad 9d - Opbouw ketenaanpak handel in en uitbuiting van minderjarigen

Factsheet 9a - Ketenaanpak handel in en uitbuiting van minderjarigen

Benodigde materialen

- Kopieën van Werkblad 9a, 9b, 9c en 9d
- (Ingevuld Werkblad 9c)
- Factsheets 9a
- (Informatie over het Nationaal Actieplan Mensenhandel)
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

210 minuten

WERKBLAD 9A

SCHEMA TAAKVERDELING VOOR KETENPARTNERS

Ketenpartner	Rol
1. <i>Wetshandhaving</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Politie</i> • <i>Immigratie- en Naturalisatiedienst</i> • <i>Koninklijke Marechaussee</i> • <i>Openbaar Ministerie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht en naleving van wet- en regelgeving • Preventie van illegale activiteiten en criminaliteit • Bewaren van de openbare orde • Beschermen van de nationale veiligheid, mensen en bezittingen • Onderzoeken van misdrijven onder leiding van het Openbaar Ministerie • Verzamelen van bewijs • Aanhouden en eventueel arresteren van verdachten • Opsporing en inbeslagname van bewijsstukken • Aanklacht indienen bij de officier van justitie • Contact onderhouden met relevante autoriteiten in het buitenland (bijv. ministeries van Binnenlandse Zaken, ministeries van Buitenlandse Zaken)
2. <i>Opsporing/ vervolging</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Officier van justitie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Een aanklacht onderzoeken • Gezag voeren over onderzoeken van de politie • Verzamelen, onderzoeken en analyseren van bewijs • Bepalen of een zaak aan de rechter moet worden voorgelegd of niet • Een klacht afwijzen of ongegrond verklaren of iemand in staat van beschuldiging stellen.
3. <i>Rechtbank</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Rechter-commissaris</i> • <i>Rechter</i> • <i>Officier van justitie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Afgeven van bevel om de verdachten te arresteren • Optreden als openbaar aanklager in een rechtszaak • Afgeven van detentiebevel • Besluiten tot voorwaardelijke vrijlating of alternatieve / vervangende maatregelen • Afgeven van bevel voor forensisch onderzoek • Afgeven van bevel voor huiszoeking en inbeslagname

Ketenpartner	Rol
	<ul style="list-style-type: none"> • Voorzitten van rechtszittingen • Aanhoren van de feiten in de zaak en relevante wetten hierop toepassen • Vaststellen van de schuld of onschuld van de verdachte • Opleggen van straffen en/of maatregelen • Afgeven van bevel voor een terbeschikkingstelling (tbs) of alternatieve straf (alternatieven voor opsluiting zoals taakstraffen, voorwaardelijke vrijlating, voorwaardelijke straf, elektronische detentie)
<p>4. Kinderbescherming</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatschappelijk werker • Voogd • Arts • Psycholoog 	<p>a) Case management</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bewaken van het belang van de minderjarige • Het uitvoeren van een onderzoek naar de behoeften van de minderjarige • Het ontwikkelen van een individueel plan voor de zorg en bescherming van de minderjarige • Het doorverwijzen van de minderjarige naar relevante organisaties • Werken met de behoeften en problemen van minderjarige slachtoffers • Het aanpakken van psychosociale problemen • Het vinden en toepassen van oplossingen • Het stellen van diagnoses bij het slachtoffer en het maken van een plan voor lichamelijk en psychisch herstel • Het motiveren en geven van steun en advies aan het slachtoffer om te helpen bij de reïntegratie in de maatschappij <p>b) Assistentie tijdens juridische procedures</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het maken en aanleveren van een onderzoeksrapport over de minderjarige en het doen van aanbevelingen in het belang van de minderjarige • Advisering aan juridische instanties over kindvriendelijke procedures • Zorgen dat de minderjarige vertegenwoordigd/aanwezig is tijdens rechtszaken • Het vergezellen en adviseren van de minderjarige tijdens het gerechtelijke onderzoek en de rechtszaak • Het op de hoogte houden van de minderjarige en hun familie over de voortgang van het onderzoek en de rechtszaak <p>c) Zorgen voor onderdak en diensten met betrekking tot lichamelijk en psychisch herstel en reïntegratie in de samenleving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorgen voor een veilig onderkomen voor het kind of de jongere • Zorgen voor hulp en raad bij het lichamelijke en psychische herstel van het minderjarige slachtoffer

Ketenpartner	Rol
	<ul style="list-style-type: none"> • Geven van advies om de minderjarige voor te bereiden op sociale (re)integratie en omgang met andere minderjarigen • Mogelijk maken van familiehereniging • Assisteren bij de reïntegratie van de minderjarige in de gemeenschap door te zorgen voor toegang tot scholing, beroepsonderwijs en andere activiteiten <p>d) Zorgen voor zorgverlening op korte termijn en een duurzame oplossing</p> <ul style="list-style-type: none"> • Traceren van de familie van de minderjarige • Uitvoeren van veiligheid- en risicoanalyses om te bepalen wat de beste langetermijnoplossing is met betrekking tot de zorg van de minderjarige (familiehereniging, repatriatie en/of reïntegratie) • Implementatie van een duurzame oplossing mogelijk maken
<p>5. Gemeenschap</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kerk • Scholen • NGO's • Organisaties binnen de gemeenschap • Kinderbescherming • Media • Universiteiten • Overige instanties 	<ul style="list-style-type: none"> • Misdaadpreventie • Ontdekken en aangifte doen van misdrijven • Telefonische hulplijnen • Slachtofferhulp en -ondersteuning (onderdak, medisch, psychosociaal en economisch) • Herstel/onderwijs • Reïntegratie • Verdediging • Preventie van uitbuiting • Het publiek informeren en bewust maken
<p>6. Bedrijfsleven</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toerismebranche • Transportsector • Taxichauffeurs • Hotels • Restaurants • Ontspannings- en vermaakindustrie 	<ul style="list-style-type: none"> • Misdaadpreventie door bewustmaking • Ontdekken en melding maken van uitbuiting • Gedragscode voor de bescherming van minderjarigen tegen (seksuele) uitbuiting ontwikkelen en naleven • Preventie van uitbuiting
<p>7. Overigen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ministerie van Binnenlandse Zaken • Ministerie van Justitie • Ministerie van Buitenlandse Zaken • Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 	<ul style="list-style-type: none"> • Maken en implementeren van beleid • Assisteren in samenwerkingsverbanden tussen nationale overheden • Vaststellen van wetten • Voorlichting

WERKBLAD 9B

CASUS: KATRIN EN ANNA

Katrin en Anna, twee meiden van zestien jaar zijn dikke vriendinnen. Ze wonen in een dorp in Moldavië. Katrin is de oudste thuis en haar ouders zijn arm. Ze is gestopt met school, omdat ze het nut er niet meer van in zag. Het leek haar beter om te gaan werken en haar ouders bij te staan. Het is haar echter niet gelukt om werk in het dorp te vinden. Soms helpt ze een bevriende boer met het verkopen van groente op de markt. Hij kan haar echter niet veel betalen.

Op de markt ontmoet Katrin een vrouw die haar familie kent. De vrouw vertelt Katrin dat er in het buitenland veel goed betaalde banen zijn. Ze biedt aan om haar in contact te brengen met een man die dit soort banen regelt. Katrin is zeer geïnteresseerd. Ze schrijft de naam en het telefoonnummer van de man op. Katrin haalt Anna over om samen het land te verlaten. Anna stemt in. Ze mist Katrin op school en ze heeft problemen thuis. Ze bellen de man op. Hij heet Stefan. Hij geeft hun een adres in de hoofdstad van Moldavië en vraagt hen om daar in het weekend naar toe te gaan. Ze zullen hem daar ontmoeten.

De twee meiden verlaten met de bus het dorp. Katrins ouders vinden het een goed

idee, maar zijn ook een beetje bezorgd omdat ze zo weinig informatie hebben. Katrin en Anna hebben alleen de naam van de man, zijn telefoonnummer en het adres in de hoofdstad. Anna vertelt niets aan haar ouders, maar schrijft hen een brief die ze ergens in huis achterlaat. De meisjes beloven aan de ouders van Katrin dat ze direct wat van zich laten horen zodra ze aan het werk zijn in het buitenland en dat ze beide gezinnen geld zullen sturen.

Na een lange en vermoeiende reis komen de meiden in de stad aan. Ze gaan naar het adres dat hen is opgegeven. Daar ontmoeten ze Stefan. Hij lijkt een aardige man. Hij vertelt dat ze reisdocumenten nodig hebben en dat het een paar dagen duurt voordat die geregeld zijn. Ze mogen in Stefans flat op de grond slapen. Omdat ze geen geld bij zich hebben, geeft Stefan hen wat geld. Hij zegt er bij dat zij hem later, als ze geld verdienen, terug kunnen betalen.

De paspoorten voor de meisjes worden geregeld. Het heeft wel wat gekost omdat Stefan een notaris moest omkopen om vervalste toestemmingsformulieren te verkrijgen waarop staat dat de ouders toestemming geven voor het uitgeven van paspoorten en dat hun dochters naar het buitenland reizen. Stefan regelt ook de tickets voor de reis naar Nederland. Hij kan hun niet echt vertellen wat voor werk ze daar gaan doen. Hij draait daar een beetje om heen. Anna en Katrin maken zich daar niet zoveel zorgen om. Ze zijn al lang blij dat ze gaan en willen hem niet te veel lastigvallen.

Een paar dagen later brengt Stefan de meiden naar het station. Hij legt uit dat een vriend van hem in Nederland hen zal opwachten. Die zal er ook voor zorgen dat ze werk krijgen en

dat Stefan het geld dat zij hem verschuldigd zijn, terugkrijgt. De meisjes hebben geen idee hoeveel geld ze precies aan Stefan moeten terugbetalen.

De trein stopt bij de grens, waar een douanebeambte hun reisdocumenten controleert. Hij vraagt waar ze heen gaan. Ze vertellen hem dat ze in Nederland een vriend gaan opzoeken.

De volgende dag komen Katrin en Anna op de plaats van bestemming aan. Op het station staat Stefans vriend te wachten. Hij heet Yuri. Yuri is vanaf het begin niet aardig. Eerst neemt hij hun paspoorten en andere documenten af. Vervolgens brengt hij hen naar een hotel waar ook een aantal andere meisjes zijn. Er zijn ook een aantal mannen die Katrin en Anna nauwkeurig opnemen, hun leeftijd controleren en hen vragen om hun jas uit te trekken zodat ze hun figuur beter kunnen zien. Katrin en Anna merken ontzet op dat Yuri hen 'verkoopt' aan een van deze mannen. Hij legt uit dat deze man hun nieuwe baas is en dat ze gaan werken in een winkel. Ze zien dat Yuri veel geld krijgt. Hij vertelt de meisjes dat hij een deel van dit geld zal gebruiken om de schuld bij Stefan te betalen. Yuri geeft de paspoorten en andere documenten aan de man die nu hun werkgever is geworden. Hij heet Adrian.

Adrian brengt de meisjes naar een flat in een buitenwijk van de stad. Ze praten niet veel, omdat Adrian hun taal niet spreekt. Anna en Katrin verstaan hem nauwelijks. In de flat wordt Adrian heel gewelddadig. Hij schreeuwt de meisjes toe dat ze voor hem gaan werken als prostituees en hij verkracht de meisjes om te laten zien wat hij bedoelt.

Het is voor Katrin en Anna het begin van een afschuwelijke tijd. Ze worden door Adrian in de flat opgesloten en mogen alleen naar buiten om klanten te zien. Hij brengt hen wat te eten en af en toe wat toiletpullen. Hij dwingt de meisjes om de pil te slikken als voorbehoedsmiddel.

In het beginnen protesteren en huilen Katrin en Anna, maar dat heeft geen zin. Adrian is hard en vertelt dat ze moeten betalen als ze een klant niet willen bedienen. Het bedrag dat ze aan hem verschuldigd zijn, zal dan nog hoger worden dan het al is. Ze zijn hem al de kosten die hij heeft gemaakt om hen te kopen, verschuldigd. En zo stelt hij, hoe meer ze zich verzetten hoe langer het duurt voordat hun schuld afbetaald is en zij geld naar huis kunnen sturen.

Het leven in de flat is als het leven in een gevangenis. De deuren zijn op slot en de meisjes kunnen er niet uit. Als ze naar buiten gaan, is dit altijd onder begeleiding van Yuri of een van zijn medewerkers. Ze worden door hen naar het huis van een klant gebracht en direct daarna brengt hun begeleider hen weer thuis.

De meisjes voelen zich slecht en depressief. Het gaat ook niet goed met hun gezondheid. Ze kunnen de lokale taal niet verstaan, ze weten niet precies waar ze eigenlijk zijn en ze kennen er niemand. Regelmatig hebben ze vijf klanten per nacht. Deze situatie duurt tien maanden.

Een klant van Anna houdt ervan om zijn perversiteiten op Anna uit te leven, waarbij hij zeer gewelddadig te werk gaat. Als ze op een dag hoort dat ze weer naar deze klant zal worden gebracht, wordt ze wanhopig. Ze opent

een raam van de flat en springt er uit. Katrin kan niets doen. Anna overleeft de val niet.

Politieagenten gaan op onderzoek uit. Als ze de flat niet binnen kunnen komen, maar Katrin horen roepen, breken ze de deur open. Ze treffen Katrin in een shocktoestand aan. Ze wordt meegenomen naar het politiebureau waar ze zal worden ondervraagd over het verongelukte meisje. Ze heeft een tolk nodig, maar die kan er pas de volgende dag zijn. Ze brengt de nacht in het politiebureau door. De politie vraagt naar haar papieren, maar die heeft ze niet. Adrian heeft deze nooit teruggegeven.

De volgende dag vraagt de politie Katrin tijdens het verhoor hoe ze in de flat terecht gekomen en wat ze weet over Adrian en zijn vrienden. Katrin is bang. Ze durft niets te vertellen. Ze is doodsbenuwd dat haar ouders er achter zullen komen wat er met haar is gebeurd en dat Anna's ouders haar de schuld zullen geven van Anna's dood. Ze vertelt eigenlijk het liefst zo weinig mogelijk. De politie vindt dat ze niet meewerkt en behandelt haar als een illegale immigrant. Katrin moet terug naar haar land van herkomst.

Zes weken nadat Katrin is meegenomen uit de flat, wordt ze teruggestuurd naar Moldavië. Ze wordt door de Nederlandse autoriteiten overgedragen aan de autoriteiten van Moldavië. In Moldavië komt ze in een detentiecentrum terecht omdat ze geen identiteitspapieren heeft. Katrin verblijft twee maanden in het detentiecentrum. Ze wordt medisch onderzocht en ze blijkt HIV positief te zijn. Uiteindelijk komt ze vrij.

Katrin is bang om naar huis te gaan. Ze schaamt zich en is bang. Ze heeft geen huis, geen werk en geen geld. Om te overleven werkt ze in de hoofdstad op straat als prostituee.

De opdracht

Bedenk welke organisaties relevant zijn in de bovenstaande casus. Vorm kleine groepjes. Elk groepje krijgt een rol als organisatie toebedeeld. Beantwoord samen met de rest van je groepje de volgende vragen vanuit het perspectief van de rol die je toebedeeld hebt gekregen.

1. Wat zou je kunnen doen voor Katrin en Anna als je in Moldavië werkzaam zou zijn geweest?
2. Waarom zou je deze stappen nemen?
3. Wat voor vaardigheden heb je daarbij nodig?
4. Zou je de hulp van ander partijen kunnen gebruiken? Zo ja, welke? Hoe zou je met anderen samenwerken?
5. Wat zou je kunnen doen voor Katrin en Anna als ze in Nederland zijn?
6. Waarom zou je deze stappen nemen?
7. Wat voor vaardigheden heb je daarbij nodig?
8. Zou je de hulp van ander partijen kunnen gebruiken? Zo ja, welke? Hoe zou je met anderen samenwerken?

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

WERKBLAD 9C

VRAGENLIJST: KETENPARTNERS EN HUN TAKEN

Vragen om bij het invullen van dit werkblad in gedachten te houden:

Handhaving:

Zijn er speciale eenheden op het politiebureau?

Zijn er agenten of rechercheurs die ervaring hebben met het omgaan met kinderen?

Weet je wie je moet benaderen in noodsituaties?

Maatschappelijk werk:

Weet je hoe je de maatschappelijk werker die dienst heeft kunt benaderen?

Gemeenschap:

Zijn er klinieken en ziekenhuizen met kindergeneeskundige afdelingen?

Is er een kindertelefoon?

Zijn er crisiscentra, opvanghuizen en afkickcentra voor verslavingen?

Zijn er maatschappelijke organisaties

die opvang verzorgen voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel, straatkinderen of in de steek gelaten kinderen?

Is er hulp vanuit kerken en moskeeën?

Internationale organisaties? Zijn IOM en

UNICEF in het land van herkomst actief? Welke

internationale organisaties zetten zich in voor

de aanpak van mensenhandel?

Naam van de instelling/organisatie/eenheid	Soort van ondersteuning/dienstverlening/hulpverlening	Contactpersonen	Adresgegevens	Beschikbaarheid	Beschikbaarheid buiten kantooruren	Overige gegevens

WERKBLAD 9D

OPBOUW KETENAANPAK HANDEL IN MINDERJARIGEN

Het doel van deze multistakeholder training 'bestrijding van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen' is het opbouwen van een ketenaanpak met de verschillende deelnemers. Uit evaluaties van voorgaande trainingen bleek dat deelnemers veelal het contact met beroepskrachten uit andere organisaties het meest waardevol van de training vonden. Deelnemers leren tijdens de training de mensen en het werk van andere instanties kennen. Hierdoor is het gemakkelijker om de expertise in te roepen van andere organisaties en slachtoffers van kinderhandel door te verwijzen.

Vlak na de training zijn de deelnemers vaak enthousiast en zien zij het belang in van het vormen van een netwerk met andere beroepsgroepen. Als er echter direct na de training geen concrete afspraken worden gemaakt voor de vorming van een ketenaanpak blijkt dat dit veelal niet goed van de grond komt. Na verloop van tijd verdwijnt dan het enthousiasme en gaan de deelnemers weer op in hun dagelijkse werkzaamheden, waardoor netwerkvorming naar de achtergrond verdwijnt.

Om het opbouwen van een ketenaanpak met de deelnemers van de training te bewerkstelligen is het van belang op de laatste dag van de training een datum vast te stellen voor een terugkomdag voor alle deelnemers. Tijdens die vervolgbijeenkomst kan worden nagedacht over bijvoorbeeld een format voor goede informatieoverdracht binnen de keten en andere zaken die belangrijk zijn om het netwerk goed te laten functioneren. Inventariseer daarom op de laatste dag van de training wat de deelnemers tijdens de terugkomdag willen bespreken en bereiken. Vraag één of meerdere deelnemers die zaken voor te bereiden voor die dag. Op die manier zal de vervolgbijeenkomst effectiever zijn en de vorming van de ketenaanpak sneller van de grond komen.

FACTSHEET 9A

KETENAANPAK HANDEL IN MINDERJARIGEN

Een efficiënte samenwerking tussen organisaties is nodig om tot een gedegen ketenaanpak te komen voor kinderhandel. Samenwerking is belangrijk tussen de organisaties die verantwoordelijk zijn voor de opsporing en aanpak van kinderhandel en de hulpverlenende instanties voor de slachtoffers. Om ervoor te zorgen dat slachtoffers worden doorverwezen naar gespecialiseerde voorzieningen is het belangrijk te weten wie de ketenpartners zijn en welke taken en bevoegdheden zij hebben. Werkblad 9a is erop gericht om inzicht te krijgen in de regionale ketenaanpak. Onderstaande tekst geeft inzicht in de instanties die op nationaal niveau een rol spelen in een ketenaanpak handel in minderjarigen.

Het doel van een ketenaanpak is meervoudig. De aanpak moet ervoor zorgen dat de mensenrechten van slachtoffers van mensenhandel worden gerespecteerd, dat slachtoffers op een doeltreffende manier worden verwezen naar de beschikbare voorzieningen en dat zo mogelijk de opsporing van de handelaren wordt vereenvoudigd.

Onderdelen van de ketenaanpak zijn:

- Een Nationaal Actieplan Mensenhandel van het Ministerie van Justitie waarin het kabinet aangeeft dat de opsporing van mensenhandel prioriteit heeft bij de Nationale Recherche en moet ingebed zijn in de regionale politiekorpsen en andere opsporingsinstanties. Tevens wordt aangegeven dat de overheid meer opvangplekken wil creëren voor slachtoffers van mensenhandel met specifieke plaatsen voor minderjarigen. Ook worden afspraken met buitenlandse autoriteiten gemaakt om slachtoffers die terug willen keren naar hun land van herkomst op te vangen en te begeleiden.
- Het Nationaal Actieplan Mensenhandel is te vinden op de websites van:
Ministerie van Justitie; www.minjus.nl
ECPAT Nederland; www.ecpat.nl
- De Aanwijzing Mensenhandel van het College van procureurs-generaal die richtlijnen geeft voor de signalering en adequate behandeling van minderjarige en volwassen slachtoffers van mensenhandel en de opsporing en vervolging van mensenhandelaren.
 - Een systeem waarin slachtoffers van mensenhandel kunnen worden verwezen naar gespecialiseerde voorzieningen voor onderdak, bescherming en hulp. Te denken valt aan medische, sociale en psychologische hulp, juridisch advies, ondersteuning bij het verkrijgen van identiteitspapieren en het begeleiden van vrijwillige terugkeer.
 - Maatregelen die zorgen voor samenhang tussen de hulp aan en ondersteuning van slachtoffers en opsporing en vervolging.
 - Een kader waarin meerdere disciplines en sectoren samenwerken in de bestrijding van mensenhandel zodat er meer zicht komt op

het verschijnsel en het mogelijk wordt de effecten van de maatregelen te evalueren.

In een ketenaanpak worden formele samenwerkingsovereenkomsten afgesloten tussen overheidsinstellingen en particuliere instellingen. Uit ervaring blijkt dat dit soort samenwerkingsovereenkomsten tussen overheids- en particuliere instellingen ook het aantal succesvolle vervolgingen van mensenhandelaren vergroten.

De onderstaande organisaties en instanties hebben op nationaal niveau een rol in de ketenaanpak kinderhandel.

Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel

Het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (BNRM) is sinds 2000 opgericht om te rapporteren over de aard en omvang van mensenhandel in Nederland en de resultaten van het beleid op dit gebied. Het BNRM is onafhankelijk en rapporteert aan de regering. Deze rapportages bevatten informatie over relevante wet- en regelgeving, preventie, opsporing en vervolging van mensenhandelaren en hulpverlening aan slachtoffers. Ook geeft de Nationaal Rapporteur aanbevelingen om de aanpak van mensenhandel te verbeteren. Het BNRM heeft geen opsporingsbevoegdheden. www.bnrm.nl

Task Force Aanpak Mensenhandel

In 2008 is de Task Force Aanpak Mensenhandel opgericht. Deze Task Force bestaat uit verschillende specialisten van diverse instanties. Het is hun taak om knelpunten in de huidige aanpak in kaart te brengen en te voorzien van een oplossing(srichting). Na drie jaar zal de Task Force met aanbevelingen komen voor de

minister en staatssecretaris van Justitie. De opsporing van mensenhandel wordt gedaan door verschillende instanties; de lokale politie, de regionale recherche, de bovenregionale recherche, nationale recherche, de Koninklijke Marechaussee en de bijzondere opsporingsdiensten. Welke instantie de opsporing op zich neemt is afhankelijk van het niveau waarop de mensenhandel zich manifesteert en van de specifieke taakstelling van de instanties.

De Aanwijzing Mensenhandel stelt dat het oprichten van multidisciplinair samengestelde opsporingsteams de voorkeur verdient bij het opsporen van mensenhandel. Dit kunnen teams zijn die bestaan uit de vreemdelingenpolitie, gebiedsgebonden politie (recherche en zeden) en instanties als de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst/Economische controle dienst (FIOD/ECD), de Sociale Inlichtingen en Opsporingsdienst (SIOD) en de Koninklijke Marechaussee (KMar). De Aanwijzing Mensenhandel geeft aan dat als de oprichting van een multidisciplinair team niet mogelijk is, structurele informatie-uitwisseling nodig is.

Landelijke Expertgroep Mensenhandel

De Nederlandse politie heeft een Landelijke Expertgroep Mensenhandel. De expertgroep is opgezet om zowel beleidsmatig als op operationeel niveau de deskundigheid binnen het politienetwerk uit te wisselen en nieuwe trends te signaleren. Ook levert de expertisegroep een bijdrage aan de oplossing van vraagstukken zoals bijvoorbeeld de positie van het slachtoffer en de toepassing van de B9-regeling. De Landelijke Expertgroep wil tevens dat de opsporing en vervolging in het kader van de aanpak van mensenhandel en mensensmokkel landelijk meer uniform en effectiever wordt.

Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel

In mei 2005 is bij de Nationale Recherche het landelijke Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel (EMM) van start gegaan om een landelijk beeld te krijgen van de aard en omvang van de problematiek. Het is een samenwerkingsverband tussen het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD), de KMar, de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en de SIOD. Het EMM verzamelt informatie, kennis en ervaring op het gebied van mensenhandel en mensensmokkel. Het is verantwoordelijk voor het verschaffen van operationele en strategische analyses en informatie aan alle ketenpartners. Het doel is om de grotere verbanden in kaart te brengen ten behoeve van de opsporing.

Openbaar Ministerie

Het Openbaar Ministerie (OM) beschikt over negentien arrondissements- en ressortsparketten. Bij elk parket treedt één van de officieren van justitie op als contactofficier mensenhandel. Deze heeft de volgende taken:

- Vraagbaak voor andere officieren die mensenhandelonderzoeken leiden
- Deelnemen aan het landelijk overleg van contactofficiëren mensenhandel onder leiding van de procureur-generaal met de portefeuille mensenhandel
- Functioneren als gesprekspartner voor instanties die melding maken van signalen van mensenhandel en beslissen over een onderzoek naar de meldingen
- Informeren van deelnemers aan bestuurlijk overleg over toezicht en controle of het deelnemen aan bestuurlijke werkgroepen
- Functioneren als centraal aanspreekpunt voor de IND voor zaken over de verblijfspositie van (illegale) vreemdelingen die slachtoffer of getuige-aangever zijn van mensenhandel

Daarnaast zijn het Functioneel en het Landelijk Parket ook onderdeel van het OM. Het Functioneel parket heeft tot doel om de criminaliteit te bestrijden op het gebied van milieu, economie en fraude. Tevens stuurt het de bijzondere opsporingsdiensten aan. Als deze tijdens strafrechtelijke onderzoeken signalen van mensenhandel tegenkomen, onderzoeken ze deze als dit binnen hun takenpakket valt. Als het gaat om excessen of een combinatie van signalen die het takenpakket en de bevoegdheden van de bijzondere opsporingsdiensten overstijgt, wordt het Landelijk Parket of het bevoegde arrondissementsparket geïnformeerd. Het Landelijk Parket houdt zich bezig met de aanpak van internationale vormen van georganiseerde misdaad. Binnen het Landelijk Parket zorgt een landelijk coördinerende officier van justitie voor de sturing van mensenhandelonderzoeken door de Nationale Recherche. Tevens heeft deze officier landelijk coördinerende taken met betrekking tot de opsporing en vervolging van mensenhandel. www.om.nl

Expertisepunt Jeugdprostitutie

Het Expertisepunt Jeugdprostitutie houdt zich bezig met ondersteuning van gemeenten, beleidsmakers, politie, justitie en hulpverleners bij de aanpak en preventie van jeugdprostitutie. De nadruk ligt hierbij op minderjarige slachtoffers van mensenhandel, jongensprostitutie en loverboy-problematiek. Op de website van het Expertisepunt staat een link naar organisaties die op regionaal niveau actief zijn op het gebied van hulpverlening binnen de jeugdprostitutie en een lijst met telefoonnummers van lokale meldpunten jeugdprostitutie. www.jeugdprostitutie.nu

La Strada

In Amsterdam is het internationale secretariaat van La Strada gevestigd. La Strada is een netwerk van niet gouvernementele organisaties met name in Centraal en Oost Europa die zich bezighouden met de bestrijding van mensenhandel en met de opvang van slachtoffers van mensenhandel. In Nederland is Comensha lid van het La Strada Netwerk. www.lastradainternational.org

Comensha

Comensha richt zich op de preventie en bestrijding van mensenhandel. Comensha biedt hulp en opvang aan de slachtoffers van mensenhandel. Ook heeft de organisatie een landelijke helpdesk waar de opvang en begeleiding van slachtoffers georganiseerd en gecoördineerd wordt. Tevens registreert ze de aanmeldingen en achtergrondinformatie van slachtoffers. www.mensenhandel.nl

Stichting Nidos

Stichting Nidos is een landelijke voogdij-instelling die speciaal gericht is op alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's). Als een minderjarige slachtoffer van mensenhandel met een vreemde nationaliteit wordt aangetroffen, wijst Nidos een voogd aan. Deze voogd is verantwoordelijk voor de hulpverlening aan het slachtoffer, eventuele scholingsmogelijkheden, onderdak. Ook staat de voogd het slachtoffer bij tijdens juridische procedures voor bijvoorbeeld het verkrijgen van een verblijfsvergunning. www.nidos.nl

Bonded Labour in Nederland

Bonded Labour in Nederland (BLinN) ondersteunt slachtoffers van mensenhandel in Nederland. Via activiteiten zoals informatievoorziening, begeleiding naar scholing en werk, sociale

weerbaarheidstrainingen, traumaverwerking en een maatjesproject werkt BLinN samen met de slachtoffers aan hun toekomst. De steun is gericht op de zelfredzaamheid van de cliënten. Nadruk ligt op het verbeteren van geestelijk welzijn, sociale weerbaarheid en zelfreflectie. Tevens houdt BlinN zich bezig met het signaleren en ondersteunen van slachtoffers van mensenhandel in vreemdelingenbewaring, de terugkeer van slachtoffers naar hun land van herkomst (dit samen met o.a. de Internationale Organisatie voor Migratie) en lobby en campagne. www.blinn.nl

Internationale Organisatie voor Migratie

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) biedt ondersteuning aan slachtoffers van mensenhandel die terug willen keren naar het land van herkomst. Afhankelijk van de concrete hulpvraag en de voorzieningen in het land van herkomst kan het IOM individuele bemiddeling bieden om tegemoet te komen aan de hulpvraag. www.iom-nederland.nl

Bureau Jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg is de toegangspoort voor de gehele jeugdzorg. De medewerkers van Bureau Jeugdzorg beoordelen elk verzoek om hulp en stellen vast welke zorg nodig is. Bij Bureau Jeugdzorg kan men terecht voor informatie, advies, om signalen (ook van seksuele uitbuiting) te bespreken of om een kind aan te melden. Er zijn vijftien Bureaus Jeugdzorg in Nederland. Eén in elke provincie, en één in elk van de drie grote steden en het gebied eromheen. Al deze Bureaus Jeugdzorg hebben meerdere kantoren in de hele regio. www.bureaujeugdzorg.info

Advies- en Meldpunt Kindermishandeling

Het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) is de centrale instantie voor het

vragen van advies over of het melden van kindermishandeling. Elke provincie en grootstedelijke regio heeft zijn eigen AMK. Het AMK is onderdeel van Bureau Jeugdzorg. Er wordt nauw samengewerkt met de Raad voor de Kinderbescherming. Het landelijke nummer: 0900-1231230. www.amk-nederland.nl

GGD

De GGD houdt zich op regionaal niveau bezig met informatievoorziening en hulpverlening op het gebied van seksueel geweld, seksueel misbruik, jeugdprostitutie en loverboys. Een overzicht van GGD's is te vinden op www.ggd.nl

Scharlaken Koord

Scharlaken Koord houdt zich bezig met activiteiten op het gebied van jeugdprostitutie. Ook biedt Scharlaken Koord maatschappelijk werk op de volgende terreinen: hulpverlening aan slachtoffers van loverboys, hulp aan 'risicomeisjes' (meisjes die contact hebben met loverboys maar nog niet in de prostitutie werken), begeleiding van ouders van slachtoffers van loverboys (gespreksgroep of individueel), hulp aan vrouwen die willen stoppen met het werken in de prostitutie aan de hand van een persoonlijk uitstapprogramma (zowel praktisch als psychosociaal), praktische en psychosociale hulp aan vrouwen die in de prostitutie werken, hulpverlening aan vrouwen die in het verleden in de prostitutie hebben gewerkt en hulp vragen bij verwerking. www.bewareofloverboys.nl

Fier Fryslân

Fier Fryslân wil geweld in relaties voorkomen en stoppen. Zowel vrouwen, kinderen als mannen kunnen bij hen terecht voor behandeling, opvang, voorlichting en

preventieve maatregelen ter voorkoming van geweld in relaties. Het opvangonderdeel Asja is een vluchthaven voor meiden tot en met 23 jaar die aan hun mensenhandelaar, pooier of loverboy willen ontsnappen. Vrouwen uit het hele land kunnen bij Fier Fryslân terecht. Asja biedt een verblijf in een leefgroep met 24-uursbegeleiding, individuele begeleiding bij het verwerken van het verleden en het maken van een toekomstplan, een dagprogramma ter activering van de meiden (o.a. aanleren van vaardigheden, vergroten weerbaarheid, creatieve therapie) en systeemgesprekken om partner, kinderen en/of familie te betrekken bij noodzakelijke veranderingen. www.asja.nl

SAMAH

SAMAH is een landelijke belangenorganisatie voor jonge asielzoekers en zet zich in voor de rechten, belangen en positie van alleenstaande jonge asielzoekers in de leeftijd van vijftien tot twintig jaar. SAMAH heeft een frontdesk waar meldingen en signalen binnenkomen over misstanden en problemen omtrent jonge alleenstaande asielzoekers. SAMAH kan naar aanleiding van een melding meedenken over mogelijke oplossingen, advies geven en indien noodzakelijk ook concrete hulp bieden. www.samah.nl

Ecpat Nederland

ECPAT Nederland voert campagne tegen commerciële seksuele uitbuiting van kinderen, ofwel kinderprostitutie, kinderporno en kinderhandel voor seksuele doeleinden. De organisatie lobbyt bij de overheid, politieke partijen, maatschappelijke organisaties en bedrijven voor goede hulpverlening en adequate en effectieve wet- en regelgeving gericht op het voorkomen van seksuele uitbuiting van kinderen. Ook doet ECPAT

onderzoek naar uitbuiting van minderjarigen voor seksuele doeleinden en geeft hierover training en voorlichting. www.ecpat.nl

Bronnen

College van procureurs-generaal (2006).
Aanwijzing Mensenhandel. College van procureurs-generaal, Staatscourant 2006, 58.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2007).
Mensenhandel. Vijfde rapportage van de Nationaal Rapporteur. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

ONDERDEEL 10 EVALUATIE

Doelstelling

Dit is het laatste onderdeel van de training. Het heeft tot doel om vast te stellen of de training aan de verwachtingen van de deelnemers heeft voldaan, of het hun attitudes heeft veranderd, hun kennis heeft vergroot en of ze in staat zijn om wat ze geleerd hebben in de praktijk te brengen.

Aanwijzingen voor de trainer

Een goede evaluatie helpt de trainer om er achter te komen welke delen van de training goed werken, welke delen minder goed werken en wat er voor een volgende keer verbeterd moet worden. Het wordt aanbevolen de deelnemers een tweede keer de vragenlijst te laten invullen die ze ook aan het begin van de training hebben ingevuld (Werkblad 10a). Dit kunnen zij anoniem doen. Moedig ze aan om eerlijk hun mening te geven over de training. Dit kan helpen om er achter te komen op welke punten de training verbeterd kan worden.

De training kan ook geëvalueerd worden aan de hand van een discussie over de training: voldeed de training aan de verwachtingen? Kijk daarbij terug naar de verwachtingen zoals deze

werden geuit aan het begin van de training en vergelijk deze met elkaar. Dit helpt om bloot te leggen wat ontbreekt in de training en geeft de trainer de mogelijkheid om de deelnemers die dit nodig hebben advies te geven over vervolgentraining of wat ze verder kunnen gaan lezen.

Het laatste onderdeel van de training kan worden afgesloten met een spel. Denk bijvoorbeeld aan een quiz of een andere oefening, zoals beschreven staat in hoofdstuk 2. De keuze is afhankelijk van de beschikbare tijd en de groepsdynamiek. Denk er aan dat het belangrijk is om de training te beëindigen met iets leuks en positiefs.

Voorstel voor invulling van dit trainingsonderdeel

- a. Deel de vragenlijst uit (Werkblad 10a).
Vraag de deelnemers om deze lijst anoniem in te vullen en het formulier aan de trainer te overhandigen.
- b. Alternatief: Verwijs terug naar het begin van de training (Werkblad 1) en vraag de deelnemers hoe het staat met hun kennis van kinderhandel na de training. Vraag ze om dit aan te geven door te gaan staan op een denkbeeldige lijn die gaat van 0 naar 10. Bekijk of hun positie sinds de eerste keer veranderd is.
- c. Voer discussie over de vraag of de cursus voldaan heeft aan de verwachtingen van de deelnemers. Verwijs terug naar het begin van de training (Werkblad 1) en naar de verwachtingen die toen zijn opgeschreven.
- d. Bespreek de volgende vragen met de deelnemers:
 - Denk je dat je een minderjarige die het risico loopt slachtoffer te worden van mensenhandel, kan herkennen?

- Denk je dat je een minderjarige die seksueel is uitgebuit kan herkennen?
 - Heb je het gevoel dat je iets moet doen om dit kind te helpen? Waarom?
 - Weet je welke voorzieningen er zijn om het kind of de jongere te helpen?
 - Wat ga je anders doen in een opsporingsonderzoek waarbij een minderjarige betrokken is?
 - Wat zou je anders gaan doen als hulpverlener?
 - Wat zou je anders doen als zorgaanbieder?
- e. Optie: Geef elke deelnemer een post-it blaadje en vraag hen om een aspect van de training op te schrijven dat ze waardevol vonden. Stop de briefjes in een doos. Haal ze er een voor een uit en lees ze voor. Plak ze op een flip-over.
- f. Alternatief: Speel een sneeuwbalspel door een (papieren) bal over te gooien van de ene persoon naar de andere. De persoon die de bal vangt moet iets positiefs zeggen over de training.
- g. Vraag de deelnemers om Werkblad 10b Evaluatieformulier in te vullen en het aan de trainer te geven als ze weggaan.
- h. Alternatief: Schrijf drie gezichten op een groot vel en vraag de deelnemers een markering te geven naast het gezicht dat het meest overeenkomt met hun gevoel na de training. Eén gezicht lacht, het tweede is neutraal en het derde gezicht kijkt sip.
- i. Eindig dit onderdeel door samen een spel te spelen. Optie: Speel een quiz met vragen over de informatie die in de training is gegeven.

Bijlagen

Werkblad 10a - Toetsing kennisniveau

Werkblad 10b - Evaluatieformulier

Benodigd materiaal

- Kopieën van werkbladen 10a en 10b
- Doos
- (Papieren) bal
- Quizvragen
- Flip-over
- PowerPoint, laptop en beamer
- Markeerstiften
- Plakband
- Pennen
- Papier
- 'Post-its'

Benodigde tijd

60 minuten

WERKBLAD 10A

TOETSING KENNISNIVEAU

Dit werkblad is bedoeld om het kennisniveau van de deelnemers na de training te toetsen. Hierbij worden dezelfde vragen gebruikt als in de basiskennistest.

A	Wat verstaat u onder 'handel in minderjarigen'?	Antwoord:			
	Geef aan wat uw kennis is over het volgende:	geen	slecht	goed	zeer goed
B	Minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting en mensenhandel en de gevolgen hiervan op de slachtoffers				
C	De wetgeving in Nederland over seksueel misbruik, seksuele uitbuiting, prostitutie, kinderhandel en kinderbescherming				
D	Signalering van minderjarige slachtoffers van mensenhandel				
E	Maatregelen voor kinderbescherming en hulpverleningsvoorzieningen voor verhandelde minderjarigen				
F	Het vergaren van bewijs en tegelijkertijd beschermen van de slachtoffers tijdens onderzoek en opsporing van kinderhandel				
G	Het verhoren van minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel				
H	Kinderrechten				

WERKBLAD 10B

EVALUATIEFORMULIER

Deze evaluatie is bedoeld om te peilen wat u vindt van de training en om ons te helpen toekomstige trainingen te verbeteren. Het kost u enkele minuten tijd om deze vragenlijst in te vullen. Dank u wel.

Naam van de training:

Bestrijding van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen. Training voor beroepskrachten werkzaam in de opsporing, vervolging, opvang en hulpverlening.

Geef een score van 1 (slecht) tot 5 (zeer goed)

1. Aansluiting van het onderwerp van de training op mijn werk _____
2. Bruikbaarheid van de inhoud van de training _____
3. De gebruikte presentatiemethoden _____
4. Kennisoverdracht door de trainers _____
5. Sfeer in de groep _____
6. Er werd naar mijn mening geluisterd _____
7. Nut van de Factsheets _____
8. Relevantie van de Werkbladen _____

Geef alstublieft in uw eigen woorden antwoord op de volgende vragen

9. Heeft u suggesties voor aanvullingen op de training?

10. Is er iets dat weggelaten zou kunnen worden uit de training?

11. Wat vond u het leukst tijdens de training?

12. Wat vond u het minst leuk tijdens de training?

13. Welk deel van de training vond u het meest bruikbaar?

14. Welk deel van de training vond u het minst bruikbaar?

15. Was de cursus (kruis aan)
a. te lang b. te kort c. de juiste lengte

16. Hoe vindt u de organisatie van de training? (lokatie, eten en drinken)

17. Heeft u andere opmerkingen?

DANK U WEL!

LITERATUURLIJST

- Borne, A. van den & Kloosterboer, K. (2005). Inzicht in uitbuiting. Handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht. Amsterdam: ECPAT Nederland/Unicef/Defence for Children International Nederland.
- College van procureurs-generaal (2006). Aanwijzing Mensenhandel. College van procureurs-generaal, Staatscourant 2006, 58.
- Marie Wernham and Consortium for Street Children (2005). Police Training on Child Rights and Child Protection: Lessons Learned & Manual. London: Consortium for Street Children.
- Dekens, K.M.K. & Sleen, J. van der (2007). Het verhoor van kinderen. In: Wijk, A. van, Bullens, R.A.R. & Eshof, P. van den (2007). Facetten van zedencriminaliteit. 's Gravenhage: Reed Business Information.
- Dottridge, M. (2006). Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe. Geneve: Unicef.
- ECPAT International (2005). The Psychosocial Rehabilitation of Children who have been Commercially Sexually Exploited. A Training Guide (2nded) by Stephanie Delaney & Colin Cotterill. Bangkok: ECPAT International.
- ECPAT International (2005). The Psychosocial Rehabilitation of Children who have been Commercially Sexually Exploited. Self Study Materials (2nded) by Stephanie Delaney & Colin Cotterill. Bangkok: ECPAT International.
- ECPAT International (2006). Questions and Answers about the Commercial Sexual Exploitation of Children. Bangkok: ECPAT International.
- On the Road Edizioni (2002). Article 18: Protection of Victims of Trafficking and the Fight against Crime (Italy and European Scenarios). Research Report. Martinsicuro: On the Road Edizioni
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2007). Mensenhandel. Vijfde rapportage van de Nationaal Rapporteur. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.
- O Briain, M., Van den Borne, A. & T. Noten. (2004). Joint East West Research on Trafficking in Children for Sexual Purposes in Europe: the Sending Countries. Amsterdam: ECPAT Europe Law Enforcement Group.
- Pfeiffer, J.W., & Ballew, A.C. (1988). Presentation and evaluation skills in human resource development (UATT Series, Vol. 7). San Diego, CA: Pfeiffer & Company.
- Wijk, A. van, Bullens, R.A.R. & Eshof, P. van den (2007). Facetten van Zedencriminaliteit. s-Gravenhage: Reed Business Information.
- Wolthuis, A. & Blaak, M. (2001). Trafficking in Children for sexual purposes from Eastern Europe to Western Europe: An exploratory research in eight Western European receiving countries. Amsterdam: ECPAT Europe Law Enforcement Group/Defence for Children International the Netherlands.

Websites

- www.antislavery.org
- www.anti-trafficking.net
- www.amoc-dhv.org
- www.amk-nederland.nl
- www.bewareofloverboys.nl
- www.blinn.nl
- www.bnrm.nl
- www.bureaujeugd zorg.info
- www.b9-regeling.info
- www.childcentre.info
- www.childtrafficking.com
- www.childtrafficking.org
- www.childtrafficking.net
- www.ecpat.net
- www.ecpat.nl
- www.europol.eu.int
- www.ggd.nl
- www.humantrafficking.org
- www.icmpd.org
- www.icrc.org
- www.interpol.int
- www.ilo.org
- www.iom.int
- www.iom-nederland.nl
- www.jeugdprostitutie.nu
- www.lastradainternational.org
- www.mensenhandel.nl
- www.minjus.nl
- www.nidos.nl
- [www.nwlink.com/~donclark/hrd/learning/
styles.html](http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/learning/styles.html)
- www.om.nl
- www.osce.org/odihr
- www.samah.nl
- www.savethechildren.org
- [www.separated-children-europe-
programme.org](http://www.separated-children-europe-programme.org)
- www.stopchildtrafficking.org
- www.terredeshommes.org
- www.unhcr.org
- www.unicef.org
- www.unicef-icdc.org
- www.unifem.org
- www.who.int

BIJLAGE 1

AUDIOVISUEEL MATERIAAL TER ONDERSTEUNING IN DE TRAINING

Hieronder staan enkele suggesties van audiovisueel materiaal dat gebruikt kan worden ter ondersteuning in de training. Meer suggesties kunnen worden gevonden op de website www.jeugdprostitutie.nu.

Loverboys

Spraakmakende Zaken "Loveboys". Uitzending 10 december 2007.

In deze aflevering van Spraakmakende Zaken komen verschillende personen aan het woord. Een meisje is op haar twaalfde slachtoffer geworden van een loverboy en door hem in de prostitutie gekomen. Ze moest voor hem optreden als "lovergirl" om andere meisjes te werven. Haar moeder heeft een rechtszaak aangespannen tegen de middelbare school waar haar dochter op zat, maar waarvan ze steeds spijbelde zonder dat de moeder het wist. Het meisje is tweemaal met het programma Valor naar India gegaan. Daarnaast komen twee andere slachtoffers aan het woord, waarvan de een enkele maanden naar Griekenland is geweest om afstand te nemen

van haar loverboy. De ander heeft hoge schulden als gevolg van haar affaire. Ook Henk Werson, coördinator EMM, en een hulpverleenster van de Hoenderloo Groep komen aan het woord. Een moeder van een slachtoffer heeft de actiegroep Stop Loverboys nu in het leven geroepen. De slachtoffers zijn van mening dat in voorlichtingsprogramma's de loverboyproblematiek veel te mooi wordt voorgesteld.

De uitzending is te bestellen door overmaking van 27,50 (dvd) op giro 6060 00 t.n.v. Stichting Ikon te Hilversum. Ook te zien op <http://player.omroep.nl/?aflid=6058747>

Apeldoornse film over loverboys

De Apeldoornse film over loverboys is voor iedereen te zien op internet. De speelfilm, gemaakt door de jongeren Jasper Wille, Joji Na en Danielle Lambinon in opdracht van de gemeente Apeldoorn, is te zien op de website YouTube.

<http://nl.youtube.com/watch?v=Y2D1xAp5CmE&eurl=http://www.apeldoorn.com/?p=nieuws&nid=8904>

"Jong" – jongerenprogramma. Uitzending 14 februari 2001

Hilversum: EO, 2001. - video.

Twee meisjes van zeventien en achttien jaar vertellen over hun ervaringen met gedwongen prostitutie. Heel geschikt voor jongeren en hulpverleners. De video is voor €22,46 te bestellen bij de EO-afdeling verkoop, (035) 647 47 20

"Lilja 4-Ever" (DVD) Regisseur Lukas Moodysson, 2003. 105 minuten.

Lilja is zestien jaar en in de steek gelaten door haar moeder. Om te overleven gaat ze werken als prostituee in een nachtclub. Daar ontmoet ze een jonge Zweed die haar uitnodigt om

naar Zweden te komen, waar hij voor haar onderdak en werk zal regelen. Aangekomen in Zweden wordt ze door de Zweed gedwongen om in de prostitutie te gaan werken. De film is op dvd beschikbaar in videotheken en te bestellen via o.a. www.bol.com

BIJLAGE 2

CONTACTGEGEVENS VAN ECPAT PARTNERORGANISATIES

Deze bijlage bevat contactgegevens van ECPAT partnerorganisaties in Europa die hebben deelgenomen aan het multi-stakeholder trainingsproject ter bestrijding van kinderhandel in Europa. Hieruit is deze trainingshandleiding voortgekomen. Op de website van ECPAT Nederland en ECPAT International zijn nog meer adressen te vinden van een groot aantal organisaties die wereldwijd op het gebied van de bestrijding van kinderhandel actief zijn.

www.ecpat.nl

www.ecpat.net

Albania

Children's Human Rights Centre of Albania
(CRCA)

ECPAT affiliate in Albania

P.O. Box 1738

Tirana

Albania

Tel/Fax: +355 4 24 22 64

Email: crca@crca.org.al

Website: www.crca.org.al

Belarus

Children not for Abuse

ECPAT affiliate in Belarus

45 Kiseleva St., App # 8

Minsk 220029

Belarus

Tel/Fax: +375 17 283 1326

Email: cnfa@mail.ru

Website: <http://nonviolence.iatp.by>

Belgium

ECPAT Belgium

Boulevard Paepsem 20

Brussels 1070

Belgium

Tel: +32 2 522 6323

Email: info@ecpat.be

Website: www.ecpat.be

Austria

ECPAT Austria

Vienna

Austria

Tel: +43 699 112 00 397

Email: info@ecpat.at

Website: www.ecpat.at

Bulgaria

Neglected Children Society
 Ecpat affiliate in Bulgaria
 1 Graf Ignatiev str., fl.4, apt.11
 Sofia 1000
 Bulgaria
 tel.: + 359 2 986 1103
 fax: + 359 2 986 1103
 Email: neglchildren@yahoo.com; lydia_zag@yahoo.co

Czech Republic

Ecumenical Network for Youth Action
 ECPAT affiliate in Czech Republic
 U Nas 9
 CZ- 14700 Prague
 Tel: + 420 2 4172 7390
 Fax: + 420 2 4172 7300
 Email: cejenya@vol.cz
 Website: www.enyaorg.cz

Denmark

Red Barnet
 ECPAT affiliate in Denmark
 Rosenørns Allé 12
 1634 Copenhagen.
 Denmark
 Tel: +45 3536 5555
 Fax: +45 3539 1119
 Email: mhj@redbarnet.dk
 Website: www.redbarnet.dk

Estonia

Tartu Child Support Center
 ECPAT affiliate in Estonia
 Kaunase pst. 11-2
 Tartu 50704
 Estonia
 Tel: +372 7 484 666
 Fax: +372 7 484 767
 Email : Malle.Ecpat@mail.ee ; ch.abuse@online.ee
 Website: www.tugikeskus.org.ee

France

ECPAT France
 C/O Groupe Developpement
 Batiment 106 BP 07
 93352 Le Bourget Cedex
 France
 Tel: +33 1 4934 8313
 Fax: +33 1 4934 8310
 Email: ecpat-france@wanadoo.fr
 Website: www.ecpat-france.org

Germany

ECPAT Germany
 Alfred-Döblin-Platz 1
 79100 Freiburg
 Germany
 Tel: +49 761 45687148
 Fax: +49 761 45687149
 Email: info@ecpat.de
 Website: www.ecpat.de

Italy

ECPAT Italy
 Vicolo Scavolino 61
 Rome 00187
 Italy
 Tel/fax: +39 6 693 80406
 Email: info@ecpat.it
 Website: www.ecpat.it

Moldova

Centre for the Prevention of Trafficking in Women
 Association of Women in Legal Careers
 68, Bucuresti St.
 Chisinau
 Tel: (373 2) 54-65-69
 Fax: (373 2) 54-65-44
 E-mail: jcostachi@antitrafficking.md
 Website: www.antitrafficking.md

Netherlands

ECPAT The Netherlands
 P.O. Box 75297
 1070 AG Amsterdam
 The Netherlands
 Tel: +31 20 4203771
 Fax: +31 20 4203832
 Email: info@ecpat.nl
 Website: www.ecpat.nl

Norway

ECPAT Norway
 Hammersborg Torg 1
 Oslo 0103
 Norway
 Tel: +47 90 188 216
 Email: info@reddbarna.no
 Website: www.ecpat.no

Romania

Save the Children Romania (Salvati Copiii)
 ECPAT affiliate in Romania
 Stefan Furtuna, # 3,
 1st District, 010899 Bucharest
 Romania
 Tel: +40 21 316 61 76
 Fax: +40 21 312 44 86
 Email: gina_badiu@salvaticopiii.ro
 Website: www.salvaticopiii.ro

Russia

Stellit, Regional Public Organization of Social
 Projects in Sphere of Populations Well-Being
 Russian Alliance against CSEC, ECPAT affiliate
 in Russia
 Bumazhnaya str., 9, office 617
 Saint Petersburg 190020
 Russia
 Tel: +7 812 445 28 93
 Fax: +7 821 445 28 93
 E-mail: info@ngostellit.ru
 Website: www.ngostellit.ru

Serbia & Montenegro

Beo Support
 ECPAT affiliate in Serbia and Montenegro
 Dragoslava Popovića 11A /7
 11120 Belgrade
 Serbia
 Tel: +381 11 3343 635
 Fax: +381 11 3343 560
 Email: beosup@eunet.yu
 Website: www.beosupport.org.yu

Ukraine

All-Ukrainian Foundation for Children's Rights
 15/4, Schorsa Str., office 38
 Kiev 03150
 Ukraine
 Tel.: +38 044 331 98 98
 Fax: +38044 244-3993
 E-mail: jane_p@ukr.net
 United Kingdom

ECPAT United Kingdom

Grosvenor Gardens House
 35 – 37 Grosvenor Gardens
 London SW1W 0BS
 UK
 Tel: +44 20 72 33 98 87
 Fax: +44 20 72 33 98 69
 Email: c.beddoe@ecpat.org.uk
 Website: www.ecpat.org.uk

BIJLAGE 3**LIJST VAN SPECIALISTEN EN PARTNERS DIE BIJDROEGEN AAN DE INTERNATIONALE TRAININGSHANDLEIDING**

Onderstaande partners en specialisten hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de internationale handleiding 'Combating the trafficking of children for sexual purposes', welke de basis vormde voor deze Nederlandse trainingshandleiding ter bestrijding van handel in en seksuele uitbuiting van minderjarigen.

- Gina Badiu, Save the Children Romania (Salvati Copiii), ECPAT affiliate Romania
- Carole Bartoli, ECPAT Frankrijk
- Chris Beddoe, Farrah Bokhari & Zuhra Bahma, ECPAT UK
- Jana Costachi, Centre for the Prevention of Trafficking in Women, Moldavië
- Patrick Daru, ILO/IPEC
- Katlijn Declercq, ECPAT België
- Stephanie Delaney & Sendrine Constant, ECPAT International
- Louise Frisk & Milica Petrovic, ECPAT International Child and Youth Advisory Committee
- Altin Hazizaj, Children's Human Rights Centre of Albania (CRCA), ECPAT affiliate Albania
- Turid Heiberg, ECPAT Noorwegen
- Suzanne Hoff, La Strada International
- Morten Hjorth Jahnsen, Red Barnet, ECPAT affiliate Denemarken
- Eric Joosten & Fenneke Goutbeek, Nederlandse Politieacademie
- Sonja Kecmanovic, Beo Support, ECPAT affiliate Servië & Montenegro
- Larisa Korneva, NGO "Alexandra", Rusland
- Viktor Lobach, General Prosecutor's Office of Ukraine
- Lars Lööf, The Council of the Baltic Sea States
- Mechtild Maurer, ECPAT Duitsland
- Cathleen Moss, Ecumenical Network for Youth Action (ENYA), ECPAT affiliate Tsjechië
- Muireann O Briain, Rechter, Ierland.
- Manfred Paulus, Politiepecialist, Duitsland

- Yevgeniya Pavlova, All-Ukrainian Foundation for Children's Rights, Oekraïne
- Margarita Priakhina, Children not for Abuse, ECPAT affiliate Belarus
- Valerie Quadri & Francoise Barner, ECPAT Italië
- Judith Reichenberg, Unicef
- Malle Roomeldi, Tartu Child Support Center, ECPAT affiliate Estland
- Maia Rusakova & Olga Kolpakova, Regional Non-Governmental Organization of social projects in sphere of population's wellbeing "Stellit", ECPAT affiliate Russian Federation
- Mirela Shuteriqi, Terre des Hommes, Albanië
- Barbara Sidoti, International Centre for Migration and Policy Development
- Remco van Tooren, voormalig officier van Justitie hoofd landelijk pakket aanpak mensenhandel, Nederland
- Denys O. Tymoshenko, Politie­specialist, Oekraïne
- Bärbel Uhl, lid van de EU Expertgroep mensenhandel
- Georgi Vanchev, Politie- en mediaspecialist, Bulgarije
- Astrid Winkler, Respect, ECPAT affiliate Oostenrijk
- Lydia Zagorova, Neglected Children Society, ECPAT affiliate Bulgarije

Deze publicatie kwam tot stand met financiële ondersteuning van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en de OAK Foundation.

**ECPAT Europe Law Enforcement Group
ECPAT Nederland**

Postbus 75297, 1070 AG Amsterdam
Nederland
Tel: + 31 20 420 3771
Fax: + 31 20 420 3832
Email: info@ecpat.nl
Website: www.ecpat.nl

ECPAT International

328 Phayathai Road
Ratchathewi, Bangkok
10400 THAILAND
Tel: +662 215 3388, 662 611 0972
Fax: +662 215 8272
Email: info@ecpat.net | media@ecpat.net
Website: www.ecpat.net